

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Mgr. Tomáš Procházka

**Reprezentace Srbů a Albánců v českém tisku
při vyhlašování nezávislosti Kosova**

Rigorózní práce

Praha 2011

Autor práce: **Mgr. Tomáš Procházka**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc.**

Oponent práce: **PhDr. Gabriela Bobková**

Datum obhajoby: 2011

Hodnocení:

Bibliografický záznam

PROCHÁZKA, Tomáš. *Reprezentace Srbů a Albánců v českém tisku při vyhlášení nezávislosti Kosova*. Praha, 2011. 179 s. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí rigorózní práce Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc.

Anotace

V roce 2007 mezinárodní společenství finalizovalo jednání o politickém statutu Kosova, srbské provincie, obývané převážně muslimskou albánskou většinou. V únoru 2008 vyhlásilo Kosovo nezávislost. Co se dělo ale v takzvané „poslední mediální bitvě o Kosovo“? Tato práce zkoumá diskursy dvou českých médií a pokrytí událostí vztahujících se k tématu Kosova mezi únorem 2007 a červnem 2008, kdy začala platit kosovská ústava. Analýza rekontextualizace ukazuje, že se v médiích reprodukuje dominantní srbský nacionalismus, který se zaměřuje na mýtus Velkého Srbska. Skrze přisvojování různých diskursů je dominantní srbský nacionalismus legitimizován a potvrzován. Média reprodukují distinktivní náboženské diskursy z minulosti, dále si pak „propůjčují“ diskurs evropský, diskurs „války proti terorismu“ a diskurs „zločinu“ z mezinárodní veřejné sféry a zasazují je do současného politického kontextu. Zároveň pracují s tzv. diskursem „novodobé mnichovské zrady“ a diskursem „česko-srbské vzájemnosti“. Skrze tyto diskursy reprezentují média Srby jako oběti „zločinců“ v podobě kosovských Albánců. Nebo též Srby jako oběti spojenců kosovských Albánců, (tedy Srbové jako oběti zemí Západu). Tato práce ale zároveň odkrývá, jakými způsoby jsou naopak srbské nacionalistické praktiky delegitimizovány, a tím dáváno morální právo na vlastní stát kosovským Albáncům.

Annotation

In 2007 the international community started to finalize the political status of Kosovo, the Serbian province, inhabited mostly by the Muslim Albanian majority. In February 2008 Kosovo declare independence. What has taken place in the so-called „last media battle for Kosovo“? This thesis investigates discourses of the two Czech newspapers and their coverage of the events between February 2007 and June 2008 when the Kosovo Constitution came in force. The analysis of recontextualization shows

that the newspapers reproduce the dominant Serbian nationalism that focuses on a myth of a Greater Serbia. With an appropriation of different discourses, the dominant Serbian nationalism becomes legitimized and justified. In particular, the newspapers reproduce distinctive religious discourses from the political past, and furthermore, they borrow so-called „European“, „war on terrorism“ and „crime“ discourses from the international mainstream public spheres and appropriate them to the contemporary political context. They borrow the so-called „modern Munich betrayal“ and the Czech-Serbian kinship too. „Generally, the newspapers reappropriate different discourses by framing the Serbs as the victims of their own local “perpetrators,” the Kosovo Albanians. or Serbs as the victims of Kosovars Western Allies.

Klíčová slova

Média, Kosovo, Srbsko, nacionalismus, ideologie, reprezentace reality, diskurs, rekontextualizace

Keywords

Media, Kosovo, Serbia, nationalism, ideology, representation of reality, discourse, recontextualization

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 307 895 znaků s mezerami, tj. 171 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 1.2.2011

Mgr. Tomáš Procházka

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval profesoru Jiřímu Krausovi za podnětné poznámky během vedení práce a balkánskému zpravodaji ČRo Martinu Ježkovi za konzultace.

Teze

Obsah

1	ÚVOD	16
2	HISTORIE	17
2.1	KOSOVSÝ MÝTUS.....	17
2.1.1	<i>Bitva na Kosově poli</i>	19
2.1.2	<i>Opakování mýtu a jeho zneužití</i>	20
2.2	ISLAMIZACE KOSOVA	21
2.3	PORÁŽKA TURKŮ.....	22
2.4	VZNIK ALBÁNIE.....	23
2.5	DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA	23
2.6	TITŮV NÁSTUP	24
2.7	CESTA KE KONFLIKTU	25
2.8	VÁLKA S NATO	27
2.9	REZOLUCE Č. 1244.....	29
2.10	DOČASNÉ UKLIDNĚNÍ.....	30
2.11	POVÁLEČNÁ NEVRAŽIVOST	30
3	SPOLEČENSKO-POLITICKÝ KONTEXT	32
3.1	SRBSKÁ RADIKÁLNÍ STRANA A NACIONALISMUS.....	32
3.1.1	<i>Boj o ústavu a Miloševičova smrt</i>	34
3.1.2	<i>Postoje na srbské politické scéně k otázce Kosova</i>	35
3.2	POLITICKÁ SITUACE V KOSOVU	38
3.3	JEDNÁNÍ O STATUTU	39
4	SOUČASNOST V KOSOVU	41
4.1	NÁSTIN PROBLÉMŮ V KOSOVU A REGIONU	42
4.2	SOUČASNÁ EKONOMICKÁ SITUACE	44
4.3	PROBLÉMY OBYVATEL KOSOVA	45
5	MÉDIA, REPREZENTACE REALITY, IDEOLOGIE	47
5.1	TEORIE REPREZENTACE A VZTAH MEDIÁLNÍCH OBSAHŮ A REALITY	47
5.2	ZPRAVODAJSTVÍ JAKO IDEOLOGICKÝ NÁSTROJ	49
5.2.1	<i>Perspektiva kritických teorií – Louis Althusser</i>	49
5.2.2	<i>Ideologie ve zpravodajství</i>	51

5.2.3	<i>Jazyk, ideologie, diskurs</i>	55
5.2.4	<i>Metafory, metonymie, mýty</i>	56
6	METODOLOGICKÝ POSTUP	64
6.1	METODA VÝZKUMU	64
6.2	ZÁKLADNÍ SOUBOR, VÝZKUMNÁ OBDOBÍ, VÝZKUMNÝ SOUBOR A VÝZKUMNÁ JEDNOTKA	65
6.3	KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	66
6.3.1	<i>Výsledky kvantitativní analýzy</i>	67
6.4	KVALITATIVNÍ VÝZKUM	81
6.5	ANALÝZA DISKURSU	82
6.5.1	<i>Diskurs v pojetí Laclaua a Mouffové</i>	82
6.5.2	<i>Rekontextualizace</i>	85
6.5.3	<i>Analýza makropropozic</i>	86
6.5.4	<i>Analýza reprezentace sociálních aktérů</i>	87
6.5.5	<i>Analýza výběru klíčových slov</i>	88
6.5.6	<i>Data, výzkumná jednotka</i>	88
7	POSLEDNÍ BITVA O KOSOVO V DISKURSU ČESKÉHO TISKU	89
7.1	ANTITERORISTICKÝ DISKURS	90
7.1.1	<i>Antiteroristický diskurs – popření na stránkách MF Dnes</i>	97
7.2	DISKURS TERITORIÁLNÍ INTEGRITY	99
7.2.1	<i>Kosovo jako historické území Srbska</i>	100
7.2.2	<i>Kosovská, nebo albánská identita?</i>	105
7.2.3	<i>Mezinárodní právo a separatismus</i>	108
7.2.4	<i>Separatismus</i>	111
7.3	NOVODOBÁ MNICHOVSKÁ ZRADA	120
7.4	KULTURNĚ-HISTORICKÝ DISKURS: VDĚK A SLOVANSTVÍ	126
7.5	EVROPSKÝ DISKURS	131
7.5.1	<i>Ochrana evropských hodnot a křesťanství</i>	133
7.5.2	<i>Posouvání světů</i>	135
7.5.3	<i>Multikulturalismus a multietnicita</i>	138
7.5.4	<i>Evropa a multietnicita. Realita, nebo fikce?</i>	141
7.5.5	<i>Křižovatka mezi Evropou a Ruskem, budoucností a minulostí</i>	147

7.6	DISKURS ZLOČINU.....	157
7.7	OBĚŤ VS. PACHATEL, IDOL VS. NETVOR, Kladný vs. záporný hrdina 159	
7.7.1	<i>Srbové jako oběti, Albánci jako pachatelé.....</i>	<i>160</i>
7.7.2	<i>Srbové jako oběti mocností a institucí:.....</i>	<i>162</i>
7.7.3	<i>Kosovští Albánci jako oběti, Srbové jako pachatelé.....</i>	<i>165</i>
8	ZÁVĚR	169
	SUMMARY	171
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	172
10	SEZNAM PŘÍLOH.....	179

1 Úvod

Začátkem roku 2006 začalo mezinárodní společenství přivádět do závěrečné fáze jednání o politickém statusu Kosova – jihosrbské provincie obydlené nyní převážně muslimskou albánskou většinou, menšinou srbského etnika a dalšími minoritami.

Ve Vídni zahájená jednání, zprostředkovaná OSN, pod vedením zvláštního vyslance Martti Ahtisaariho, nikdy nepřinesla dohodu obou stran. Představitelé kosovských Albánců odmítli připustit jiný výsledek než uznání nezávislosti Kosova, s možností mezinárodního dohledu, zatímco srbsští představitelé nabízeli „méně než nezávislost, více než autonomii“ s tím, že Kosovo musí zůstat nedílnou součástí Srbska. I když Bělehrad postupně kosovským Albáncům nabízel dosud největší míru autonomie v historii, nepředkládal už plán, jak integrovat Albánce do srbského státu a zaručit jim práva a kompetence na celostátní úrovni.

Na konci října 2006 uspořádalo Srbsko referendum, ve kterém Srbové označili Kosovo jako integrální část své země. Mezitím naopak na druhé straně mezinárodní společenství¹ postupně začalo připravovat plán pro nezávislost Kosova pod mezinárodním dohledem.

Jedním z cílů této práce je zjistit, jak dva české deníky, Mladá fronta Dnes a Právo, zobrazovaly samotný spor o Kosovo mezi Srby a kosovskými Albánci v období, které v srbském mediálním prostředí dostalo označení tzv. „poslední mediální bitvy o Kosovo“² – tedy od politických jednání o statutu Kosova až po jednostranné vyhlášení nezávislosti 17. února 2008 kosovskými Albánci na Srbsku a vznikem samostatné Republiky Kosovo. Zároveň také zjistit, nakolik se následně projevovala tato srbská „mediální bitva o Kosovo“ ve zpravodajství zmíněných českých periodik a zda při referování o Srbech, kosovských Albáncích, jejich vztazích a sporu samotném, referovala média stereotypizujícím způsobem. Zároveň se snažit rozkrýt praktiky, které mají legitimizovat srbský nacionalismus.

¹ Podrobněji viz kapitola 3.3

² Srov. ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala, 2007, s. 67

Pro výchozí vhléd do problematiky zmiňme nejdříve základní historická data a události, ale též částečně politicko-společenský kontext. Vycházet budu jak z odborné literatury a analýz, tak z osobních svědectví. Byl jsem svědkem vyhlášení nezávislosti Kosova v Prištině i srbských voleb v únoru a květnu 2008 v Bělehradě a Novém Sadu.

Oproti původním tezím se práce odchyluje v jediném aspektu, a to je metoda kvalitativní analýzy. Po důkladném prostudování tématu se ukázalo jako vhodnější a přínosnější nahradit argumentační analýzu diskursivní analýzou.

Práci předkládám jako rigorózní poté, co byla úspěšně obhájena jako diplomová magisterská práce s pochvalou děkana na FSV UK v roce 2010. V rigorózní práci aktualizuji společenskopolitická fakta, která nastala od obhájení magisterské práce do ledna 2011.

2 Historie

Dějiny Kosova i celého konfliktního balkánského regionu jsou stále předmětem vědeckého bádání. Práce vytvářené jednotlivými historiografiemi mohou mít tendenci inklinovat k jedné straně sporu. Tyto údaje samy o sobě naznačují, jak obtížné je komplexně zachytit hlavní fakta a popsat sociokulturní jevy, které se Kosova týkají. Takové cíle si nekladou ani práce, které se Kosovem z různých pohledů zaobírají jako ústředním tématem a věnují tomuto regionu stovky stran textu. Není to tedy ani ambicí této práce, která primárně zkoumá reprezentace Kosova v českém tisku.

Základní fakta o Kosovu však nelze pominout, neboť tvoří důležitý základ a východisko pro další práci. Úvodní kapitola se proto snaží syntetizovat vybrané poznatky o Srbsku a Kosovu s důrazem na ty, které mohou být užitečné jako informační pozadí výzkumné části práce.

2.1 Kosovský mýtus

Otázka původu a počátku sporu mezi Srby a Albánci o to, kdo z nich má historické právo vládnout v Kosovu, nemá jednoznačnou odpověď. Podrobnější pohled na dějiny ukazuje, že jde o těžko řešitelný problém.

Na jedné straně historiografie pracuje s argumentací, že Srbové na území Kosova mají důležité historické památky, na druhé pak, že albánský národ zde žil historicky dříve. Spor má svůj původ též v rovině mýtu,³ který si oba národy vytvořily.

Albánci ve své kosovské mytologii své kořeny odvozují od Dáků a Thráků, kteří nejen Kosovo, ale celý Balkán obývali ještě před příchodem Slovanů, kteří se tam usadili na konci 6. století našeho letopočtu. Kosovští Albánci se domnívají, že jsou přímými potomky původních obyvatel oblasti, tudíž pravými obyvateli Kosova. Tento názor o historických kořenech používají Albánci mimo jiné k vysvětlování legitimacy svých nároků na území.

Například historik Dušan Batakovič v této souvislosti namítá, že tento mýtus o původu má kořeny v 19. století, kdy rozdělené albánské náboženské komunity, s nerovným sociálním statusem a s různými dialekty, získaly podporu tehdejšího nepřítele Srbska, habsburského Rakouska-Uherska. Ve snaze překonat existující rozdíly, Vídeň zahájila důležité iniciativy v oblasti kultury: vydala knihy o albánské historii, různá vydání gramatik byla napsána tak, aby vytvořila jednotný základ albánštiny. K jedné z nejvýznamnějších kulturních iniciativ patřila zjednodušená teorie o albánském ilyrském původu, tedy Albánců jako jednoho z nejstarších národů v Evropě.⁴

Velká část území dnešního Kosova byla historickou součástí prvního srbského státního útvaru, který ve 12. a 13. století sjednotila pod jednu vládu dynastie Nemanjičů. Kolébkou srbské státnosti bylo především území mimo dnešní Kosovo, Zeta a Raška. Byla to poslední třetina 12. století, kdy vládce Rašky Štěpán Nemanja sjednotil srbské země.⁵ S Kosovem se ve středověku pojí i vznik samostatné pravoslavné církve roku 1219, jejíž součástí byly nejen mnohé ortodoxní kláštery, ale později i sídlo ve městě Peć na území dnešního Kosova.

³ Univerzální, tytéž odvěké motivy dle Lévi-Straussova pojetí mýtu pouze nabývají v různých kulturách různých realizací. Nejsou tvořeny lidmi, ale naopak člověk je jimi utvářen v tom smyslu, že jej časově dalece předchází a představují legitimizační základnu, do níž se člověk rodí a z níž nevědomě čerpá odpovědi ještě předem, než si položí otázky daným odpovědím příslušející. Mýtus existuje a pracuje, aniž by si ho byli členové dané kultury vědomi. (Srov. REIFOVÁ, Irena, et al., 2004, str. 157 – 158)

⁴ Srov. BATAKOVIČ, Dušan, 1997

⁵ Srov. PELIKÁN, Jan, et al., 2005, s 48 – 53

2.1.1 Bitva na Kosově poli

Když v polovině 14. století začíná osmanská expanze na Balkánský poloostrov, vyostřuje se zároveň i neustálý střet pravoslavní a muslimského světa, a zároveň střet slovanského národa Srbů proti Turkům, v nacionalistické srbské interpretaci i k albánskému obyvatelstvu. Dějiny konfliktu o Kosovo mají klíčový mezník v roce 1389, kdy 28. června na den svatého Víta (Vidov dan)⁶ Srbské království porážkou v bitvě na Kosově poli postupně přešlo do područí Osmanské říše. Mýtus porážky srbských vojsk, která podlehla v hrdinském boji tureckému vojsku a Turkům se otevřela na příštích pět století cesta do střední Evropy, stojí podle mnohých - nikoli však všech - interpretací v prvopočátku animozity obou národů.⁷

Bitva na Kosově poli, v níž padl výkvět srbské šlechty, podlomila vojenské síly Srbska. Lidová tradice ji považuje za srbskou národní katastrofu. Během staletí se téma kosovské bitvy stalo legendou o „srbském národním neštěstí“ a „národním sebeobětování“, ale i námětem pro umění a národní kultury. Například kult knížete Lazara, který byl na křesťanské straně největším velitelem srbských vojsk a který padl do rukou Turků, jimiž byl popraven. Lazar je počítán mezi srbské národní světce a mučedníky za křesťanskou víru.

Přítom samotný výsledek bitvy nelze vzhledem k vypovídací schopnosti pramenů hodnotit zcela jednoznačně, natož mluvit o jasném vítězství té či oné strany. V bitvě byl totiž zabit i samotný osmanský sultán Murad I.

Historiografie se přiklání spíše k variantě nerozhodného výsledku, navíc s tím, že srbská vojska bojovala na obou stranách a že tehdy rozhodně lidé neuvažovali v kategoriích Srb, Albánec, ale spíše křesťan - muslim.⁸

„V Kosovu se během staletí odehrávaly desítky či stovky bitev, ale až do 19. století žádná neměla charakter etnického konfliktu.“⁹ Politolog Najada Vaso dokonce přirovnává srbský kosovský mýtus k českému komplexu bitvy na Bílé hoře.¹⁰

⁶ Svátek je idealizován jako největší okamžik srbských národních dějin.

⁷ Lidé tehdy neuvažovali v kategoriích Srb vs. Albánec, ale spíše křesťan – muslim. V té době navíc velká část albánské etnika nebyla poislámská. Do 16. století, kdy většina Albánců konvertovala k islámu, je možné považovat srbsko-albánské vztahy spíše jako symbiózu, až pozdější nacionalistická historiografie označovala Albánce jako spojence Turků. (Srov. DASKALOVSKI, Ž., 2003, s. 14)

⁸ V této době navíc mnoho Albánců bylo křesťany.

⁹ Britský historik Noel Malcolm to uvádí s tím, že kosovský mýtus sám o sobě se stal realitou – tedy spíše jednou verzí této reality. (Srov. MALCOLM, Noel, 1998, s. XXIX)

2.1.2 Opakování mýtu a jeho zneužití

Kosovo zůstalo jako jádro srbského národního mýtu, který byl opakovaně reartikulován a zneužíván nacionalistickou interpretací. Když bosenskosrbský politický aktivista Gavrilo Princip, který chtěl s organizací Černá ruka osamostatnit dosavadní rakouskou provincii Bosna a Hercegovina z područí Rakouska-Uherska a 28. června 1914 v Sarajevu spáchal atentát na Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou, bylo to právě na Vidov dan. Tato událost následně podnítila Rakousko-Uhersko k akci vůči Srbsku, která vedla k zahájení první světové války. Také odtud – a z následných událostí – mimo jiné pramení také sounáležitost českého a slovenského národa k Srbům.¹¹

V den výročí bitvy na Kosově poli na Vidov dan, navíc přímo na památném místě, slíbil roku 1989 Slobodan Milošević statisícům Srbů, kteří si stěžovali na své albánské sousedy, že „už nikdo neuhodí beztrestně Srba“, a začal tak budovat tvrdou politiku a nepřátelství vůči kosovským Albáncům. Mýtus využívala ke svému posilování, jako obranný mechanismus proti islamizaci, k idolatrii vlastní historie, k vyzdvihování mučednického údělu vlastního národa, ale i ke stigmatizování národů jiných a k rozmachu nacionalismu koncem 20. století i srbská pravoslavná církev, jež měla podíl též na přivedení Slobodana Miloševiče k moci.¹²

¹⁰ Srov. VASO, Najada, 2002, s. 9.

¹¹ Vazby mezi Čechy a Srby se utvrzovaly po staletí v kulturní rovině. Významným zprostředkovatelem v této oblasti byl například v době národního obrození jazykovědec a literární historik Pavel Josef Šafařík, který působil i jako ředitel gymnázia v Novém Sadu. Vídeňskou politiku vůči Balkánu podroboval kritice Tomáš G. Masaryk. Velký zájem české veřejnosti vzbudily balkánské války v letech 1912 a 1913. Ve prospěch slovanského Srbska se konaly mnohé sbírky. Sounáležitost českého národa Srbů pramení i z toho, že bývalá Jugoslávie neokupovala v roce 1968 Československo. Podrobněji viz PELIKÁN, Jan, et al., 2005, s. 581-593.

¹² S nástupem Miloševičova režimu Srbská pravoslavná církev sice nejdříve s vidinou sjednocení srbského národa stála na Miloševičově straně. Jenže poté, co od této vize upustil, po sporech o navrácení majetku církvi, ale hlavně po válce v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině v polovině 90. let, kdy církevní spojenectví s nacionalisty zkrachovalo, se rozhodla být opatrnější, nechtěla se dále nechat diskreditovat, aby dál mohla být jednou z největších autorit. Miloševiče kritizovala za to, že své politické nasazení pro kosovské Srby použil jen k popularizaci své osoby. Církvi zároveň nevyhověl v majetkových otázkách a upíral jí její společenskou roli. Vladyka Artemije se od roku 1997 významně zasazoval o hledání mírového řešení kosovské otázky a zdůrazňoval, že mezinárodní společenství sledující represivní politiku bělehradského režimu vůči kosovským Albáncům ztrácí trpělivost. Dle jeho názoru se právě proto některé albánské guerillové akce světové veřejnosti jeví jako oprávněné a jsou interpretovány jako reakce na brutalitu bělehradského režimu. Podporu našel v klášteře Dečany, kde se zformovala duchovní elita, jejíž názory se vymykaly rámci radikálního kurzu nejvyšších církevních kruhů. Tamní bratrstvo nabízelo pomoc nejen srbským, ale i albánským civilistům, za nesmyslné považovalo myšlenky jak nacionalistické koncepty Velké Albánie, tak Velkého Srbska. Kvůli ochotě jednat s Albánci jimi bylo často pohrdáno. V době kosovské války církev odsuzovala jak letecké údery NATO, tak srbskou politiku. V poválečném období ovšem znovu prosazovala politiku blízkou národoveckému premiérovi Koštunicovi. V listopadu

Mýtus půl roku před vyhlášením nezávislosti Kosova oživil na Vidov dan 28. června 2007 i národovecký¹³ srbský premiér Vojislav Koštunica, když řekl, že „nová kosovská bitva je právě bojována“. V jeho pojetí se tato novodobá bitva odehrává mezi Srbskem a Spojenými státy americkými, které požadují kosovskou nezávislost. Nejvyšší představitel srbské ortodoxní církve, patriarcha Pavle, při stejné příležitosti prohlásil, že by bylo lépe, kdyby lidstvo zaniklo, než aby Srbsko ztratilo Kosovo.¹⁴

2.2 *Islamizace Kosova*

Spor o Kosovo dostal spolu s nacionalistickou interpretací i rovinu náboženskou. K islamizaci Kosova docházelo až v období 16. – 18. století, kdy rostl v oblasti počet albánských muslimů. Koncem 17. století během rakousko-tureckých válek vypuklo v této oblasti povstání křesťanského obyvatelstva, a poté, co Rakušané se z této oblasti stáhli a oblast byla vrácena Turecku, tak došlo k masovému přesídlení Srbů do tehdejších habsburských Uher, dnešní Vojvodiny. Osmanské úřady, které potřebovaly toto území zalidnit, provedly kolonizaci – byli tam usídleni albánští Gegové, kteří již tehdy přijali islám.¹⁵

„Proces migrace Albánců do prostoru dnešního Kosova pokračoval s větší intenzitou v průběhu 18. století, bez jakýchkoli motivů nacionálních, jež v něm hledala pozdější srbská nacionalistická historiografie, ale pod vlivem činitelů ekonomických a politických.“¹⁶ To, že Albánci přijímali islám, je upřednostňovalo ve společenském postavení v rámci osmanské říše. Do té doby mnozí Albánci zastávali katolickou víru, jenže katolíci byli osmany chápáni jako mnohem nebezpečnější než pravoslavná hierarchie, kterou sultán kontroloval. Katolíci i proto častěji konvertovali k islámu. „Většina obyvatel přijala islám z ekonomických důvodů. Katolické obyvatelstvo muselo platit Turkům vysoké daně a odvádět další vysoké poplatky,“ tvrdí Jahja Drancolli, profesor náboženství na univerzitě v Prištině. Důvodem pro přestup byla také snaha

roku 2005 v souvislosti s nadcházejícím jednáním o Kosovu bylo vydáno prohlášení Posvátného archijerejského sněmu církve, kde patriarcha prohlásil, že „každé pomýšlení na násilné odejmutí Kosova a Metohije by znamenalo, že se před zraky celého světa v 21. století jednomu demokratickému státu uprostřed Evropy násilím odebírá část území, které je nadto i jeho duchovní kolébkou. (...) tento čin by v podstatě měl charakter okupace.“ (Srov. ŠUPICOVÁ, Marija, 2007, s. 61-73)

¹³ Politologické označení pro politické strany zastávající tradiční ortodoxní hodnoty spojené s národem.

¹⁴ Srov. *Kosovo-srbské jablko sváru* [online]. 2007 [cit. 2007-02-01]. Dostupný z WWW: <http://www.rozhlas.cz/_zprava/366834>.

¹⁵ Srov. HRADEČNÝ, Pavel et. HLADKÝ, Ladislav, 2008, s. 157

¹⁶ Tamtéž

získat lépe placená pracovní místa v muslimy ovládané společnosti. Po staletí si mnozí albánští křesťané připomínali své křesťanské kořeny a žili ve stavu, který sami nazývali „katolíci ve skrytu“.¹⁷

Samotný proces národní emancipace Albánců s centrem v Kosovu se výrazněji projevil až v roce 1878, kdy se zformovala celonárodní organizace známá jako Kongra, nebo též Prizrenská liga.¹⁸

2.3 Porážka Turků

Zmiňme ještě léta 1912 a 1913, kdy proběhly tzv. balkánské války, v nichž Turecko bylo poraženo a většinu území obsadila srbská a černohorská armáda. Teritoriálním nárůstem ztratil srbský stát etnickou homogenitu. S výjimkou socialistů se v srbském prostředí vytvářela šovinistická představa o Albáncích jako etniku bez vlastního národního vědomí, rozděleném na rivalizující kmeny, diferencovaném nábožensky i kulturně.

„Země balkánského spolku vedly svůj válečný boj proti osmanské říši pod hesly osvobození příslušníků svých národů z pŕltisíciletého tureckého područí a znovuzískání území tvořících v minulosti součást, či dokonce údajnou kolébku jejich „národních“ středověkých říší. Ve své válečné agitaci ujišťovaly příslušníky ostatních etnik, že také pro ně bude znamenat porážka osmanské říše osvobození a vyzývaly je k součinnosti a spolupráci. V rozporu s těmito tvrzeními vystupovala srbská, černohorská a řecká vojska vůči „cizorodým“ etnikům, zejména vůči Albáncům nejen na území Kosova, s brutalitou. Řada z nich byla za odmítavý postoj k novým držitelům moci popravena, uvězněna či vyhnána ze svých domovů. (...) V pozadí násilného postupu stála snaha přivodit v etnicky smíšených oblastech zásadní změnu etnické populace ve prospěch vlastního národa. V Kosovu a Makedonii nejen tamní Albánci

¹⁷ V katolických rodinách, žijících často ve vesnicích se silnou sociální strukturou, muži tehdy veřejně konvertovali, ale doma pokračovali v praktikování křesťanství. Katoličtí kněží během návštěv těchto domácností sloužili mše a poskytovali těmto kryptokatolíkům svátosti. (Dle rozhovoru autora této práce s profesorem Jahjou Drancollim na univerzitě v Prištině dne 18.2.2008.)

¹⁸ Proti hrozbě rozdělení albánského území byla 10. června 1878 v Prizrenu vydána tzv. Prizrenská liga, což byla politická platforma albánského národního hnutí, zároveň bojovala proti anexi některých částí albánského etnického území balkánskými sousedy. Osmanská říše Ligu z počátku podporovala, neboť bránila celistvost území. Brzy však dostala strach, že akce Ligy naruší vztahy osmanské říše s velmocemi. O tři roky později Prizrenskou ligu násilně odstranila osmanská vojska. Liga nedosáhla sice žádného z programových cílů, ale podařilo se jí ustavit myšlenku o jednotném albánském národě. Kosovská část Ligy viděla další osud Albánie dále spjatý s Tureckem, zatímco v jihoalbánské skupině se objevily požadavky na sebeurčení. (Srov. HRADEČNÝ, Pavel, HLADKÝ, Ladislav, 2008, s. 223)

vnímali počínání vítězných balkánských vojsk nikoli jako součást procesu svého osvobození, ale naopak jako nastolování jedné z nejhorších forem nepřátelské okupace.“¹⁹

Na muslimské Albánce nahlíželi jako na krajně nepřátelský živel, který měl být potrestán za svou někdejší spolupráci s osmanským režimem a podíl na staletém útisku zdejších křesťanů.

2.4 *Vznik Albánie*

Srbská vláda dlouhodobě usilovala o přístup k Jaderskému moři, a odmítala tak vznik samostatného státu Albánie. Jenže za podpory Rakouska-Uherska a Itálie byl 28. listopadu 1912 vyhlášen nezávislý albánský stát. Zároveň se objevil problém, co s Kosovem. V mírové smlouvě Srbsko po předchozí dohodě s Bulharskem a za podpory Ruska nakonec získalo Kosovo, část Kosova připadla Černé Hoře. Šlo o diplomatický územní kompenzační akt, který si Rusko vynutilo pro svého srbského chráněnce bez ohledu na to, kdo na daném území žil.

Velmoci nerespektovaly jazykové, náboženské či národní hranice, ale rozhodovala mocenská politika, jejímž výsledkem bylo, že mimo území samostatného albánského státu zůstala téměř třetina albánské populace. Jedním z největších území bylo právě Kosovo. Historik Jan Pelikán uvádí, že v této době, kdy bylo Kosovo připojeno k Srbsku, žila v oblasti Kosova třípětinová většina Albánců.²⁰

2.5 *Druhá světová válka*

Dalším faktorem, který negativně ovlivnil etnické vztahy Srbů a Albánců, byly masové pogromy srbského obyvatelstva během 2. světové války. Po okupaci Jugoslávie v roce 1941 připadla velká část území Kosova Itálii. Ta předala moc albánským nacionalistům, kteří prosazovali důslednou albanizaci regionu. Desítky tisíc lidí, kteří se v Kosovu usadili po roce 1913, ale i srbští starousedlíci, byli nuceni utéci ze svých domovů, úředními jazyky se staly albánština a italština, srbský jazyk se mohl užívat nanejvýš v soukromém hovoru. Tvrdým represím byli vystaveni zejména slovanští

¹⁹ Srov. HRADEČNÝ, Pavel, HLADKÝ, Ladislav, 2008, s. 304 a VICKERS, Miranda, 1998, s. 103 – 120

²⁰ Srov. PELIKÁN, Jan, 1997, s. 7

kolonisté, kteří v meziválečném období přišli na Kosovo s cílem znovuposílit srbský ráz této oblasti. Jejich statky byly konfiskovány a často i zapalovány.“

Většina nesrbského obyvatelstva viděla v italských fašistických okupantech spasitele, kteří je zbavili srbské nadvlády a poskytli takový stupeň samosprávy, který dosud v dějinách neměl obdoby. Rok 1941 je také obdobím, kdy po skončení bojů na jihu Balkánu, připadla tato oblast do zájmové sféry Itálie, větší část Kosova, západní Makedonie a také část Černé Hory byly připojeny k teritoriu původní Albánie a 12. srpna 1941 takto vznikla tzv. Velká Albánie – sjednotili se tak doposud státně rozdělení Albánci z Albánie, Kosova a západní části dnešní Makedonie do jednoho státního útvaru. Ale tato tzv. Velká Albánie netrvala dlouho, fakticky o získaná území přišla už v roce 1944 a definitivně s koncem války.

„Syndrom kvazisvobody přetrvával mezi albánskou komunitou žijící na území obsazené Jugoslávie až do skončení druhé světové války. To byl také hlavní důvod, proč na tomto teritoriu (v Kosovu) byla albánská protifašistická rezistence (jak komunistická, tak nacionalistická) nesrovnatelně menší než odboj v Albánii.“²¹

2.6 *Titův nástup*

Etnické napětí se po válce snažil utlumit komunistický režim Josipa Broze Tita v Jugoslávii pod heslem „poklidného soužití národů Svazové republiky Jugoslávie“.²² Liberálnější 60. léta přinesla jednak výrazné ekonomické oživení Kosova, Titův režim rozšířil i autonomní práva Kosova v rámci přijetí dodatků k ústavě v letech 1968 a 1971. Kosovo mělo vlastní vládu i parlament. Komunistický režim začal tolerovat

²¹ Existence nekomunistického odboje v Jugoslávii přispěla k dalšímu vyhocení rozporů obou etnik. Tzv. četnická rezistence měla srbský nacionalistický charakter. Její vůdci důsledně prosazovali obnovení srbské dominance v Jugoslávii. Prováděli ozbrojené akce nejen vůči válečné okupační správě, ale i proti civilnímu obyvatelstvu albánské či muslimské příslušnosti. Svoje jednání obhajovali jako odvetu a zároveň nutnost preventivně zamezit dalšímu řádění albánských a muslimských kolaborantů s Německem a Itálií. (Srov. PELIKÁN, Jan, 1996, s. 52)

²² V časech bezprostředně po 2. světové válce Titova politika vůči Kosovu a Albánii nabírala dvě protichůdné tendence. Na jedné straně pomáhala Albánii s vytvořením státu, na druhé pak využívání této navenek nezištné pomoci k připoutání si Albánie k Jugoslávii sítí vazeb a ovlivňování. Začlenění Albánie (spojené s Kosovem) jako „sedmé republiky“ Jugoslávské federace bylo jednou z nenaplněných vizí tehdejších jugoslávských komunistů. Albánští komunisté byli povolní vůči Titovu režimu a na rozdíl od nacionalisticky laděných albánských sil nejen neprotestovali proti začlenění Kosova do Jugoslávie, ale dokonce k tomu fakticky sami přispěli. Albánská vojska mezi lety 1944 a 1945 nejen pronásledovala ustupující německá vojska, ale také potlačila kosovská protijugoslávská povstání. (Srov. HRADEČNÝ, Pavel, HLADKÝ, Ladislav, 2008, s. 420 – 421)

používání albánské národní vlajky jako symbolu jugoslávských Albánců²³, albánština se stala druhým úředním jazykem a vedle vědeckých institucí a univerzity rostlo zastoupení etnických Albánců na úřadech a v institucích.²⁴

Na plénu ústředního výboru komunistické strany v květnu 1968 liberální postup vůči kosovským Albáncům odsoudilo několik řečníků s tím, že peníze posílané do Kosova neslouží účelům, kterým mají, že albánská většina prosazuje „albanocentrismus“ a vytlačuje kosovské Srby včetně srbské inteligence, že dochází ke kádrovým čistkám vůči Srbům v Kosovu a zároveň že albánské vedení se stará příliš o své separatistické pravomoci a nacionální problémy. Patriarcha Srbské pravoslavné církve v květnu 1969 dokonce požádal Tita o ochranu srbských duchovních v Kosovu soustavně pronásledovaných albánským etnikem. Tito to odmítl, naopak nově získané výhody pro kosovské Albánce podporoval v domnění, že to napomůže Albáncům k pochopení výhod jugoslávského stylu života před životem bídy a teroru pod vládou Envera Hodži v Albánii. Přestože vycházel Bělehrad z některých reálných premis, kontakty mezi Albánií a Kosovem nevedly k odcizení, jak čekal, ale naopak posílily v kosovsko-albánském prostředí vědomí společné příslušnosti k albánskému národu.²⁵

2.7 Cesta ke konfliktu

Důležitým mezníkem pro Kosovo bylo přijetí nové ústavy v roce 1974. V pozadí stál záměr zaručit stabilitu Jugoslávie jako celku i po Titově smrti. Ústava posílila kompetence jednotlivých republik.²⁶ Autonomní oblast Kosovo byla postavena na úroveň svazových republik a měla vlastní ústavu. Obyvatelé oblasti nezískali sice vlastní občanství, vlajku ani právo na odtržení, ale ve federálních orgánech disponovali právem veta.²⁷

Aspirace na svou úplnou nezávislost kosovští Albánci spustili v 80. letech po Titově smrti. Jenže roku 1986 Srbská akademie věd vydala Memorandum – dlouhý seznam křivd namířený vůči srbské pozici v rámci jugoslávské federace, zároveň

²³ Se vznikem nezávislého Kosova v roce 2008 získal tento nový státní útvar svou novou vlajku. Přesto se albánské etnikum mnohdy identifikovalo s vlajkou sousední Albánie, srbské nadále s vlajkou Srbska.

²⁴ Srov. HRADEČNÝ, Pavel et. HLADKÝ, Ladislav, 2008, s. 480 - 481

²⁵ Tamtéž

²⁶ Srov. VICKERS, Miranda, 1998, s. 179 – 180

²⁷ Srov. PELIKÁN, Jan, 2005, s. 506

hlásalo nutnou kolektivní mobilizaci Srbů napříč Jugoslávií, tedy i na území Chorvatska, Bosny a Hercegoviny apod.

Za viníka současných poměrů považovalo Memorandum tzv. antisrbskou Titovu politiku, která federativní výstavbou státu a především ústavou z roku 1974 dala v sázku existenci srbského národa, uvádělo Memorandum. Vlastní jádro srbského státu, Kosovo, dle něj Tito přenechal Albáncům a snižoval zde proporční podíl v neprospěch Srbů. I když komunistické vedení dokument odsoudilo jako „šovinistickou iniciativu“, pozdější jugoslávský prezident Slobodan Milošević (dříve oddaný titoista) se po nástupu do čela strany roku 1986 ke kritice nepřipojil. Naopak reprodukoval historická data a další fakta tak, aby vykonstruoval ideologii tzv. Velkého Srbska. Její základní vizí bylo, že všichni etničtí Srbové mají žít ve stejném státě.²⁸

Kosovo bylo základnou rané Srbské pravoslavné církve a ve veřejném a mediálním diskursu bylo po staletí neustále re-artikulováno, že jde o „kolébku srbství“.²⁹ Nepokoje v Kosovu proti omezování investic do této provincie, kritika studentů apod. v roce 1981 daly příležitost Bělehradu zasáhnout tak, že výdobytky získané za Titovy éry kosovským Albáncům omezoval a znovuposiloval srbský ráz oblasti.

Počínaje rokem 1987 se na nacionalistických shromážděních po celém Srbsku vyzdvihovalo, že kosovští Srbové jsou diskriminováni kosovskými Albánci. Zmiňovaná shromáždění, označovaná úmyslně jako „shromáždění lidu“, obsahovala i výzvy k odstraňování Miloševićových nepřátel hájících titovské zásady. Doplněvala je i propagandistická tzv. „setkání pravdy“, jejichž cílem bylo šířit informaci o ohrožených Srbech v Kosovu a zároveň vyzývat Srby k návratu do Kosova.³⁰ Mýtus zmiňované bitvy na Kosově poli 1389 se zevšeobecnil a zaměřil se na židovský předobraz v tom smyslu, že Kosovo bylo prezentováno Miloševićovým režimem jako „srbský

²⁸ Srov. MacDONALD, D.B., 2002

²⁹ Malcolm však namítá, že srbský mýtus o Kosovu, podle nějž je Kosovo kolébkou jejich kultury, protože v místních kláštrech přežil jazyk, historie a církve, je pravdou jen do jisté míry: osmanská správa v roce 1557 povolila obnovení patriarchátu v Peči, ale po velkém povstání Srbové v roce 1690 většinou z Osmany ovládaných území odešli za Dunaj do Rakouska-Uherska. Tam se teprve rozvinulo srbské školství, jazyk, bylo kodifikováno písmo, a také vznikl mýtus o Kosovu jako kolébce národa. (Srov. MALCOLM, Noel, 1998)

³⁰ Srov. BRANKOVIČ, S., 1995, s. 15 – 25

Jeruzalém“ a kosovští Albánci jako kolonizátoři.³¹ Milošević využil srbského nacionalismu k upevnění své vlastní mocenské pozice.³²

Dne 23. března 1989 byla v neregulérních podmínkách skupština Kosova donucena souhlasit se změnami v srbské ústavě a s omezením pravomocí. Kosovo ztratilo status autonomního regionu.³³

Zákonem z roku 1991, který byl v rozporu s jugoslávskou ústavou, rozpustil vládu i parlament kosovské provincie a nastolil formu okupačního režimu. Zároveň označil albánskou populační explozi a dominanci albánského etnika na úkor srbského za hlavní příčinu odchodu Srbů z Kosova. Právě změna etnické skladby byla též jednou z hlavních příčin zhoršení vztahů mezi většinovými Albánci a menšinovými Srby ve sporu o území.³⁴

V 90. letech 20. století docházelo k systematickému porušování práv muslimských kosovských Albánců ze srbské strany. Umírněnému hnutí pasivního odporu kolem kosovského prezidenta a spisovatele Ibrahima Rugovy se nepodařilo zajistit nezávislost ani pozornost Západu a mezinárodního společenství. Od poloviny 90. let se tak stále ostřeji prosazovalo albánské guerrilové hnutí Kosovské osvobozené armády (UČK), které v rozporu s Rugovovou politikou pasivního odporu zesílilo útoky na srbské cíle, včetně civilistů. Odpovědí byly tvrdé zákroky srbské armády.³⁵

2.8 *Válka s NATO*

Konflikt přerostl v roce 1997 ve válku spojenou s etnickými čistkami na obou stranách, která skončila až po bombardování Srbska jednotkami NATO, se silnou podporou Spojených států amerických, od března do června 1999. Válka měla za následek vedle desettisíců uprchlíků i ekonomickou izolaci oblasti. Západní mocnosti NATO hájily operaci jako nutnost k udržení míru na Balkáně, Miloševićův

³¹ Srov. ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala, 2007, s. 69

³² Milošević dokonce nacionalistické akce i financoval. Velký počet účastníků totiž tvořili profesionální demonstranti tzv. mitingaši, kteří byli podle potřeby přemísťováni z jednoho města do druhého, ovšem tak, aby všechny akce vypadaly spontánně. (Srov. BENNET, Ch., 1995, s. 98)

³³ Během hlasování byl parlament Kosova obklíčen armádou, což vypovídá o úmyslu vynutit si tyto změny šířením strachu mezi ostatními poslanci kosovského parlamentu. V roce 1990 byla uzavřena všechna média v albánském jazyce – jediný deník v albánském jazyce Rilindja a šest rádiových stanic. (Srov. PERCY, Norma, MacQUEEN, Argus, MITCHELL, Paul, 1995)

³⁴ Tamtéž

³⁵ Srov. MacDONALD, D.B., 2002

režim a Rusko bombardování odsuzovaly a obviňovaly Západ z rozvracení suverénního státu. Mnohé akademické práce ukazují, že obě strany využívaly médií (propagandy, mýtů, negativního zobrazení druhého, stereotypů apod.) k legitimizaci svých cílů.³⁶ Jak srbská nacionalistická ideologie (národní loajalita, dichotomie „my vs. oni“, odmítání nadnárodních institucí apod.), tak ideologie Západu, jsou v mediálních diskurzech patrné dodnes.³⁷ Byla to média, kdo hrál v bývalé Jugoslávii zásadní úlohu v eskalaci nacionalismu ve válečných letech.³⁸

Ale vraťme se ke konfliktu. Jeho eskalaci se nepodařilo v únoru a březnu 1999 vyřešit ani na mezinárodní konferenci ve francouzském Rambouillet, kde albánská strana na nátlak ministryně zahraničních věcí USA Madeleine Albrightové mírovou smlouvu podepsala (UČK souhlasila i s vlastním odzbrojením), ale srbská strana ji podepsat odmítla. Odmítnutí podpisu znamenalo zahájení leteckých úderů.

Důvody byly politického a vojenského charakteru: Bělehrad požadoval, aby ve smlouvě byl jasně definován status Kosova jako autonomní oblasti v rámci Jugoslávie, respektive Srbska. Smlouva oproti tomu navrhovala svolání mezinárodní konference, na které se po tříletém přechodném období mělo rozhodnout o budoucím statusu Kosova. Konference měla vycházet z postojů obou stran, aktérů mezinárodního společenství, a také z vyjádření vůle obyvatel Kosova, ale ne celé Jugoslávie. Jugoslávská diplomacie z toho důvodu tuto část dohody odmítla, neboť z její definice de facto vyplývala samostatnost Kosova.

Druhé problémové ustanovení se týkalo vojenské části dohody – předpokladu, že NATO bude mít neomezený a nikým nerušený přístup na celé území Jugoslávie, zahrnující i vzdušný prostor a teritoriální vody. Přistoupením na tuto podmínku by Bělehrad ztratil suverenitu nejen nad Kosovem. Celá Jugoslávie by se dostala pod kontrolu NATO, což bylo pro ni jako suverénní stát, nepřijatelné.³⁹

Po krachu jednání, v březnu 1999, „bylo nebezpečí úmyslných teroristických útoků UČK minimalizováno, přesto srbské jednotky pokračovaly v etnických čistkách. Z toho důvodu se nabízí otázka, proč režim zahájil etnické čištění albánského obyvatelstva? Na základě toho, jak postupovaly srbské oficiální a paramilitární složky,

³⁶ Např. KUBAL, Michal, 2005 nebo VOZÁBAL, Petr, 2000

³⁷ Srov. ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala, 2007, s. 70

³⁸ Tamtéž, s. 68

³⁹ In: PRTINA, Srdjan, 2007, s. 93

je zřejmé, že existovala přísná koordinace a připravený plán. Že se jednalo o organizovanou a koordinovanou akci vyhánění obyvatelstva, potvrzuje rychlost a rozsah této kampaně.⁴⁰ Ukazuje to, že kosovští Albánci neodcházeli jen kvůli válce, ale i kvůli nátlaku jugoslávských státních složek.

Pokud jde o úder NATO, nad ním se vznášela kritika za protiprávní zahájení bombardování, čímž porušilo nejen mezinárodní *ius ad bellum*, ale také principy NATO, podle kterých mohla Aliance zahájit vojenský útok na druhou zemi pouze v případě sebeobrany – Jugoslávie tehdy nezaútočila na žádnou členskou zemi NATO.⁴¹

2.9 Rezoluce č. 1244

Spornou záležitostí je rezoluce OSN č. 1244, která kosovskou válku roku 1999 ukončila. Ta přiznává, že Kosovo zůstane součástí Jugoslávie (později Srbska jako nástupnického státu). Toto ustanovení je klíčové, protože dlouho bránilo vyhlášení nezávislosti ze strany kosovských Albánců a vyhlášením nezávislosti bylo, podle srbské strany, porušeno.⁴² Jenže zároveň rezoluce předpokládá, že zahraniční administrátoři mají Kosovo připravit na samosprávu. Vágnost spočívá v tom, že mise OSN s názvem UNMIK⁴³ měla za úkol „podpořit vznik rozsáhlé autonomie a samosprávy v Kosovu“, což může zahrnovat cokoli od vytvoření struktur bez jakéhokoli obsahu až po kompletní demokratický systém, jaký mají západní demokracie. Odstavec 11(f) stanoví, že mezi hlavní úkoly mezinárodních civilních složek bude patřit „v závěrečné fázi přesun pravomocí z dočasných institucí na instituce vzniklé v rámci politického urovnání.“ Z tohoto ustanovení by mohlo vyplývat, že UNMIK má ukončit působení po přesunu pravomocí, ale rezoluce už neříká nic o tom, kdy by k tomuto přesunu mělo dojít. Navíc není jasné, k čemu se pojem „závěrečná fáze“ vztahuje – k působení UNMIK, nebo k řešení otázky statutu Kosova. Kosovští Albánci nicméně tento bod chápali tak, že jim dříve či později zajistí autonomii či úplnou samostatnost.⁴⁴

⁴⁰ Tamtéž, s. 94

⁴¹ Tamtéž, s. 94

⁴² Srov. MATĚJKA, Zdeněk, 2006, s. 48

⁴³ Byla zřízena jako dočasná mezinárodní civilní správa pro Kosovo po válečném konfliktu.

⁴⁴ Srov. ŠROTOVÁ, Eliška, 2008, s. 13 – 14

2.10 Dočasné uklidnění

Desátého června 1999 OSN schválila mírový plán pro Kosovo a vyslala do oblasti vojáky KFOR. Oblast byla až do jednostranného vyhlášení nezávislosti v roce 2008 formálně srbským územím jako region spravovaný prozatímními kosovskými institucemi a misí UNMIK, která kontrolovala zahraniční záležitosti, peněžní politiku, soudnictví a veřejný pořádek. Postupně byly předávány další pravomoci samostatným kosovským institucím, část po vyhlášení nezávislosti přebírala civilní mise Evropské unie EULEX, která misi UNMIK nahradila.

Citelná nadvláda jednoho nebo druhého etnika vždy vedla ke zvýšení intenzity konfliktu z mírné až do extrémní podoby (v případě chování srbských ozbrojených sil v období od března do června 1999 nebo chování albánských jednotek, převážně UČK po příchodu jednotek KFOR v červnu 1999, kdy se terčem teroru stala srbská komunita v Kosovu, odkud byla většina vyhnána ze svých domovů). Konfliktní vztah obou komunit tak nemusí být projeven extrémní – válečnou – formou.⁴⁵ Obě etnika v Kosovu se dlouhodobě nachází v kulturním konfliktu, který se v souvislosti s vývojem dějin dostává v jistých historických etapách do své extrémní podoby, jako například v období válek.

2.11 Poválečná nevraživost

Politická nevraživost mezi etniky po válce z konce 90. let výrazněji eskalovala v roce 2004, kdy Srbové v Kosovu na doporučení Bělehradu, radikálních představitelů Srbské pravoslavné církve⁴⁶ i Vojislava Koštunici bojkotovali volby do kosovských institucí pod patronací mise OSN a OBSE.

Příčinou bylo násilí páchané na kosovských Srbech, zároveň skupiny Albánců vypálily 30 srbských ortodoxních kostelů a klášterů a mnohé domy. Srážky si vyžádaly nejméně 19 životů. V reakci na to byly v Bělehradě a v srbském Niši zapáleny Srby muslimské mešity, v Novém Sadě byla poškozena budova sídla Islámského společenství. Útoky na bělehradskou Bajarakli mešitu se pokusil zabránit metropolitá srbské pravoslavné církve Amfilohije, odrazuje útočníky slovy: „Nedělejte to! Nedělejte

⁴⁵ Srov. PRTINA, Srdjan, 2007, s. 100 - 101

⁴⁶ Srbské Dečanské bratrstvo v Kosovu naopak tvrdilo, že bojkot nic nevyřeší. (Srov. ŠUPICOVÁ, Marija, 2007, s. 69)

to, zapřísahám vás Bohem! My nejsme národ zločinců, ale národ boží!“⁴⁷ Na jeho slovech je opět patrné vymezování se vůči albánskému etniku – srbského národa jako národa „božího“, albánského jako národa zločinců, národa bezbožného.

Masivní bojkot ze strany srbských voličů skutečně volby poznamenal, nadále se tak separátně vytvářely kosovsko-albánské a kosovsko-srbské instituce, které se vzájemně nerespektovaly.

Kosovští Srbové bojkotem uškodili zejména sobě – nepodíleli se na formování kosovské politiky, a to dokonce ani v otázkách, které sami navrhli.⁴⁸ Zároveň vyvstala otázka, co se s kosovskými Srby stane v momentě, kdy se vyskytnou problémy každodenního života – jako chybějící zdravotní péče, školství, nedostatek elektřiny apod. Zasáhne Bělehrad, který ztrácel vliv, nebo orgány Kosova, v nichž ale kvůli bojkotu nemají Srbové zastoupení?

Zatímco menšinová Srbové v Kosovu neuznávali tamního prezidenta, vládu a další instituce, volili nadále své představitele, včetně srbského prezidenta, v klasických volbách Srbska a vytvářeli paralelní instituce vůči těm, které vzešly z jimi bojkotovaných kosovských voleb⁴⁹, tak kosovští Albánci (stále formálně obyvatelé Srbska), i když také mohli volit instituce srbského státu, tyto volby opakovaně ignorovali a soustředili se výhradně na vznik svých institucí v Kosovu, s nezájmem o Srbsko.

Výsledkem tohoto přístupu, který nedokázaly mezinárodní instituce ani správa UNMIK v Kosovu změnit, bylo absolutní etnické rozdělení Kosova, kdy srbská obyvatelá provincie uznávali téměř výhradně jen politiku Bělehradu, zatímco kosovští Albánci na území této srbské provincie už jen své vlastní představitele (s omezenými pravomocemi, pod dohledem mise UNMIK) s mocenským centrem v Prištině.

Vývoj událostí ovlivnila i smrt umírněného kosovského prezidenta a zastávce úplné nezávislosti na Srbsku Ibrahima Rugovy na rakovinu plic 21. ledna 2006, přičemž jeho pohřeb, který kosovské instituce přes odpor Srbska označily za státní pohřeb, se

⁴⁷ Část církve obviňovala i mezinárodní správu, že nedostatečně dbá o bezpečí Srbů v Kosovu. (Srov. ŠUPICOVÁ, Marija, 2007, s. 69)

⁴⁸ Srbskou stranou byla navržena např. etnická decentralizace kosovských institucí. Srbové například navrhli vytvoření čistě svých samosprávných oblastí s vlastními úřady a vlastní policií, čímž se dostali do sporu s mezinárodním společenstvím, které prosazovalo multietnický charakter Kosova. (Srov. ŠUPICOVÁ, Marija, 2007, s. 70)

⁴⁹ Obdobnou strategii praktikovali v časech neomezené vlády Slobodana Miloševiče kosovští Albánci.

stal manifestací za nezávislost provincie. Zúčastnilo se ho na milion kosovských Albánců a vrcholní světoví političtí představitelé. Srbskému prezidentu Borisi Tadičovi byla cesta na pohřeb z kosovské strany zakázána. Kvůli Rugovově smrti se posunul o měsíc i termín začátku vídeňských rozhovorů o budoucím statutu Kosova.

3 Společensko-politický kontext

Po válce se Srbsko i jeho provincie Kosovo ocitly na křižovatce. Pro dění v Kosovu byla klíčová nejen mezinárodní vyjednávání o jeho budoucím statusu, včetně rozřešení rébusu, zda zůstane formálně součástí Srbska, či samostatným státem, ale na vývoj událostí měl vliv i vnitropolitický vývoj v Srbsku a vliv tamních nacionalistických politických stran. Neboť to byli představitelé srbského státu, jejichž názory a postoje během zprostředkovaných vídeňských jednání ovlivňovaly budoucí chod věcí.

V této a následující kapitole charakterizujeme srbské a kosovské prostředí. To by mělo posloužit ve výzkumné části práce jako východisko, podle kterého budeme srovnávat, nakolik česká média používala argumenty blízké té či oné straně, a později dle Faircloughovy teorie rekontextualizace odkryjeme, nakolik rekontextualizované diskursy užívané českými médii legitimizují či delegitimizují, potvrzují či nepotvrzují nacionalistické ideologie Srbů či kosovských Albánců.

3.1 Srbská radikální strana a nacionalismus

Po pádu autoritativního Miloševičova režimu 5. října 2000 začíná Srbsko za podpory obyvatelstva novou éru demokratizace, ale zároveň se vedle toho postupem doby stává dominantním prvkem srbského stranického systému Srbská radikální strana (SRS), nejsilnější uskupení v rámci srbské radikální pravice. Nejpodstatnějším prvkem ideologie SRS je extrémní nacionalismus. Projevuje se zejména ideou o vytvoření tzv. Velkého Srbska – sjednocení všech Srbů i z dalších území na Balkáně do jednoho státu, národnostní menšiny a sousedící národy jsou v pojetí SRS chápány jako nepřátelé všech Srbů. Během posledních deseti let, kdy srbské politice dominovaly konflikty v Kosovu, se do popředí xenofobních nálad dostali Albánci. SRS obvinila kosovské Albánce z týrání a vyhánění kosovských Srbů s cílem vytvořit tzv. Velkou Albánii. Jejich záměrem dle SRS bylo vytvořit etnicky čisté Kosovo, a pak ho připojit k Albánii.

SRS tento proces označovala za počátek vytvoření loutkového státu, kterému dominuje narkomafie.⁵⁰

Strana zároveň, na rozdíl od západně orientovaných politických uskupení v zemi, odmítá autority vně státu. Ať už jde o Evropskou unii, NATO, nebo Mezinárodní soudní tribunál pro zločiny bývalé Jugoslávie v Haagu, negativně se vymezuje rovněž vůči USA. Obviňuje USA ze zneužití průmyslového a technologického pokroku ve svůj prospěch na úkor ničení kolektivního vědomí národů a původních kultur, naopak vyzdvihuje slovanské tradice a kořeny a historické spojení s Ruskem.⁵¹ Mezinárodní tribunál obviňuje ze zaujatosti vůči Srbsku a za vinu mu klade i smrt Slobodana Miloševića ve vězení v Haagu v roce 2006.⁵²

Do oblasti s největší podporou právě SRS patřili srbští voliči v Kosovu, což prohlubovalo zatvrzelé postoje vůči albánskému etniku.⁵³

Srbsko se sice krátce po válce odvrátilo od autoritativního režimu s cílem přibližovat se svou politikou směrem k možnému budoucímu členství v EU. Nicméně volby z 28. prosince 2003 přinesly zásadní průlom: radikálové zvítězili s výraznou převahou.⁵⁴ Protože ale se SRS odmítala ostatní uskupení vytvořit vládní koalici, zůstala SRS v opozici, z čehož ale i tak dokázala těžit.

Nacionalisticky se i díky tlaku radikálů projevovala stále zřetelněji také Demokratická strana Srbska (DSS) premiéra Vojislava Koštunice, která způsobila rozpad vlády na konci roku 2006 s Demokratickou stranou (DS). Spor se vedl o Kosovo a ve spojení s ním také o evropskou integraci.

Jak radikální SRS, tak DSS přicházely s programem, který označoval podmínky kladené Evropskou unií (např. lepší spolupráce s haagským tribunálem, vydání

⁵⁰ Srov. SOVÁK, Maroš, 2008, s. 11

⁵¹ Srov. PLUHAROVÁ, Barbora, 2008, s. 17

⁵² Kritizuje jednak netrestání či mírné tresty pro kosovské Albánce či představitele UČK podezřelé ze zločinů v Kosovu vůči srbskému etniku, kteří byli nebo jsou vysokými činiteli kosovského státu – např. expremiér Ramuš Haradinaj či Agim Čeku. Dále pak posuzování trestů za zločiny ve válce v Bosně a Hercegovině a Chorvatsku začátku 90. let 20. století – v interpretaci SRS v srbský neprospěch.

⁵³ Podle analýzy CeSID (Centrum pro svobodné volby a demokracii) prezentované v Bělehradě dne 3.2.2008.

⁵⁴ SRS získala 27,97 % hlasů, DSS 17,96 %, DS 12,75 % hlasů. Popularitu SRS nenarušil ani fakt, že přišla o předsedu Vojislava Šešelje, který se v únoru 2003 dobrovolně vzdal ICTY, naopak ji jako silnou udržoval až do roku 2008 Tomislav Nikolič. Nikolič byl úřadujícím předsedou až do září 2008, kdy na funkci rezignoval kvůli sporu o budoucí směřování země. Chtěl totiž z pozice opozice podpořit vládu vedenou Demokratickou stranou a souhlasit se Stabilizační a asociační dohodou, která je předstupněm vstupu členství do EU. Zakročil ale v Haagu vězněný Šešelj, pro již zmiňované odmítavé postoje k EU, navíc umocněné o fakt, že většina zemí EU v té době již uznala nezávislé Kosovo.

obviněných z válečných zločinů, souhlas s rozmístováním mise Evropské unie EULEX v Kosovu apod.) mimo jiné jako nátlak ze strany unie na ztrátu Kosova, a podmiňovaly případné úsilí Srbska o vstup do EU jen za předpokladu, že by do ní Srbsko vstupovalo výhradně s Kosovem jako součástí srbského státu.

Na druhé straně je třeba říci, že politickou protiváhou k radikálnímu táboru byla proevropská Demokratická strana (DS) srbského prezidenta Borise Tadiče, nyní nejsilnější vládní strana.

3.1.1 Boj o ústavu a Miloševićova smrt

Vzhledem ke stále zřetelnějšímu scénáři, že Kosovo získá minimálně značnou autonomii, ne-li nezávislost, je z pohledu společensko-politického kontextu třeba zmínit i událost z podzimu roku 2006 – referendum o nové srbské ústavě ze dne 30. a 31. října. Do její preambule bylo výslovně na popud mimo jiné i SRS a DSS zařazeno, že Kosovo je neoddělitelné od zbytku Srbska – ačkoli to nikterak nemohlo zvrátit mezinárodní vyjednávání o statusu Kosova. V době, kdy byla otázka Kosova pouze v rukou mezinárodního společenství, se srbské hlasování jeví jako vnitropolitická záležitost, která ale dávala prostor nacionalistickým uskupením. Navíc z volebních seznamů byli vyškrtnuti kosovští Albánci, kteří přitom stále ještě formálně byli občany Srbska, což referendum znevěrohodnilo. Aby voliči hlasovali pro ústavu, vyzývali jak národovecká DSS a radikálové (SRS), tak demokraté (DS).

„Přes klady, které ústava přináší, především přeměnu Srbska v moderní parlamentní demokracii, do ní byly zakomponovány i návrhy nacionalistů. Republika Srbsko je definována jako stát srbského národa a všech občanů, kteří v něm žijí a jako státní jazyk byla určena srbština psaná v cyrilici.⁵⁵ Lídr SRS Tomislav Nikolič se snažil získat voliče prohlášením, že „z neúspěchu referenda by se radovali albánští separatisté a jejich političtí rádcové z USA a EU“. Taktéž připomínal, že „tato vláda ztratila už v červnu Černou Horu.“⁵⁶

Nebyla to jen ústava či odtržení Černé Hory, co oživilo nacionalistické praktiky. V březnu 2006 zemřel bývalý prezident Slobodan Milošević u tribunálu v Haagu, kde

⁵⁵ Srov. STOJAROVÁ, Věra, 2006

⁵⁶ Tamtéž. Srbsko po válkách v 90. letech 20. století a po rozpadu Jugoslávie, který dovršilo oddělení Černé Hory z federace se Srbskem v červnu 2006, zůstalo osamoceno – nikoli federací, ale „jen“ Republikou Srbsko.

byl obviněn z válečných zločinů. „Jeho pohřeb proběhl jako národní rituál, reprodukoval mýtus vůdcovství, neboť oživoval nacionální praktiky a diskursy v srbských oficiálních politických sférách.“⁵⁷ A to i přesto, že se vládní a prozápadní strany od pohřbu distancovaly. V této době také EU zvyšuje tlak na dopadení podezřelých z válečných zločinů v Bosně a Hercegovině Ratka Mladiče a Radovana Karadžiče a podmiňuje tím jednání o přijetí Srbska do EU.

Bělehrad postupně použil všechny možné způsoby, jak oddálit odtržení Kosova – přijetí nové ústavy bylo jedním z prvních kroků, po němž následovaly předčasné parlamentní volby v roce 2007, prezidentské volby 2008, nebo jednoznačné přijetí parlamentní rezoluce o tom, že Kosovo vždy bude součástí Srbska. Těmito činy Bělehrad demonstroval proti kosovské nezávislosti přísnou politickou jednotu. Navíc Srbsko, vědomo si stále menšího manévrovacího prostoru, budovalo strategii opřenou jednak o podporu Ruska v Radě bezpečnosti OSN, které díky právu veta blokovalo přijetí jakékoli rezoluce přiznávající Kosovu nezávislost. Na druhé straně se opírala liberální srbská uskupení (Liberálně-demokratická strana LDP, DS, G17 Plus a další) o mezinárodní společenství, jež se snažilo zastavit posilující radikální a nacionalistická uskupení v Srbsku, která by mohla výrazně zesílit v případě přiznání nezávislosti Republice Kosovo. Několikrát proto bylo odloženo konečné rozhodnutí o statutu na vídeňských jednáních s cílem napomoci vytváření proevropské a stabilní vlády v Srbsku.

3.1.2 Postoje na srbské politické scéně k otázce Kosova

Pro přehlednost shrňme v této souvislosti krátce základní rozdíly v postoji ke Kosovu a EU na srbské politické scéně:

- **Srbská radikální strana (SRS)** pracovala s argumentací, že západní svět (včetně většiny zemí EU) usiluje o to, aby se Kosovo stalo samostatným. Tudíž se vymezovala vůči Demokratické straně (DS), kterou kritizovala za snahu přivést Srbsko do EU i za cenu ztráty Kosova. Za tradičního spojence proti politice směřující k EU používala Rusko, které odmítalo jak vznik nezávislého Kosova, tak nechtělo ztratit nad Srbskem svou zájmovou sféru vlivu. Průzkum CeSID

⁵⁷ In: ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala, 2007, s. 67 - 68

v květnu 2008 zjistil⁵⁸, že ze všech dotázaných Srbů, kteří zastávají antievropský postoj (ve smyslu proti EU), se 61 % identifikuje se Srbskou radikální stranou. Srbští radikálové nabízeli Rusku taktéž spojení strategického významu – v oblasti energetiky (zásobníky ropy, tranzit plynu do Evropy), tak vojenské základny v Srbsku.

- Proevropsky orientovaná **Demokratická strana (DS)** – později v koalici s menšími stranami pod názvem Za evropské Srbsko (ZES) – argumentovala evropskou integrací jako výhodným řešením pro Srbsko, separátně prezentovala pak svůj postoj ke Kosovu jako neoddělitelné součásti země, což dle DS musí unie respektovat. Jinými slovy, oba cíle (Kosovo jako součást země a Srbsko na cestě od EU) prosazovala, ale od sebe oddělovala. Navíc průzkum CeSID z května 2008 ukázal, že téma integrace do EU je pro voliče DS zásadnějším tématem než ztráta Kosova, které už vysoká část voličů strany považovala za ztracené a problémové území, které Srbsko na cestě do EU brzdí.⁵⁹ Případné odtržení Kosova odmítala DS řešit silou, ale pomocí diplomacie, dialogem s kosovskými Albánci, na půdě OSN a soudní cestou. Prosazovala i tzv. měkkou linii ke Kosovu, jako součásti Srbska s výraznou autonomií. Zastánci tvrdé linie neuznávají samostatné Kosovo a požadují striktní zachování územní celistvosti bez nároku na širokou autonomii. Velká většina z těch, kteří zastávají tvrdou linii vůči Kosovu, se hlásí k SRS, konkrétně 54 %, k DSS Vojislava Koštunice 10 %.⁶⁰ Strana odmítá těsnější vazby na Rusko, ne však pokud jde o ekonomickou spolupráci.
- Třetí významný politický aktér, Koštunicova **Demokratická strana Srbska (DSS)**, vystupovala jako tradicionalistická strana⁶¹, která hájila podobně jako radikálové v prvé řadě Kosovo jako součást Srbska, argumentovala právními nároky na Kosovo (na rozdíl od SRS neprosazovala politiku Velkého Srbska) a její voliči byli převážně zastánci měkké linie ke Kosovu. Stranu můžeme označit jako eurofóbní,⁶² neboť sice zdůrazňovala příslušnost k Evropě a západním

⁵⁸ Srov. Prezentacija istraživanja javnog mnjenja. Dostupné online: <http://www.cesid.org/index.jsp>

⁵⁹ Tamtéž

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ Nezaměňovat s Demokratickou stranou (DS). DSS patří k umírněnému nacionalistickému křídlu tradicionalistických stran (radikálně tradicionalistickou stranou je SRS). DSS má silné vazby na pravoslavnou církev. Označuje se za hlavního ochránce tradičních srbských hodnot.

⁶² Srov. Prezentacija istraživanja javnog mnjenja. Dostupné online: <http://www.cesid.org/index.jsp>

hodnotám, ale svým odmítavým postojem k evropské integraci rozštěpila DSS nejen vládu s DS v roce 2006, ale i následující se stejným spojencem, ve které po volbách v roce 2007 usedla.⁶³ Jádrem sporu byla evropská integrace na pozadí stále zřetelnějšího scénáře, že Kosovo míří k nezávislosti proti srbské vůli. Spor gradoval až do té míry, že Koštunica odmítl říct, zda v prezidentských volbách na přelomu ledna a února 2008 podpoří koaličního partnera Borise Tadiče, nebo zastupujícího předsedu radikálů Tomislava Nikoliče.

S osobou Vojislava Koštunica se pojí skutečnost, že to byl on, kdo odmítl jako premiér (na rozdíl od prezidenta Tadiče) podepsat jakékoli dohody, včetně Stabilizační a asociační dohody s Evropskou unií, a označil je za past, která má Bělehrad donutit akceptovat nezávislé Kosovo. Krátce poté, co skutečně 17. února 2008 vyhlásilo nezávislost, se i další koaliční vláda jeho strany a Tadičovy DS 8. března 2008 rozpadla. DSS se totiž pokusila prosadit v parlamentu rezoluci, která požadovala přerušování přístupových rozhovorů s EU, pokud její členové neodvolají své uznání nezávislosti Kosova. Proevropské strany včetně DS, které byly Koštunicovými koaličními partnery, ale rezoluci v parlamentu nepodpořily.

Tadičův blok zvítězil ve dvou případech, které analytici považovali za klíčové:

- V prezidentských volbách 3. února 2008, kdy porazil lídra nacionalistů Tomislava Nikoliče. Tento scénář vedl k tomu, že se (i když proti srbské vůli) dále neoddalovalo jednorázové vyhlášení nezávislosti Kosova.
- Tadičův proevropský blok zvítězil i 11. května 2008 – v parlamentních volbách, prvním testu politiky po odtržení Kosova. Tradicionalistický blok SRS a DSS v těchto volbách propadl a na sestavování vlády se nepodílel.

Analytici na konferenci CeSID to hodnotili tak, že Srbsko upřednostnilo cestu rozvoje a vize členství v EU před národoveckou politikou. Volby byly dle analýz této instituce západními a srbskými liberálními médii rámovány jako duel evropského směřování Srbska symbolizovaný Tadičem, nebo mezinárodní izolace symbolizované Nikoličem. A zároveň se nacionalisticky orientovaný tisk snažil personalizovat duel jako „Tadič, muž, který neudrží Kosovo jako součást srbského území a podlehne

⁶³ Koštunica se stal staronovým předsedou dlouze vyjednávané vlády, opět bez vítězné radikální SRS, ačkoli jeho strana skončila ve volbách až třetí. Jenže krátce po vytvoření křehké koalice se dostal znovu do sporu s koaličním partnerem - DS a menšími koaličními stranami, které navíc tvořily v jeho vládě většinu.

Západu prosazujícím nezávislé Kosovo“ a „Nikolič jako ten, který Kosovo bude bránit, případně za pomoci Ruska“. ⁶⁴ I když Tadič nakonec v těsném souboji ve druhém kole zvítězil o tři procenta hlasů, vysoký byl podíl takzvaných protestních hlasů.

3.2 Politická situace v Kosovu

Na kosovské politické scéně naprostá většina politických institucí kosovských Albánců požadovala nezávislost země na Srbsku. Okamžitou, rychlou cestu, prosazoval Hashim Thaçi. Tento bývalý politický vůdce (ředitel Politické rady) Kosovské osvobozené armády (UČK) a později člen týmu, který se zúčastnil jednání o statutu Kosova, zvítězil 17. listopadu 2007 se svou Demokratickou stranou Kosova v parlamentních volbách v Kosovu a stal se premiérem. Rozdíl byl v přístupu k formě, způsobu a cestě, jakou jednotlivá politická uskupení v Kosovu k nezávislosti zaujímal.

Například radikální hnutí Vetevendosije (Sebeurčení) mělo přímočarou představu okamžité nezávislosti, přesunu veškerých pravomocí na instituce kosovských Albánců, odmítalo mezinárodní správu a požadovalo i stažení mezinárodních vojenských a civilních misí. Budoucí přítomnost mise EULEX, která po vyhlášení nezávislosti Republiky Kosovo představovala mezinárodní dohled nad chodem země a dodržování závěrů tzv. Ahtisaariho plánu ⁶⁵, označovalo za okupační správu.

Thaçi, s ohledem na to, že se účastnil mezinárodních jednání o budoucnosti provincie a získal spojence pro nezávislost, v oficiální rétorice dočasnou přítomnost mezinárodních misí neodmítal, prezentoval je jako nutnost, pomoc a spojení, které pomůže vybudovat fungující stát a získat posléze investory, obchodní a politické partnery pro rozvoj země. ⁶⁶

⁶⁴ „Voliči radikálů nejsou lidé, kteří nenávidí jiné národy nebo by nechtěli do Evropy, to jsou hlavně lidé, kteří jsou velmi nespokojeni se společensko-ekonomickým vývojem v zemi za posledních osm let,“ analyzoval výsledky CeSID. (Veřejná prezentace analýzy organizace CeSID – Bělehrad, 11. května 2008 za účasti autora této práce.)

⁶⁵ Plán řešení statutu Kosova. Podrobněji viz kapitola 3.3.

⁶⁶ Thaçi je spornou osobou. Srbskou stranou je obviňován z podílu na zabíjení srbských civilistů v Kosovu v minulosti. Německá zpravodajská služba BND ho dala do spojitosti s kontakty na mafii v Albánii a Česku. Nese politickou zodpovědnost za to, že nevystoupil proti vraždám a vyhánění kosovských Srbů. Podobně ale nevystoupili ani mnozí srbsští politici. ICTY Thaçiho neobžaloval. (Srov. ZRNO, Matyáš, 2008)

3.3 *Jednání o statutu*

Analýzu médií, která budou předmětem zkoumání, jsme časově ohraničili jako období mezi předložením tzv. Ahtisaariho plánu o budoucím statutu Kosova a přijetím kosovské ústavy čtyři měsíce po vyhlášení nezávislosti (únor 2007 až červen 2008). Srbsko-albánské rozhovory pod vedením zvláštního vyslance OSN Marttiho Ahtisaariho začaly 20. února 2006. Představitelé kosovských Albánců nechtěli připustit jiný výsledek než uznání nezávislosti Kosova. Srbští představitelé nabízeli „méně než nezávislost, více než autonomii“. S ohledem na zcela protichůdné postoje se jednání nezabývala samotným politickým statutem, ale řešila decentralizaci, ochranu kulturního a náboženského dědictví, bezpečnost pravoslavné církve v Kosovu, práva menšin a hospodářská témata.⁶⁷ O klíčovém mezinárodně-právním statusu provincie, o němž se jednání nevedla, měla rozhodnout až Rada bezpečnosti OSN.

Druhého února 2007 byli zástupci srbské a kosovské vlády seznámeni s tzv. Ahtisaariho návrhem budoucího uspořádání Kosova. Nově zvolený srbský parlament se silným zastoupením tradicionalistických stran ho bezprostředně poté odmítl jako „porušení základních principů mezinárodního práva“ a „nelegální pokládání základů pro vznik nového nezávislého státu na srbském území“, s odvoláním na tu část rezoluce č. 1244, která zmiňuje územní integritu Jugoslávie, potažmo Srbska jako nástupnického státu. Srbští političtí představitelé přitom nezmiňovali tu část rezoluce, která hovoří o vzniku samosprávných institucí a přesunu pravomocí na ně.

Naopak představitelé kosovských Albánců plán přivítali, byť Ahtisaariho návrh neobsahoval zmínku o plné nezávislosti, ale počítal s formou nezávislosti pod mezinárodním dohledem s klíčovou rolí EU. To, že plán neobsahoval výslovně zmínku o plné nezávislosti, vadilo radikálnímu hnutí kosovských Albánců (tzv. Sebeurčení). Odpor projevila tato skupina opakovaně na tvrdých demonstracích, kde došlo i na střelbu gumovými projektily.

⁶⁷ Spor se vedl také o srbský požadavek samosprávy národních oblastí a také o to, že by orgány Srbska převzaly ostrahu hranic vůči Makedonii a Albánii, střežené kosovskými Albánci pod dohledem mise UNMIK a vojáků KFOR. Pro kosovské Albánce byly tyto požadavky nepřijatelné, neboť by znamenaly velký vliv Srbska na tyto oblasti, navíc by se tyto oblasti vymykaly zcela kontrole Prištiny. K tomu všemu by v této době srbský požadavek oslabil pozici kosovských Albánců, kteří již přebrali tolik samosprávných kompetencí, včetně ostrahy hranic (navíc téměř volně propustných, obzvláště se spřátelenou Albánií), že by to pro ně byl krok zpátky. (Srov. Kosovo Multipak, 2008, s. 9)

Plán ale zmiňoval například i vznik lehce ozbrojených sil zajišťujících bezpečnost v zemi, jako předpoklad existence každého státu. V případě postjugoslávských zemí jsou bezpečnostní síly jednou z nejcitlivějších oblastí. Všechny země v regionu pokládají bezpečnostní složky za záruku státnosti, což bylo dalším argumentem Bělehradu proti úplné kosovské nezávislosti.⁶⁸

Jednání mezi představiteli Srbska a Kosova byla formálně ukončena 10. března 2007⁶⁹, přičemž delegace spolu postupně už ani nejednaly s tím, že každá z nich odmítla ustoupit ze svých nároků.

„Z hlediska mezinárodního práva a precedentu pro budoucí případy, podobné Kosovu, by bylo nejvhodnější dosáhnout shody na půdě Rady bezpečnosti OSN a přijetí rezoluce o budoucím uspořádání. Pro tuto variantu bylo potřeba získat souhlas Ruska, stálého člena, které (vzhledem ke svým ekonomickým, kulturním a politickým zájmům, ale i kvůli hrozbě separatismu na svém území inspirovaném případným odtržením Kosova od Srbska), zastávalo srbskou pozici a jakoukoli rezoluci vytvářející samostatnou Republiku Kosovo bylo připraveno odmítnout právem veta.“⁷⁰ Dne 26. března 2007 Ahtisaari předal RB OSN zprávu o Kosovu, z níž vyplynulo, že vidí jako jediné řešení situace nezávislost provincie. I když se návrh rezoluce vycházející z Ahtisaariho plánu celkem čtyřikrát přepracovával, Rada bezpečnosti OSN ho nikdy neschválila, především kvůli zmiňovanému postoji Ruska. Přesto na základě Ahtisaariho plánu vyhlásilo 17. února 2008 Kosovo jako „Republika Kosovo“ jednostranně nezávislost na Srbsku.⁷¹ Selhala totiž i další jednání (od srpna do prosince 2007), známá jako Trojka⁷² – mezi USA, EU a Ruskem pod vedením diplomata za EU Wolfganga Ischingera.

Mezinárodní společenství počítalo v případě neshody s „plánem B“, který ovšem Radou bezpečnosti OSN schválen nebyl. Podle něj i bez souhlasu Ruska by Kosovo

⁶⁸ ŠTĚRBA, Václav, 2007, s. 6n

⁶⁹ Paralelně také probíhala jednání tzv. Kontaktní skupiny složené z Německa, Francie, Velké Británie, Itálie a Ruska a USA. Jednání se uskutečňovala i na úrovni delegací stálých členů RB OSN.

⁷⁰ ŠTĚRBA, Václav, 2007, s. 6

⁷¹ Podle Ahtisaariho je nejistota ohledně budoucího statutu Kosova hlavním problémem brzdícím jeho rozvoj, a to jak politický, tak ekonomický – kvůli tomu, že Kosovo není státem, nemůže čerpat půjčky od Světové banky a Mezinárodního měnového fondu nebo navázat nějaké významnější vztahy s EU. Dalším důvodem je podle něj fakt, že když bude v Kosovu ustavena samostatná vláda, která bude plně odpovědná za své činy a za svá rozhodnutí, dojde ke zlepšení stavu ochrany lidských práv, zejména práv menšin, a k lepší vynutitelnosti práva.

⁷² Někdy též psáno Trojka.

vyhlásilo jednostranně nezávislost, přičemž tento krok by kosovští představitelé opřeli o závěry Ahtisaariho zprávy, tedy nevyhnutelnosti jisté formy nezávislosti. Ahtisaariho plán sice neoperuje s termínem nezávislost, nicméně hovoří o přijetí ústavy, znacích suverénního státu (vlajka, hymna, znak), právu na uzavírání mezinárodních dohod a vstup do mezinárodních organizací. Následně by dle „plánu B“, tedy Ahtisaariho plánu bez oficiálního posvěcení RB OSN, Kosovo usilovalo o své uznání – v první řadě evropských států a USA – a následně o vstup do OSN.⁷³ I když se s tímto plánem počítalo „jen“ jako s rezervní variantou, nakonec se prosadila do praxe. Kvůli neposvěcení plánu Radou bezpečnosti OSN prosadilo Srbsko 8. října 2008 na Valném shromáždění OSN, že o legálnosti vyhlášení nezávislosti má rozhodnout mezinárodní soud OSN v Haagu. Zvrátit nezávislost však výrok soudu z července 2010 nemohl, mohl ale napomoci dosud nerozhodnutým zemím, zda Kosovo uznat, či nikoli.

4 Současnost v Kosovu

O postavení Kosova jakožto státního útvaru se stále vedou spory na mezinárodní půdě. Kosovský parlament vyhlásil 17. února 2008 nezávislost na Srbsku a prohlásil Kosovo za demokratický, světský a multietnický stát, oficiální orgány a představitelé Srbska však nezávislost napadli u Mezinárodního soudního dvora OSN v Haagu.

Ten 22. července 2010 rozhodl, že jednostranná deklaráce nezávislosti Kosova neporušila mezinárodní právo. To totiž žádný zákaz takového kroku neobsahuje. Rozhodnutí soudu nebylo jednomyslné.⁷⁴

Podle soudu nebylo vyhlášení nezávislosti porušením rezoluce Rady bezpečnosti č. 1244 o dočasné správě Kosova. Rezoluce výslovně nezakázala, aby někdo provedl konečné řešení státoprávního postavení tohoto území. Byla jen přechodnou úpravou stavu a neměla ani záměr rozhodovat o definitivním statusu Kosova.

Území o rozloze 10 912 km², tedy zhruba velikosti Středočeského kraje, stále neuznalo tolik zemí, aby se oblast jako samostatný stát mohla ucházet o členství v OSN

⁷³ Srov. ŠTĚRBA, Václav, 2007, s. 6

⁷⁴ Pro hlasovalo 10 soudců, proti 4.

či jiných organizacích, například v Mezinárodním olympijském výboru. Jednotný není ani postoj zemí Evropské unie k otázce uznání, či neuznání statutu.⁷⁵

Česká republika Kosovo uznala 21. května 2008, byť vláda v tento den neměla tento bod na jednání svého programu. Hlasování se tehdy zdrželi ministři za KDU-ČSL, o uznání vedla spor nejen vláda s levicovou opozicí (KSČM i ČSSD byly proti), ale vnitrostranické spory se dotkly i všech tří koaličních stran.⁷⁶ Proti uznání nezávislosti Kosova byl i prezident republiky Václav Klaus.

4.1 Nástin problémů v Kosovu a regionu

Počet obyvatel Kosova se odhaduje na 2,1 milionu⁷⁷, více než 87 procent v současnosti dle odhadů tvoří kosovští Albánci, sedm procent Srbové, zbytek pak další etnika – Goranci, Makedonci, Romové, Turci či Bosňáci.⁷⁸ Kredibilitu jednotlivých údajů nelze stoprocentně zaručit, protože neproběhlo oficiální sčítání obyvatel. V neposlední řadě byly počty lidí jednotlivých skupin přímo ovlivněny etnickými čistkami, kosovským konfliktem na konci 90. let a i jeho celospolečenskými dlouhodobými následky v podobě nepřímého nátlaku na vysídlování.

Albánci nejen v Kosovu mají jeden z nejvyšších populačních růstů v Evropě. Podle Kosovského statistického úřadu v roce 2008 připadalo na jednoho zemřelého pět narození.⁷⁹ Kosovo má nejmladší populaci v Evropě, podle údajů OSN je polovina obyvatel mladší 25 let.⁸⁰

Nízká porodnost naopak vedle západní Evropy způsobuje komplikace také Srbsku. Skupiny nacionalistů označují albánskou populační explozi za „prohranou

⁷⁵ K 1. 4. 2010 Kosovo uznalo 65 ze 192 členských zemí OSN, ke 31.1.2011 pak 74 zemí. Po verdiktu soudu OSN z července 2010 tak přibylo zemí, které nový stát uznaly. Dokud ale členové RB OSN Rusko a Čína nestáhnou své námitky, regulérním členem OSN se Kosovo bude moci stát jen těžko. Zůstává tedy nadále ve skupině quasi států. Kosovo sice je uznáno řadou členů mezinárodního společenství, ale entity v něm se reálně nechovají jako jeden stát.

⁷⁶ Českou vládu tvořila koalice ODS, KDU-ČSL a Strany zelených.

⁷⁷ Srov. United Nation - UNDP. *Kosovo Mosaic: Public Services and Local Authorities in Focus*. Prishtina : United Nation, 2009. s. 12

⁷⁸ Spočítat obyvatele Kosova dle západních standardů se zatím nepodařilo. Podle údajů Statistického úřadu Kosova z roku 2005 se uvádí, že podle propočtů, tedy nikoliv dle sčítání obyvatel, lze usuzovat, že v daném roce žilo v Kosovu 2 502 000 obyvatel. Podle údajů CIA z roku 2009 žilo v zemi 1 804 838 obyvatel.

⁷⁹ Země západní Evropy či USA mají opačný problém, větší počet úmrtí než nově narozených.

⁸⁰ Kosovo Statistical Office. *Kosovocompromise.com* [online]. 2008 [cit. 2010-04-02]. Kosovo continues to have huge natality rate. Dostupné z WWW: <<http://www.kosovocompromise.com/cms/item/topic/en.html?view=story&id=1107&ionId=1>>.

demografickou bitvu“.⁸¹ Problematické je demografické složení z hlediska soužití Srbů a Albánců.

Kosovo má vlastní státní zřízení a instituce, na které dohlíží civilní mise Evropské unie EULEX, na bezpečnost v oblasti vedle Kosovské policejní služby a vznikající lehce ozbrojené armády dohlíží mise Severoatlantické aliance KFOR. Chrání též srbské pravoslavné památky. Nejedná se tedy o plnou samostatnost, ale nezávislý stát pod mezinárodním dohledem. Srbové mají dle nové ústavy nárok na poměrné zastoupení v kosovských institucích, ne vždy toho však využívají. Albánština a srbština jsou úředními rovnoprávnými jazyky. Praxe ale ukazuje, že dvojjazyčnost u obyvatel funguje jen v minimu případů.

Oblasti obývané srbskou menšinou, převážně na severu území při hranici se Srbskem, zakládají proti vůli představitelů Kosova vlastní instituce s návazností na Srbsko, neboť nové státní zřízení většinou neuznávají. Média v Srbsku dodnes ve svém zpravodajství zmiňují Kosovo jako součást svého území – od politického zpravodajství po zprávy o počasí zahrnující v rámci domácí předpovědi i oblast Kosova jako součásti Srbska. Existuje též srbské ministerstvo pro Kosovo a Metochii.⁸²

Absence spolupráce mezi etniky v Kosovu vede nejen k tomu, že obě strany si navzájem bojkotují volby, ale má dopad i na každodenní život. Zatímco oblasti obývané kosovskými Albánci používají jako svou měnu euro, srbské oblasti si ponechávají své dináry, rozdílné jsou i sítě mobilních operátorů, takže volání ze srbské do albánské části Kosova či naopak se účtuje jako mezinárodní hovor. Srbové mají svůj systém školství, zdravotní péče, sociálních dávek atd. napojených na Bělehrad. Za zdravotní péčí tak mnozí kosovští Srbové cestují přes hranice do Srbska.

Problematické je též členění Kosova. Většinu území obývají kosovští Albánci. Severní část území je oblastí obývanou téměř výhradně jen srbskou menšinou. Konfliktní oblastí je nejen město Kosovská Mitrovica rozdělené na srbskou a albánskou část, ale celé území severu Kosova. Opakovaně se objevují návrhy, aby – pokud ne celé

⁸¹ MACDONALD, Nail. Low birth figures breed nationalist nervousness. *Financial Times* [online]. 31.3.2010, [cit. 2010-04-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.ft.com/cms/s/0/93cd1cd6-3ce3-11df-bbcf-00144feabdc0.html>>.

⁸² Jako Metohija či Metochije je označována oblast Kosova přiléhající k černohorské hranici. Kosovští Albánci označení Kosovo a Metochije (zkráceně Kosmet) pro označení území nepoužívají. Chápaní toto označení jako symbol rozdělení tohoto regionu po roce 1912. (Srov. PELIKÁN, Jan, 2005, s. 497)

Kosovo – připadla tato část pod správu Srbska (pod jehož správou fakticky, ale nikoli územně, je). Představitelé Kosova dělení území odmítají.

Ještě komplikovanější je situace v roztroušených malých enklávách po celém Kosovu (většinou kolem pravoslavných památek), které netvoří kompaktní území. Na jedné straně je tu snaha o integraci pod multietnický kosovský stát, na druhé pak snaha zachovat vliv Bělehradu. Statistiky ukazují, že dochází k vylidňování těchto oblastí. Zvláště v menších enklávách chybí základní infrastruktura.⁸³

Zmínili jsme se o srbských separatistických tendencích severních oblastí Kosova. Není to jediný problém separatismu v regionu. Výrazný nárůst albánské populace i v jižním Srbsku, Černé Hoře a v Makedonii – tedy v oblastech sousedících s Kosovem či Albánií – se ze strany etnických Albánců opakovaně objevují vize sjednocení albánských území do jednoho státního útvaru, či odštěpení té či oné oblasti. Téma je zneužíváno nacionalistickou rétorikou obou táborů, jak ukáže analytická část této práce. Jak Srbsko, Černá Hora, tak Makedonie však mají jasně definované a mezinárodně uznané hranice.

4.2 *Současná ekonomická situace*

Kosovská ekonomika je zničená dlouhodobě problematickým mezinárodním statutem.

Země má nejen nejvyšší míru nezaměstnanosti na Balkáně, ale v celé Evropě. Kosovské ministerstvo financí a Rozvojového programu OSN (UNDP) se pohybuje mezi 39 a 46 procenty.⁸⁴ Více než 90 procent nezaměstnaných jsou dlouhodobě nezaměstnaní. Světová banka vypočetla, že 45 procent obyvatel žije v chudobě, z toho 15 procent v extrémní chudobě.⁸⁵ Na dárcovské konferenci v Bruselu se v roce 2008 podařilo získat 1,2 miliardy eur pro rozvoj oblasti, ekonomický růst, reformy státní správy, soudnictví a boj proti korupci. Mezinárodní programy se orientují zpravidla na rozvoj drobného podnikání a zemědělství. Na území státu se nachází nalezitelně nerostného bohatství, průmysl však z velké části nefunguje.

⁸³ United Nation - UNDP. *Kosovo Mosaic: Public Services and Local Authorities in Focus*. Prishtina : United Nation, 2009. s. 17 - 18

⁸⁴ Tamtéž, s. 12

⁸⁵ Tamtéž, s. 12

V červnu 2009 se Kosovo stalo členem Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, do Kosova postupně přicházejí první zahraniční investoři. Uklidnění situace vede též k tomu, že začínají fungovat základní služby. Vedle obyvatel jich po zklidnění dění v oblasti využívají i členové zahraničních misí, což přináší nemalé příjmy pro ekonomiku.

Jinak je ekonomika Kosova velmi závislá na příjmech občanů žijících v zahraničí. Mnozí do USA, Švýcarska a jiných zemí Západu v době války z konce 90. let emigrovali nebo tam odjíždějí za prací. Jen v roce 2007 to činilo 317 milionů eur. Světová hospodářská krize, propouštění zahraničních pracovníků v zemích mimo Kosovo, může mít silný dopad na kosovskou ekonomiku. Stejně jako omezení počtu zahraničních investic v Kosovu.⁸⁶

4.3 Problémy obyvatel Kosova

Rozvojový program OSN (UNDP) zkoumal pomocí 6400 face-to-face rozhovorů, co nejvíce tíží jednotlivé menšiny v Kosovu (viz tabulka 1)⁸⁷. Z výsledků vyplývá, že mezi nejvýznamnější problémy patří témata spojená s ekonomickou dimenzí – nezaměstnanost, chudoba, chybějící hospodářský růst. U srbské menšiny pak i strach o osobní bezpečnost a omezená svoboda pohybu.

Patrné je též to, že u albánského etnika v průběhu posledních let výrazněji klesl počet těch, kteří považují nezaměstnanost za největší problém, u srbského pak pocit bezpečí. U všech národností ale na druhé straně lidé stále silněji vnímají problémy chudoby, nedostatku elektřiny a taktéž korupce.

Množství dalších studií ukazuje, že v letech 2004 až 2009 se obyvatelé více zajímali o ekonomický a sociální růst než o politické záležitosti.⁸⁸

⁸⁶ Tamtéž, s. 13

⁸⁷ Tamtéž, s. 23

⁸⁸ Tamtéž, s. 23

Tabulka č. 1 – Vnímání problémů v Kosovu (údaje jsou v procentech)

	2006	2006	2006	2006	2009	2009	2009	2009
	Průměr	K-Albánci	K-Srbové	Ostatní menšiny	Průměr	K-Albánci	K-Srbové	Ostatní menšiny
Nezaměstnanost	50	51	10	67	32	34	15	36
Chybějící hospodářský růst	-	-	-	-	16	17	5	13
Korupce	2	3	1	1	13	13	5	27
Nedostatek elektřiny	2	2	1	2	10	11	10	5
Chudoba, špatné životní podmínky	2	2	2	4	12	10	23	7
Špatná infrastruktura	-	-	-	-	2	3	1	0
Kriminalita	-	-	-	-	3	3	6	2
Strach o osobní bezpečnost	2	-	24	2	2	1	8	0
Omezená svoboda pohybu	2	-	22	4	3	1	18	4
Mezietnické vztahy	-	-	-	-	1	1	4	1

Výzkum též zkoumal, jestli lidé očekávají s novým statutem lepší budoucnost. Mezi kosovskými Albánci bylo optimistických 78 procent dotázaných, v kategorii ostatních menšin 49 procent, nejméně optimismu měli kosovští Srbové – jen 24 procent. Platilo pravidlo, že čím byl dotazovaný mladší, tím větší míra optimismu.⁸⁹

⁸⁹ Tamtéž, s. 25

5 Média, reprezentace reality, ideologie

V předchozích kapitolách jsem se pokusil charakterizovat Srbsko a Kosovo jako prostředí, která se sociokulturně liší od prostředí, v němž fungují média, jejichž obsahy týkající se právě Srbska a Kosova budou předmětem zkoumání této práce.

Prostředí tohoto sporu je charakteristické střetem dvou etnik, dvou forem nacionalismu, ale též střetem dvou mocenských bloků s rozdílnými ideologiemi a strategickými zájmy.

Práce si klade mimo jiné za cíl odhalit, jak reprodukovala analyzovaná média srbskou, potažmo slovanskou nacionalistickou ideologii a jak osvojováním různých diskursů legitimizovala srbské nároky na Kosovo, či naopak albánské snahy o samostatnost ve svých obsazích. Zároveň ukáže, jak si deníky „vypůjčovaly“ distinktivní politické diskursy z minulosti a ze současné srbské veřejné sféry a bude se snažit odkrýt, jak jsou z jednoho úhlu pohledu Srbové prezentováni jako oběti vlastních „okupantů“ v podobě kosovských Albánců, či naopak jako zlo. Na druhé straně, jak jsou evropské (západní) liberální a morální hodnoty, normy a ideologie využívány k ospravedlnění samostatnosti Kosova a budoucího směřování Srbska, či naopak zpochybňovány.

Považuji za nutné též vyložit pojem ideologie a jeho souvislost s problematikou médií. Předmětem zájmu je totiž i to, jak už bylo řečeno, nakolik analyzovaná média vycházela z ideologie zakotvené v srbském mediálním diskursu. Zmíníme v té souvislosti i koncepty binární opozice a stereotypů, které se podílejí na konstruování nacionalismu v regionu.

5.1 *Teorie reprezentace a vztah mediálních obsahů a reality*

Ještě předtím je ale potřeba vymezit, jakého přístupu se v této práci budu držet co se týče médií a jejich vztahu k realitě. Média ve smyslu prostředků masové komunikace využívají k přenosu informací směrem k adresátům různé druhy znakových systémů. Omezím-li se na tištěná média, která jsou předmětem zkoumání této práce, ta využívají k tomuto uchopování skutečnosti a předávání informací o ní recipientům přirozeného jazyka. Ikonické kódy (infografika, fotografie atd.) předmětem zkoumání této práce nejsou.

Stuart Hall rozlišuje tři přístupy k vysvětlení toho, jak vzniká význam sdělení prostřednictvím užití jazyka.⁹⁰ Defínuje tři teorie tzv. reprezentace reality – reflexivní, intencionální a konstrukcionistickou.

Podle reflexivní teorie se význam nachází přímo ve věcech samých, v objektu, osobě, myšlence nebo události v reálném světě. Jazyk potom má funkci jakéhosi zrcadla, které pravý a již existující význam pouze odráží.

Odlišný přístup nabízí intencionální teorie. Podle ní má zásadní vliv na tvorbu významu autor sdělení. Právě on prostřednictvím jazyka vyjadřuje svůj jedinečný náhled na svět. Slova pak znamenají to, co jimi měl autor v úmyslu vyjádřit. Podstatný je tedy záměr autorova vyjádření a závisí na jeho schopnosti pracovat s jazykem, čeho svým sdělením dosáhne. Přesvědčivě zabudovat svou intenci do sdělení. Jedinečnost náhledu na svět autor při svém vyjádření přizpůsobuje jazykovým pravidlům, kódům a konvencím, aby sdělení mohlo být sdíleno a pochopeno. Toto omezení ale nemění nic na tom, že podle intencionální teorie jazyk není pouze neutrálním odrazem skutečného významu věcí – na jeho konstituování má hlavní podíl autor sdělení. Tato teorie je základem analýzy propagandy, ideologie a manipulace.

Kombinací obou jmenovaných teorií je teorie konstrukcionistická, která odmítá jednoznačný příklon k přítomnosti významu přímo ve věcech i tak zásadní podíl autora sdělení na konstrukci významu, jak ho předkládá intencionální teorie.

Konstrukcionistická teorie klade důraz na sociální charakter jazyka. Podle konstrukcionistů věci reprezentované prostřednictvím znakového systému samy o sobě nic neznamenaají – význam utváří, konstruuje až příjemce sdělení na základě použití lingvistických a jiných systémů své vlastní kultury.

Právě konstrukcionistická a intencionální teorie budou východiskem této práce pro schopnosti mediálních obsahů odrážet skutečnost. Účelem je pracovat se samotnými mediálními obsahy jako se symbolickou matérií, která je zpracovávána v momentu recepcce a která má vliv na to, jakým způsobem příjemci sdělení vnímají skutečnost, již mediální obsah reprezentuje. Oprostím se tedy od pozitivistického přístupu posuzování souladu informací, které dva zkoumané české deníky o Srbsku a Kosovu přinášely, se skutečností.

⁹⁰ Srov. HALL, Stuart, 1997, s. 24-26

5.2 Zpravodajství jako ideologický nástroj

Zpravodajství opakovaně přináší od médií směrem k příjemcům nejen informace o aktuálním dění, ale také hodnoty, představy a ideje. Prezentuje, co je normální a co naopak deviantní. Zprávy tak dle této perspektivy nejsou nikdy zcela hodnotově neutrální a opakovaně zveřejňují dominantní ideologii společnosti. Politické a ekonomické podmínky produkce zpravodajství umožňují mediálním organizacím zprostředkovávat ideje z určitého úhlu pohledu. Artikulace ideologie ve zprávách naplňuje kontinuálně a prostřednictvím každodenního posilování základní funkci reprodukce přesvědčení a názorů komunity.⁹¹ Roger Fowler to shrnuje do principu: příjemce je konstruován diskursem, tedy společensky a institucionálně vytvářenou ideologií zakódovanou v jazyce.

5.2.1 Perspektiva kritických teorií – Louis Althusser

Perspektivou kritických teorií je možné média vnímat jako součást ideologického státního aparátu, s jehož konceptem přišel Louis Althusser. Nabídl pohled, který předpokládá, že vztahy ve společnosti jsou tvořeny množstvím navzájem propojených společenských a intelektuálních praktik včetně ekonomických, politických a ideologických. Tyto tři oblasti sociálních praktik nejsou jedinými zdroji lidských zkušeností, ale podle Althussera jsou právě ony prostorem, ve kterém si jedinci budují identitu a vědomí svého postavení ve společnosti.⁹²

Althusser přispěl k odklonu konceptu ideologie od klasického marxistického ekonomického determinismu.

Ekonomické praktiky ve společnosti v jeho pojetí zahrnují povahu vztahů ve výrobě, politické praktiky popisují společenské vztahy a specifické formy společenského uspořádání a ideologické praktiky se týkají systému reprezentací, kterým jednotlivci zažívají a vyjadřují své vztahy k materiálnímu světu. Zkoumání ideologie by tedy mělo vést k porozumění tomu, jak si jedinci v daném společenském prostředí utvářejí význam, případně jak je pro ně význam utvářen.

Na rozdíl od přístupu Karla Marxe je u Althussera je více v popředí jednotlivec. Ideologie podle Althussera zastává hlavní funkci při procesu ustavování každého

⁹¹ Srov. FOWLER, Roger, 1991, s. 120 - 121

⁹² Srov. WHITE, Mimi, 1992, s. 168

jedince jako subjektu a jeho vnímání vlastního postavení v sociálním světě. Působení symbolických systémů na jednotlivce je ideologické, protože pro něj vytváří pozici, ze které je svět srozumitelný a dává smysl, zatímco jiné náhledy na skutečnost zároveň vylučuje. Tento dílčí pohled slouží k reprodukci stávajících společenských pořádků a zájmů mocných společenských tříd.⁹³

Příslušenství individua k určité skupině vysvětluje Althusser tvrzením, že člověk je ze strany ideologie neustále interpelován, to znamená lákán a vítán jako subjekt tam, kde musí zaujmout určitou pozici nebo roli. Pokud na vás na ulici někdo zavolá „Haló, hej vy!“ a vy na takové zvolání reagujete, znamená to, že jste se jako bezejmenný adresát rozhodli přijmout určitou identitu. Althusserův pojem „interpelace“ (či „hailing“) je důležitý zvláště pro masová média. Ta totiž také svými významnými interpelacemi oslovují až dosud neznámé a rozptýlené publikum a vnucují mu příslušnost k určité subkultuře – mládeži, nacionalistům, liberálům apod. Interpelovat někoho znamená, žádat aby přijal určitou identitu, aby se s určitou ideologií ztotožnil. Ujišťují ho o jeho identitě.⁹⁴

K rozpracování konceptu ideologie a působení ideologických praktik na jedince dospěl Althusser rozvinutím marxistické teorie státu, která pracuje s pojmem státní aparát, do něhož zahrnuje vládu, státní administrativu, armádu, policii, soudy, vězení apod. Althusser pro ně používá označení represivní státní aparát (RSA), protože mají nad jedincem přímou donucovací moc.⁹⁵

Vedle toho do kontrastu staví ideologické státní aparáty (ISAs), které také působí na jednotlivce a pomáhají ho utvářet, ale jinou formou. Jejich působení nemusí být na první pohled zřejmé, má spíše tendenci být skryté a nebýt pocíťováno jako omezující. Na rozdíl od represivního státního aparátu pronikají ideologické státní aparáty do sféry soukromého života.⁹⁶ Za ISAs považuje osm sociálních institucí: náboženský, vzdělávací, rodinný, právní, politický (politické strany a hnutí), odborový, kulturní (umění, sport, literatura atd.) a komunikační (média) ideologický státní aparát.⁹⁷

⁹³ Společenské třídy chápe jako soubor oddělených jedinců, kteří se ocitli v podobných existenčních podmínkách a spojují je spíše rod, rasa nebo věk, nikoli jednotný celek s kolektivním třídním vědomím.

⁹⁴ In: KRAUS, Jiří, 2008, s. 121

⁹⁵ Srov. ALTHUSSER, Louis, 2006, s. 79-80

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Tamtéž

Také ISAs, podobně jako RSA, využívají represivních postupů (např. různých forem cenzury), i když jen sekundárně. To umožňuje vytvářet iluzi přirozenosti současného stavu mocenských vztahů ve společnosti a nenásilně budovat souhlas s tímto stavem napříč společenskými třídami. Ve shodě s klasickým marxismem Althusser chápe ideologii jako soubor idejí, který napomáhá dominantní třídě upevňovat její postavení tím, že její zájmy za pomoci různých sociálních institucí prezentuje jako zájmy celospolečenské.

5.2.2 Ideologie ve zpravodajství

Zpravodajství můžeme chápat jako ideologický nástroj. Obsahy s sebou nesou zakotvené představy. Projevem této soustavy idejí a představ může být kromě artikulovaných názorů i to, která témata a kteří aktéři jsou podstatní. Média neustále vybírají, kdo a co do zpravodajských příběhů patří a co nikoliv a připisují tak jednotlivcům, institucím a jevům důležitost, zatímco jiným ji odepírají. Média zároveň rámují jednotlivé události určitým způsobem a vkládají je tak do interpretačního rámce.⁹⁸ Každý výrok informačních zdrojů či redaktorů vychází z určitého hodnotového pojetí světa. Ideje vložené do vyjádření mohou vycházet z hodnot a norem dané kultury nebo z představ o tom, co je správné a normální pro sociální skupinu, kterou mluví reprezentuje.⁹⁹

Této skutečnosti využijeme posléze v kvantitativní i kvalitativní části této práce, kde budeme kvantitativně vyhodnocovat množství citací aktérů zpráv.

Projev ideologie je ve zpravodajství zřetelnější u událostí, které nějakým způsobem zobrazují ohrožení stability společnosti a sociálního řádu. Aktér, který sociální řád svým jednáním narušuje, je často reprezentován v negativním zarámování, což může vést i ke stereotypizaci.¹⁰⁰ Tedy k názorné, ale příliš zjednodušující reprezentaci, která jedince redukuje na soubor přehnaných, většinou negativních, rysů.¹⁰¹

⁹⁸ Srov. TRAMPOTA, Tomáš, 2006, s. 165

⁹⁹ Tamtéž

¹⁰⁰ Srov. TRAMPOTA, Tomáš, 2006, s. 165

¹⁰¹ Srov. BARKER, Chris, 2006, s. 180

Klíčovým prostorem pro zakotvení dominantní ideologie do zpráv jsou například i zprávy o zločinu, různé formy diskriminace, davové projevy, kriminální činy apod.¹⁰² Daniel Hallin v této souvislosti poznamenává, že u sféry deviance novináři odkládají objektivitu stranou, vystavují a vyřazují ty, kteří porušují normy nebo politický konsenzus. Stranou jsou v těchto případech i základní mechanismy zpracování zpráv, jako rovný přístup a poskytnutí rovného prostoru k vyjádření všech aktérů.¹⁰³

Jak jsme zmínili v úvodu, právě kosovský konflikt a období po něm přinášelo podobné události. Analýza se pokusí ukázat nerovnost přístupu jednotlivých aktérů do zpráv, ale také to, jak se v textech legitimizujících srbské nároky na Kosovo prezentují činy kosovských Albánců jako deviantní. A naopak, jak jsou z druhé strany považovány např. násilné činy Srbů proti nezávislosti Kosova za deviantní.

5.2.2.1 Stereotyp a předsudky

Již zmiňovaná studie Erjavecové s Volčičovou¹⁰⁴ ukazuje, že v době jednání o statutu Kosova srbská média například zneužívala stereotypních představ o kosovských Albáncích a o jejich převážně muslimském vyznání.

Očekáváme, že stereotypní reprezentace vůči oběma stranám sporu odhalí i naše analýza.

Stereotypy a předsudky se nejčastěji týkají skupin, jejichž příslušníci jsou snadno identifikovatelní prostřednictvím fyzických, jazykových, náboženských či dalších znaků.

Walter Lippmann jako první použil termín stereotyp v kontextu sociálních věd. Podle něj jsou to uspořádané, více či méně konzistentní obrazy světa. „Nemusí to být kompletní obrazy světa, ale jsou to obrazy přijatelného světa, na který jsme adaptováni.“¹⁰⁵ Tyto obrazy jsou podle Lippmanna předem danými schémata vnímání a hodnocení okolního světa a hrají důležitou roli při uvažování o nových jevech, neboť potlačení složitosti a komplexnosti usnadňují jejich přijímání. To ale často vede k nadhodnocení určitého rysu a ke zkreslení, zjednodušení daného jevu, osoby či události.

¹⁰² Srov. SHOMAKER, P. a REESE, S., 1996, s. 225

¹⁰³ Srov. TRAMPOTA, Tomáš, 2006, s. 165

¹⁰⁴ Srov. ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala, 2007, s. 74

¹⁰⁵ In: LIPPMANN, W., 1922, s. 95

Stereotypy v našem vědomí zpravidla nevznikají na základě přímé osobní zkušenosti, ale jsou přejímány z různých zdrojů. Lippmann přikládá významnou pozici v procesu formování a rozšiřování obrazů světa, a tedy i stereotypů, masovým médiím.

Podle něj internalizovaný stereotypizovaný obraz ukazuje svět takový, jaký si myslíme, že je, ne jeho skutečnou podobu, ani to, jaký bychom chtěli, aby byl. Svě okolí vnímáme ve většině případů v kombinaci toho, co bychom mohli označit za reálně existující, a toho, co očekáváme.¹⁰⁶

„Většinou to není tak, že bychom nejdříve viděli, a pak definovali, nejprve definujeme a pak vidíme. V ohromném zmatku okolního světa si vybíráme to, co pro nás již nadefinovala kultura, a pak máme sklon vnímat to, co jsme si vybrali, ve formě, kterou pro nás kultura stereotypizovala.“¹⁰⁷

Stereotypy představují konsensus o podobě světa, který si vytvořila společnost, v níž působí. Vyjadřují a přenášejí hodnoty, názory a postoje určité skupiny, a tak přispívají k udržování mocenských vztahů ve společnosti. V tomto smyslu jsou zpodobněním dominantní ideologie a napomáhají udržování aktuálního sociálního uspořádání. Zároveň bychom měli doplnit, že stereotypy jsou spojeny s kategorií moci.

Lippmann upozorňuje i na často iracionální charakter stereotypů, kvůli kterému je lze jen obtížně změnit logickými argumenty. Jestliže je stereotyp pevně zakořeněn, naše pozornost je přitahována k faktům, které jej podporují, a opomíjí jevy, jež mu protičeří. I když se stereotypy mohou časem pozměnit nebo zcela vymizet, obecně jsou značně rigidní. Osobní zkušenosti, jež jsou s nimi v rozporu, místo aby stereotyp narušily nebo vyvrátily, jsou zpravidla považovány za výjimky potvrzující pravidlo.¹⁰⁸

Gordon Allport¹⁰⁹ považuje stereotyp za významnou součást předsudečnosti. Stereotypy jsou podle něj prvotní soudy, které mohou, ale nemusejí být podloženy fakty a mohou odrážet určitou zkušenost.

Allport spojuje téma předsudečnosti se vztahy mocensky nerovných skupin ve společnosti. Zdůrazňuje přitom dva znaky: zaprvé předsudky musí zahrnovat příznivý či nepříznivý postoj a zadruhé musí být provázány se značně zobecňujícím, a

¹⁰⁶ Srov. LIPPMANN, W., 1922, s. 115

¹⁰⁷ In: LIPPMANN, W., 1922, s. 81

¹⁰⁸ In: SEDLÁKOVÁ, Renáta, 2007, s. 13

¹⁰⁹ ALLPORT, Gordon, 1958

proto chybným přesvědčením. Navíc odlišuje předsudky od předposudků (prejudgments). Zatímco předposudky je možné změnit na základě nové zkušenosti nebo získané znalosti, předsudky zůstávají odolné vůči důkazům, které se je snaží zpochybnit.

Ve své souhlasné i nesouhlasné podobě jsou stereotypy vždy zveličenými vírami spojovanými s určitou skupinou, které ze své podstaty brání uvažovat o ní odlišně. Jejich funkcí je ospravedlňovat a racionalizovat naše jednání vzhledem k této skupině.¹¹⁰

„Stereotyp izoluje určité formy chování, dispoziční a sklonů, vyjímá je z kontextu a připisuje je všem asociovaným s určitou skupinou či kategorií, tak uniformuje všechny s určitým rysem. (...) Pokouší se ustanovit připsané charakteristiky jako přirozené a dané“.¹¹¹

Máme tendenci přehlížet podobnosti, které jsou mezi námi a jinými skupinami, a naopak zveličovat rozdíly, jež nás dělí. Stereotyp deformuje způsoby vnímání sociálních skupin a jednotlivců, zastiňuje jejich jednotlivosti a zvláštnosti, a tak podporuje zařazování osob či jevů pod obecné a často znevažující označení. Vytváří obrazy a označení, které jsou konsensuálně sdílené v zájmu určité sociální skupiny, jež je dále udržuje a šíří. Nepřesné reprezentace obsažené v procesu stereotypizování se stávají důležitým nástrojem vytváření iluze přesnosti a řádu. Přispívají tak k vytváření pocitu bezpečí a nadřazenosti, jež mohou pomoci vysvětlit, proč se podobná nepřesná hodnocení druhých osob a kultur tak rychle šíří a jsou nekriticky přijímána.¹¹²

Michael Pickering¹¹³ se, jak už jsme zmínili, dotýká otázky, zda je stereotyp nástrojem pomáhajícím orientovat se v mnohovrstevnatém světě, nebo záměrně zjednodušující redukci, která konkrétní odlišnosti ani nechce vidět. Zprv je stereotyp redukuje osoby na několik základních, jednoduchých charakteristik, které jsou reprezentovány jako fixní a přirozeně dané, i když se jedná o kulturně definované kategorie. Pokud bychom toto rozlišení měli aplikovat na etnikum kosovských Albánců, pak takovým naturalizovaným vyjádřením může být např. tvrzení, že jsou chudí. Ve skutečnosti však často příčinou jejich nízké životní úrovně jsou sociální podmínky, ve

¹¹⁰ Srov. ALLPORT, Gordon, 1958, s. 87

¹¹¹ In: PICKERING, Michael, 2001, s. 4

¹¹² Srov. PICKERING, Michael, 2001, s. 4

¹¹³ Tamtéž

kterých žijí, dlouhotrvající vakuum vzniklé po konfliktu v roce 1999, trvající vlastně až dodnes.¹¹⁴

Za druhé stereotyp má moc klasifikovat a užívá strategii rozdělení. Stanoví hranice a vylučuje vše, co se nachází za ní. Stereotypizování je nástrojem udržování sociálního a symbolického řádu. „Stanoví symbolickou hranici mezi „normálním“ a „deviantním“, „přijatelným“ a „nepřijatelným“, co sem náleží a co ne, co je „jiné“, odděluje „nás“ a „je“.¹¹⁵ Vytváří tak z „nás“ imaginární komunitu a všechny, kteří jsou odlišní, odsunuje za hranice. Daná osoba či jev potenciálně ohrožuje náš sociální řád, a proto je potřeba ji z něj vyčlenit. Právě tato vlastnost stereotypu může mít pro současné společnosti vážné důsledky, protože staví bariéry i tam, kde by být nemusely. Je proto nejen překážkou každodenního soužití více etnik, neboť zdůrazňuje odlišnost těch druhých.¹¹⁶

To souvisí s třetí odlišností. Podle Halla mají stereotypy tendenci se vyskytovat tam, kde je výrazná nerovnost moci, vykonávaná nad podřízenými skupinami, které k ní mají jen omezený přístup.

5.2.3 Jazyk, ideologie, diskurs

Vraťme se teď zpátky ke vztahu ideologie a zpravodajství, tentokrát detailněji z pohledu jazyka. Zprávy nejsou nikdy samostatným textem odkazujícím k sobě samému, ale odkazují na celou řadu jiných textů.

Vzhledem k nedostatku prostoru ve zpravodajství zprávy obsahují množství nevyřčeného či samozřejmého. Tato místa nedoučenosti si recipient doplňuje na základě vlastních zkušeností. Součástí intertextuality zpráv jsou také presupozice. Nevyřčené, tedy již dříve řečené a to, co se presuponuje, je důležité z hlediska ideologické a mytologické roviny zpráv, protože ideologie a mytologie jsou obecně zakotveny v rámci implicitního významu textu spíše než explicitního.¹¹⁷ S presupozicemi je možné strategicky zacházet.¹¹⁸ Podstatu kritičnosti v analýze diskursu Norman Fairclough¹¹⁹

¹¹⁴ Některé studie například ukazují, že Západ se už od 19. století na Balkán, zvláště pak na Albáncie, dívá jako na evropské „druhé“, což vede ke kulturní a politické roztržičnosti kontinentu. Negativní stereotypy a označování albánského národa odhaluje eurocentrický, postimperiální přístup v západních médiích. (Srov. ALPION, Gëzim, 2005)

¹¹⁵ In: HALL, Stuart, 1997 s. 258

¹¹⁶ Srov. SEDLÁKOVÁ, Renáta, 2007, s. 17

¹¹⁷ Srov. FAIRCLOUGH, Norman, 1995, s. 106

¹¹⁸ Srov. KRAUS, Jiří, 2008, s. 67

spojuje s reflexí jazykových významů, které si lidé v běžné řeči či textech zcela neuvědomují.

Rozpoznáním nevyřčeného ideologického rámce a případné mytologizace je možné dobrat se hlubšího poznání sociálního významu zprávy, včetně často nedeklarovaných záležitostí, jako například názorové zaměření média.

Siegfried Jäger, představitel německé kritické teorie diskursu, uvádí, že pravda se stává pojmem svrchovaně mocenským a politickým – jisté diskursy akceptuje, jisté odmítá. Vymezuje diskursy jako jazyková vyjádření určitých idejí, pojmů a kategorií, které se projevují v průběhu mezilidského dorozumívání a podílejí se na konstruování skutečnosti. Vyzdvihuje dialogickou povahu.¹²⁰ Poststrukturalista Michael Foucault v té souvislosti uvádí, že význam je regulován mocí, která řídí nejen to, co může být v určitých sociálních a kulturních situacích vysloveno, ale i kdo smí mluvit, kdy a kde.¹²¹

Středem pozornosti jsou u Foucaulta diskursivní struktury a formace. Nerozumí jimi jen samotné texty jako výsledný produkt komunikace, ale soubor předpokladů (presupozic), které podoby těchto textů podmiňují, z nichž tyto texty vycházejí. Jde mu o zjišťování pravidel a zvyklostí, které v určitém čase regulují vznik textů různých myšlenkových oblastí. Na rozdíl od stoupenců teorií idejí, kteří zdroj takové regulace spatřují v idejích samých, Foucault ho vidí v diskursivních formacích, tedy v tom, co se v určitém časovém období jako idea formuluje nebo neformuluje, jaká východiska argumentace jsou pravděpodobná nebo nepravděpodobná, přijatelná či nepřijatelná.¹²²

5.2.4 Metafory, metonymie, mýty

Zmínili jsme, že „nevyřčené“ je důležité z hlediska ideologické a mytologické roviny zpráv. Například metafory, metonymie, synekdochy patří do oblasti prostředků, jimiž je možné pojmenovávat aktéry nebo děj samotný. Ve zpravodajství se mnohdy stávají součástí tzv. implicitního hodnocení. Často bezděky tak signalizují postoj

¹¹⁹ Srov. FAIRCLOUGH, Norman, 1995, s. 56

¹²⁰ Srov. JÄGER, Siegfried, 1993, s. 152

¹²¹ Srov. BARKER, Chris, 2006, s. 155

¹²² Srov. KRAUS, Jiří, 2008, s. 116

k popisovanému ději. Volba výrazových prostředků tak komentuje děj tím, že rozehrává rejstřík významových asociací.¹²³

George Lakoff a Mark Johnson ve své práci *Metafory, kterými žijeme*¹²⁴ uvádějí, že zdrojem metafor jsou zobecněné životní zkušenosti. Například u rčení „Čas jsou peníze“ je pojem „čas“ vnitřně konstruován a vyložen pomocí druhého, konkrétnějšího – tedy metaforického obrazu „peněz“ (tzv. konceptuální metafora). Pomalu se tedy dostáváme ke konceptu binárních opozic. Neustálým opakováním se konceptuální metafory utvrzují, stávají se součástí naší kultury a usnadňují nám orientaci v ní. Odvádí nás od abstraktní kategorie (čas) do každodenního, „hmatatelného“ světa (peníze). V kontextu této práce a Kosova tak například může vznikat konstrukce „srbství“ jako „kolébky srbského národa“ v rámci vymezování se vůči kosovským Albáncům.

V každé společnosti můžeme najít i soubor představ, hodnot a idejí, které pro členy daného společenství drží jakýsi výklad světa. Tradují se v podobě mýtů. Vyprávěním těchto mýtů je důležitou formou, jak společnost vyjadřuje své převládající hodnoty a ideologie. Předkládají „pod“ a „za“ zprávami případy dobrého a špatného, dobra a zla. Ukazují, co je vítězství a prohra, kdo je oběť a kdo pachatel. Zprávy svou mytologickou dimenzí nabízejí znovutvrzení a známost sdílených společných zkušeností.¹²⁵

Členové dané kultury či společnosti se prostřednictvím mýtů učí, co je správné a co špatné. „Jsou to morální pohádky. Varují před neštěstím a nemocemi, degenerací a rozpadem, nabízejí dramata řádu a nepořádku, potvrzené spravedlnosti a spravedlnosti popřené.“¹²⁶

James Lule nabízí sedm základních mýtů, na které můžeme ve zpravodajství narazit.

Například *mýtus oběti*. Zprávami, které jsou převyprávěním tohoto mýtu, jsou příběhy o neštěstích, válečných obětech apod. Mýtus hrdiny lidem ukazuje, že lze dosáhnout výjimečnosti. Často jsou tak prezentovány nejen celebrity, ale i čelní představitelé politiky. Naopak *mýtus podvodníka* vykresluje zlou až krutou osobu.

¹²³ Srov. TRAMPOTA, Tomáš, 2006, s. 68

¹²⁴ Srov. LAKOFF, George a JOHNSON, Mark, 2002

¹²⁵ Srov. LULE, James, 2001, s. 15-20

¹²⁶ In. LULE, James, 2001, s. 21

Osobu necitlivou, bez reflexe. *Mýtus jiného světa* může vést jednak k tomu, že přitahuje odlišností od světa, kde žije daná sociální skupina. Tedy jakýsi ráj. Může ale představovat i peklo, což pak skupinu spíše utvrzuje ve vlastním způsobu žití.¹²⁷

Jak ukazují některé práce, které se vztahují ke kosovskému konfliktu na konci 90. let 20. století, mýty tehdy sehrály zásadní úlohu k legitimizaci cílů jednotlivých stran konfliktu (ať už se jednalo o dominantní profesní ideologii v Srbsku – nacionální žurnalistiku, tak praktiky používané Severoatlantickou aliancí na straně druhé k legitimizaci bombardování Jugoslávie).¹²⁸ Mýty tradované v době konfliktu se v nových kontextech stávají u obou stran součástí dominantní ideologie i v éře po konfliktu, včetně éry jednání o budoucím statutu Kosova.¹²⁹

I v této práci se zaměříme na to, zda se některé mýty, které stále „kolonizují“ například srbskou veřejnou sféru, objevují ve zpravodajství českých médií.

5.2.4.1 Binární opozice

Teun van Dijk při analýze diskursu věnuje pozornost rétorickým strukturám textu, tedy takovým figurám, které mají upoutat pozornost adresáta a stupňovat přesvědčivost textu. Ať už jde o grafické zdůraznění, vynechání, ironii, paralelismy apod. Významnou součástí rétorických strategií představuje argumentace, která v sobě zahrnuje jak postupy logického zdůvodňování předkládaných tvrzení, tak přesvědčování o kladných hodnotách spojovaných s názory skupiny „my“ a záporných hodnot přisuzovaných skupině „oni“.¹³⁰

¹²⁷ Srov. Tamtéž, s. 22.

¹²⁸ Např. KUBAL, Michal, 2005 nebo ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala, 2007, s. 70

¹²⁹ Srov. ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala, 2007

¹³⁰ Srov. KRAUS, Jiří, 2008, s. 135

Pro provádění ideologické analýzy diskursu navrhuje pět základních bodů:¹³¹

- Prozkoumat kontext diskursu. Podstatná je role autora, případná příslušnost k sociálním skupinám či zájmovým skupinám, očekávané publikum apod.
- Analyzovat, které mocenské vztahy a struktury jsou zahrnuty. Jednotlivým aktérům zpráv je často přisuzována příslušnost k určitým společenským skupinám, které mají své cíle a zájmy.
- Všimnout si polarizace My vs. Oni.
- Věnovat se i tomu, co text implikuje.
- Struktura zprávy může zdůrazňovat a zvýhodňovat jednu stranu a znevýhodňovat stranu druhou. Ať už umístěním, výběrem slov, řazením citací apod.

„Marginalizace jiných pohledů se objevuje tak přirozeně, že lidé ve zpravodajství jsou schopni si nalhávat, že vybírají a interpretují zprávy objektivně a na základě zpravodajských hodnot.“¹³² Ideologii zařadili Herman a Chomsky mezi jeden z pěti filtrů svého modelu propagandy.¹³³

Van Dijk¹³⁴ zavádí do analýzy diskursu koncept tzv. ideologického čtverce. Slouží médiím k tomu, aby ve svých obsazích ukázala, které názory jsou správné a které nikoli. Patrné je to právě při informování o jiných kulturách či etnicích. Zdůrazňování svých (o „nás“) dobrých vlastností/činů;

- Zdůrazňování negativních vlastností/činů protistrany („o nich“);
- Marginalizace svých negativních vlastností/činů;
- Marginalizace dobrých vlastností protistrany.

V krocích ideologického čtverce jednoznačně dostává přednost kritika protivníkových názorů a jejich důrazné odmítnutí. Ideologickou povahu van Dijk přisuzuje i legitimizačním diskursům. Proti nim staví nelegitimizující diskursy, jejichž aktéry se stávají třídy a skupiny opoziční. V konfliktech mezi nimi jde tedy nejen

¹³¹ Srov. TRAMPOTA, Tomáš, 2006, s. 73

¹³² In: HERMAN, E. S., CHOMSKY, N., 1988, s. 167

¹³³ Jednotlivé filtry modelu propagandy jsou ve vzájemné interakci a vzájemně se posilují. Ideologie je jen jedním z nich. Zpravodajské obsahy jimi prochází a jsou těmito filtry ovlivňovány a formovány tak, aby byly v souladu se systémem. (Srov. HERMAN, E. S., CHOMSKY, N., 1988, s. 167)

¹³⁴ Srov. DIJK, Teun van, 1998, s. 267 - 269

o samy ideje, ale i o střetávání jejich institucionálních forem, to je o legitimitu. Ze strany dominantních skupin se tak projevuje tlak na prokázání nelegitimní a konsensus ohrožujících existence takových skupin, jakými jsou kupříkladu menšiny, jiné rasy, lidé s jinou vírou apod.¹³⁵

V pozadí konfliktů mezi legitimizačními a delegitimizačními diskursy jsou vždy určité platné normy, hodnoty, názorové postoje, které zároveň představují východiska argumentace, které každá ze stran sporu považuje ze svého úhlu pohledu za nepopíratelná.

Binárnost je základním nástrojem hegemonie, který umožňuje vymezení jinakosti. Vydělení opozic může např. ustavovat existenci jasných a specifických hrozeb jako politický fakt, smazávat různé stupně a rozdíly hrozeb a vytvářet širokého nediferencovaného nepřítele; „jednoduché sklouznutí od ‚jsou jiní než my‘ k ‚všichni jsou stejní‘.“¹³⁶

Při naší analýze obsahů zkoumaných deníků se opřeme i o Hallův „diskurs rozdílu“ (discourse of difference) jako o efektivní metodu myšlení skrze binární opozice. Skutečnost, že významy mezi „námi“ a „jimi“, což znamená ztotožnění se „s“ a odlišení se „od“, nejsou ontologicky dané, ale ideologicky konstruované, nám pomůže odhalit kvalitativní analýza.¹³⁷ Jednou z hlavních funkcí sociální reprezentace aktérů je to, že slouží k potvrzení ideologie – v kontrastu s opoziční ideologií.

5.2.4.2 Poststrukturalismus a identita

Koncept jinakosti je úzce spojen s koncepty identity a difference – identita je chápána jako z části vymezená odlišností od jiného (jsem muž, protože nejsem žena apod.). Jeden prvek z páru (nositel kladné identity) je nositelem moci, druhý se potom stává podřízeným jiným.¹³⁸

Simone Beauvoirová v knize Druhé pohlaví vystihla myšlenku jinakosti na základě genderu. „Žena je určována a diferencována svým vztahem k muži, nikoli

¹³⁵ Srov. KRAUS, Jiří, 2008, s. 135-136

¹³⁶ In: LAZAR A. a LAZAR, M., 2004, s. 239

¹³⁷ Srov. HALL, Stuart, 1989.

¹³⁸ Srov. BARKER, Chris, 2006, s. 85

muž svým vztahem k ní; žena je nepodstatná vzhledem k podstatnému. On je Subjekt, on je Absolutno: ona je to Druhé“.¹³⁹

„Žádný kolektiv se neurčuje jako Jeden, aniž okamžitě proti sobě neklade Druhý“.¹⁴⁰ Beauvoirové pojetí Druhého vystihuje nejen postavení menšin genderových, ale i národnostních či etnických.

Jacques Derrida přišel s odmítnutím principu binárních opozic v oblasti sociálních jevů, který převážil v západní kultuře. Tvrdí, že obě složky binárních opozic není možné od sebe oddělovat. Argumentem pro tento zamítavý postoj je tvrzení, že binarismus nutně vede k privilegování jedné z opozic a k označení druhé opozice jako nerovnocenné, podřízené, periferní. A že obě opozice je třeba chápat jako stejně důležité, neboť to, co bývá považováno za privilegované či centrální, zaujímá tuto pozici jen díky existenci periferního.¹⁴¹

Derrida ovšem tvrdí, že obě opozice je nutné vnímat jako stejně důležité.

U žádné z těchto kategorií – jako jsou žena, třída, kultura, etnicita apod. – nelze předpokládat pevný význam. Nelze je chápat jako jednotné objekty s jedinými vnitřními strukturami a určeními, ale spíš je jim třeba rozumět jako diskursivním konstruktům.

5.2.4.3 Oni, ti Druzí

Pickering se snaží ukázat, co pro nás Druhý (Oni) znamená z hlediska politiky reprezentace. Studie o vzdálených druhých nevypovídají primárně o Nich, ale především o Nás, neboť předpokládána odlišnost, kterou reprezentují, zároveň poskytuje vysvětlení nás samých.¹⁴²

Kategorie druhého je klíčovou složkou utváření identity vlastní. A je jedno, jestli se jedná o osobu vymezující se vůči někomu jinému, nebo o skupinu či národ, definující se vzhledem k ostatním skupinám. Prostřednictvím odkazu k někomu jinému totiž vyjadřujeme svou vlastní totožnost. Potřebujeme „svého cizince“, vůči kterému se můžeme vymezovat, abychom ukázali, jací jsme sami.¹⁴³

¹³⁹ In: BEAUVOIRE, S., 1967, s. 10

¹⁴⁰ In: BEAUVOIRE, S., 1967, s. 11

¹⁴¹ Srov. KRAUS, Jirí, 2008, s. 96

¹⁴² Srov. PICKERING, Michael, 2001, s. 55

¹⁴³ Srov. HALL, Stuart, 1997, s. 257 - 258

Podle Pickeringa ti, kteří jsou označováni za Jiné, jsou v nerovné pozici ve vztahu k těm, kteří označení provádějí. Ti naopak zauímají ve společnosti privilegované pozice, z nichž mohou sami sebe definovat v opozici k Druhým, které tak utváří jako odlišné a zároveň tímto označením znovu potvrzují a posilují tyto nerovnosti.

Vzniká zde opozice mezi „mnou/námi“ a „jimi“, zakotvená na vymezení mezi „já/my“ a „ne-já“/„ne-my“, která z těch druhých činí „je“. K označení někooho za Jiného dochází jeho objektivizováním, oddělováním a vyčleňováním. Tomu napomáhá konstruování odlišnosti – jinakosti jako odchylky od toho, co je považováno za důležité, bezpečné, normální a obvyklé. Hranice mezi normálním a patologickým je udržována pomocí konstruování deviantní jinakosti.¹⁴⁴

Celý proces začíná například používáním hanlivých pojmenování k označení skupin považovaných za odlišné a pokračuje propracováváním a ospravedlňováním takto ustavené předsudečně vnímané a posuzované odlišnosti a symbolické vzdálenosti. „Pojmenování a definování ostatních jako Druhých znamená také upřít jim právo označit a definovat sama sebe“.¹⁴⁵ Tvrdí, že Druhý je ten, o kom vypovídáme my.

5.2.4.4 Etnicita

V této práci se zabýváme primárně vztahem mezi dvěma etniky – Srby a kosovskými Albánci. Budeme se držet definice kulturních studií, dle kterých formování etnických skupin spočívá ve sdílení kulturních označujících, která se vyvinula ve specifických historických, politických a sociálních kontextech a podporují pocit sounáležitosti, alespoň částečně plynoucí ze společenského mytologického původu. Podle antiesencialistického přístupu kulturních studií nejsou etnické skupiny odvozeny z prapůvodních vazeb nebo univerzálních kulturních charakteristik, nýbrž jsou vytvořeny z diskursivních praktik. To, co pokládáme za svou identitu, je závislé na tom, čím nebo kým se být necítíme, takže Srbové například nejsou Chorvati nebo Albánci. Diskursy etnicity se často opírají o metafory krve, příbuzenství nebo vlasti. Na etnicitu je možné nahlížet i jako na metaforu nadřazenosti a podřazenosti, kdy je

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 197

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 73

jedna etnická skupina vymezena jako hlavní a nadřazena ve vztahu k „jiné“, upozaděné.¹⁴⁶

V našem případě můžeme etnicitu vztáhnout i ke kategorii národní identity. Národy nejsou jen politické formace, ale jsou vyjádřeny též pomocí symbolů, kulturních reprezentací a identita neustále reprodukována diskursivním jednáním. Identitu tak můžeme chápat jako důsledek diskursivní moci, která zakrývá rozdílnost díky sdíleným významům národnosti, symbolů, rituálů, mýtů, převyprávěných příběhů. Neustálé převyprávování zdůrazňuje tradice a kontinuitu národa jako přirozenou věc spolu se zakladatelským mýtem o společném původu.¹⁴⁷

5.2.4.5 Sociální trauma jako součást kolektivních identit

Zkoumání reprezentací Srbů a kosovských Albánců v době sporu o statut Kosova je specifické tím, že jde o dlouholetý spor, který navíc poznamenal rozsáhlý etnický konflikt a události, které válce předcházely.

Podle Vamika Volkana existují v rámci každé široké skupiny sdílené mentální reprezentace traumatické minulé události, během které daná skupina trpěla ztrátou nebo bezmocí, hanbou a násilím v rámci konfliktu s jinou skupinou. Takovým případem může být spor kyperských Řeků s kyperskými Turky, v našem případě mýtus porážky Srbů v bitvě na Kosově poli ve 14. století, na druhé straně léta pod Miloševičovou nadvládou a represe proti kosovským Albáncům, či nynější srbská ztráta Kosova.

V českém kontextu takovou událostí může být zabránění území tehdejších Sudet, podpis Mnichovské dohody, okupace v roce 1968 apod.

Mezigenerační přenos takovéto traumatické události je spojen s neschopností minulé generace žet ztrát lidí, území nebo postavení a indikuje neschopnost skupiny obrátit narcistické zranění a násilí způsobené jinou skupinou. „Zatímco každý jedinec v traumatizované skupině má svoji vlastní jedinečnou identitu a vlastní reakci na trauma, všichni členové sdílejí mentální reprezentace tragédií, které postihly jejich skupinu. Obrazy zraněných sebe samých, které jsou asociovány s mentálními reprezentacemi traumatických událostí, jsou vsazené do vyvíjejících se sebe-prezentací dětí v další generaci. (...) Pokud se těmto dětem nepodaří vyrovnat se s tím, co jim bylo

¹⁴⁶ Srov. BARKER, Chris, 2006, s. 48 - 49

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 130

předáno, přenesou coby dospělí mentální reprezentace dané události na další generaci.¹⁴⁸ Jde o tzv. „zvolená traumata“. V průběhu času se postupně mění jejich funkce. Pro skupinu přestává být důležitá historická pravda, ale to, že skrze sdílení daného traumatu jsou členové skupiny spojeni – zvolené trauma se stává součástí identity skupiny. Trauma může zůstat skryté, dokud není reaktivováno.

Volkan předpokládá, že lídři často intuitivně vědí, jak dané trauma znovuoživit, zvláště pokud se jejich skupina nachází v konfliktu nebo prochází drastickými změnami a potřebuje znovu potvrdit nebo pozvednout svoji identitu. Strach, očekávání, představy a obranné reflexy spojené se zvoleným traumatem se znovu aktivují v případě, že jsou vědomá i nevědomá spojení mezi mentální reprezentací minulého traumatu a současnou hrozbou obnovena. „Nový nepřítel“ se stane projekcí „starého nepřítele“ a na povrch vystoupí pocit oprávněnosti získat zpět to, co bylo ztraceno a pomstít se současnému nepříteli.

Budeme si všimnout toho, jak se v českém tisku nejen znovuožívají traumata obou etnik, ale též, jak se vytvářejí paralely s českými traumaty.

6 Metodologický postup

Popsal jsem Srbsko a Kosovo jako prostředí sociokulturně odlišné od českého, představil pro tuto práci relevantní myšlenky konceptu ideologie, její souvislost s mediálními obsahy a další koncepty, které vytvářejí pozadí pro následnou analýzu. Cílem práce je zkoumat, jakým způsobem zobrazovala vybraná česká média již zmíněnou „poslední mediální bitvu o Kosovo“ a to prostřednictvím dvou způsobů. Zaprvé kvantitativní obsahové analýzy, zadruhé prostřednictvím analýzy diskursu, kvalitativní obsahové analýzy. Ta nám pomůže „dobýt“ nejen informace o mytologii a ideologii ze zpráv.

6.1 Metoda výzkumu

Z poznatků uvedených v předchozích kapitolách můžeme odvodit, že jakákoli reprezentace reality, v našem případě reprezentace Kosova a Srbska ve vybraných českých tištěných médiích, je nutně ideologická, neboť reprezentovanému jevu je přiřknut význam, čímž dochází k vyloučení dalších potenciálních významů.

148 In: VOLKAN, Vamik, 2001 s. 87–88

Zkoumání toho, jak byla „poslední bitva o Kosovo“ zobrazována v českém tisku, tedy bude zároveň zkoumáním ideologického rámce.

Výzkum se proto bude především zajímat o to, v jakých kontextech se o Kosovu psalo, jaké role byly této oblasti přisuzovány, jak je označováno, s jakými tématy je dáváno do souvislosti, zda je prezentováno pozitivně, nebo negativně, zda je problematizováno, či nikoli. Stejně tak, jakou roli hrají jednotliví aktéři a mocenské bloky. Jaký je postoj obou stran sporu k mezinárodnímu společenství apod.

V konečné fázi by měla analýza reprezentací „poslední bitvy o Kosovo“ v českém tisku poskytnout odpověď na otázku, jak reprodukovala analyzovaná média srbskou, potažmo slovanskou nacionalistickou ideologii a jak osvojováním různých diskursů legitimizovala srbské nároky na Kosovo, či naopak albánské snahy o samostatnost ve svých obsazích. Zároveň ukáže, jak si deníky „vypůjčovaly“ distinktivní politické diskursy z minulosti a z současné srbské veřejné sféry a bude se snažit odkrýt, jak jsou z jednoho úhlu pohledu Srbové prezentováni jako oběti vlastních „okupantů“ v podobě kosovských Albánců, či naopak jako zlo. Na druhé straně, jak jsou evropské (západní) liberální a morální hodnoty, normy a ideologie využívány k ospravedlnění samostatnosti Kosova a budoucího směřování Srbska, či naopak zpochybňovány.

Vzhledem k výše popsané charakteristice výzkumného problému této práce se jeví jako vhodné propojit kvantitativní výzkum s výzkumem kvalitativním.

6.2 Základní soubor, výzkumná období, výzkumný soubor a výzkumná jednotka

Pro potřeby výzkumu jsem jako základní soubor vybral dva celoplošné neregionální nebulvární zpravodajské české deníky s nejvyšším nákladem prodaných výtisků – Mladou frontu Dnes a Právo.

Výzkumným souborem rozumím všechny výzkumné jednotky, tedy mediální obsahy z vybraných médií ve vybraných obdobích, které se staly podklady pro zkoumání reprezentací Kosova. Za výzkumnou jednotku považuji článek ve smyslu uceleného textového útvaru se samostatným titulkem. Fotografie coby jednotky využívající vizuální kód nebudu považovat pro svůj výzkum za relevantní, a proto nebudou spadat mezi výzkumné jednotky. Popisky fotografií budu považovat za součást

textového útvaru, k němuž náležejí. Filtrem pro určení výzkumných jednotek se stal vyhledávač elektronické databáze mediálních obsahů Mediasearch společnosti Newton IT. Klíčovými slovy pro vyhledávání výzkumných jednotek byly výrazy Kosov*.
Analýzu jsem provedl pomocí programu Microsoft Excel.

V obou případech jsem pracoval s rubrikami domácí, zahraniční a názorovou. Z analýzy jsem vypustil texty, které se věnovaly čistě organizačním záležitostem českých vojáků v rámci mise KFOR v Kosovu a neměly žádný jiný přesah k aktuálnímu dění v oblasti.

Časově jsem analýzu vymezil obdobím od 1. února 2007 do 30. června 2008. Analyzovány jsou tak události po předložení tzv. Ahtisaariho návrhu plánu pro budoucí uspořádání Kosova, přes samotné vyhlášení nezávislosti v únoru 2008, jeho první důsledky až po přijetí kosovské ústavy právě v červnu 2008. Celkem tedy budu analyzovat 173 příspěvků v Mladé frontě Dnes a 315 v Právu.

6.3 Kvantitativní analýza

Základní výzkumnou technikou zkoumající reprezentace Srbů a kosovských Albánců v českém tisku měla být kvantitativní obsahová analýza. V průběhu šetření jsme však dospěli k názoru, že tento kvantitativní přístup nedokáže postihnout drobnější významové nuance zkoumaných textů. Rozhodli jsme se proto klást hlavní důraz na analýzu kvanlitativní.

Neznamená to však, že bychom kvantitativní analýzu nevyužili. Provedli jsme tedy určitou triangulaci metod.

Obsahovou analýzu lze stručně charakterizovat jako kvantitativní, systematickou a objektivní analýzu rysů zjevného obsahu sdělení. Scherer ji vymezuje jako: „kvantitativní výzkumnou metodu pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis komunikačních obsahů, vycházející z vědecky podloženého kladení otázek“.

Technika obsahové analýzy je založena na klasifikování a sčítání předem definovaných jednotek textu s cílem získat informace o jeho struktuře. Na počátku analýzy stojí stanovení výzkumné otázky, konceptualizace a operacionalizace pojmů, definování souboru kategorií vztahujících se k tématu výzkumu. Na základě výzkumných hypotéz volíme tzv. záznamové jednotky, jejichž frekvenci výskytu ve sdělení (kontextové jednotce) pak sledujeme. Sběr dat znamená v případě obsahové

analýzy klasifikaci textu na základě předdefinovaných kategorií s cílem popsat rysy předkládané mediální reality, případně odhalit intence komunikátorů obsažené ve sdělení. Podrobně se metodologii analýzy věnuje například kniha „Mass media research: an introduction“¹⁴⁹.

Stejně jako jiné metody má i obsahová analýza svá omezení. Kritici obsahové analýzy zpochybňují objektivnost této techniky a označují ji za nedosažitelnou.

Ve srovnání s kvalitativními technikami analýzy textů obsahová analýza přesněji odhaluje postup a pravidla, na jejichž základě text uchopuje, rozděluje a kategorizuje. Každý takto stanovený kódovací systém je ale selektivní a neúplný. Výsledná analýza může být viděna jako jeden specifický způsob interpretace sdělení výzkumníkem, o kterém nemůžeme říci, do jaké míry se překrývá s tím, jak by jej vnímal jeho tradiční příjemce.¹⁵⁰

6.3.1 Výsledky kvantitativní analýzy

Kvantitativní analýzu reprezentací „poslední mediální bitvy o Kosovo“ začneme pohledem na to, jak se média tomuto tématu věnovala v závislosti na čase (Graf 1).

Hypotéza: Média budou kosovské téma opomíjet až do okamžiku vyhlášení nezávislosti Kosova.

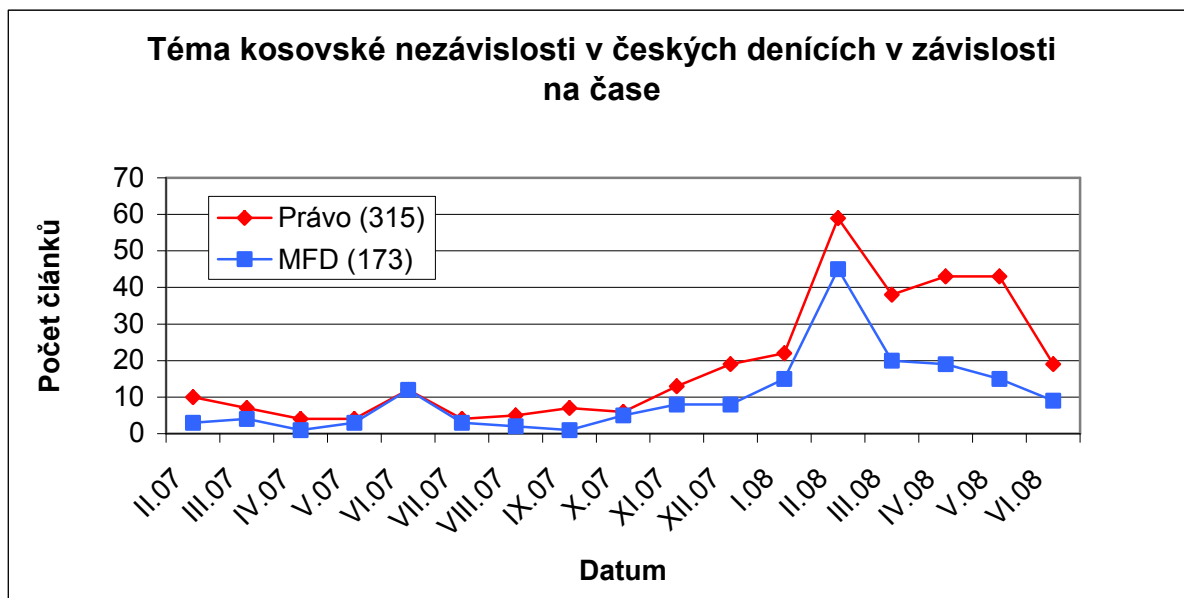
Hypotéza se potvrdila. Řešení otázky budoucího statutu Kosova začalo být pro obě sledovaná média zajímavé postupně od krachu veškerých jednání o kosovském statutu na konci roku 2007, kdy začalo být jasné, že nezávislost bude dříve či později vyhlášena. Kosovské téma se do agendy obou médií prosazovalo následně v době klíčových srbských prezidentských voleb na přelomu ledna a února 2008. Nejvyšší množství textů pak média přinesla v okamžiku vyhlášení nezávislosti a následných prvních týdnů a měsíců fungování nového státu. S koncem našeho výzkumného časového období se média tématu věnovala opět v menší míře. Graf nám také ukazuje rozpor mezi MF Dnes a Právem. Druhý zmiňovaný deník se problematikou vzniku Kosova zaobíral oproti MF Dnes silně i po vyhlášení nezávislosti. Především pak v květnu 2008, kdy o uznání Kosova rozhodla česká vláda. Výrazný je i rozdíl v počtu

¹⁴⁹ DOMINICK, J. R., WIMMER, R.D., 2006

¹⁵⁰ Srov. SEDLÁKOVÁ, R., 2007, s. 66-67

článků, které se tématem zabývají. V agendě deníku Právo dominovalo, nebo bylo minimálně na stejné úrovni, kosovské téma oproti MF Dnes ve všech měsících.

Graf 1:

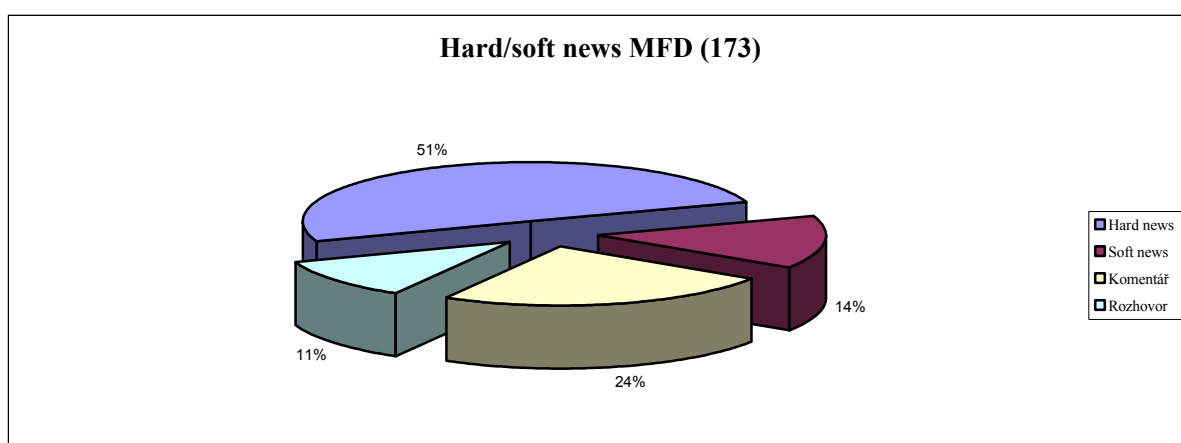
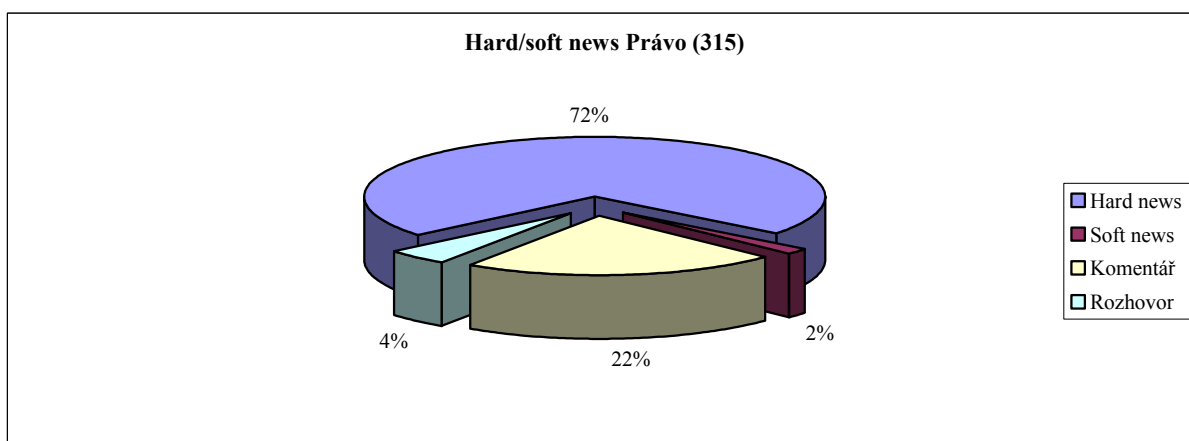
Druhým předmětem našeho zájmu bylo, jestli média přinášela hard news, soft news¹⁵¹ nebo texty spadající mezi publicistické žánry

Hypotéza: Média budou přinášet především zpravodajství typu hard news.

K pokrytí událostí o řešení statutu Kosova a následném vyhlášení nezávislosti oba sledované deníky skutečně přinášely především zprávy, které můžeme označit jako hard news. Tedy „základní“ zpravodajství. Mladá fronta Dnes přinesla výrazně vyšší podíl (14 %) soft news, zpráv o každodenním životě lidí, v porovnání s Právem (2 %). Oba deníky zároveň věnovaly v poměru k celkovému množství zpráv zhruba stejné procento názorových textů a analýz.

¹⁵¹ Gay Tuchmanová označuje jako hard news informace, které by měl každý informovaný občan znát, zatímco soft news se zabývají spíše každodenním životem lidí, zajímavostmi. (Srov. TUCHMAN, Gay, 1978, s. 47 – 48)

Graf 2:

Analýza médií ze zemí regionu Balkánského poloostrova ukázala¹⁵², že ačkoli mají média k regionu a otázce Kosova blízko, většina zpráv byla „prezentována optikou zahraničních zpravodajských agentur a skrze politická prohlášení.“ Věnovala se též minimu témat, která by souvisela s čímkoli jiným, než s tímto politickým sporem. Tedy omezila se na pseudoudálosti, agenturní zpravodajství a jen zřídka přinášela vlastní reportáže či apolitická témata. Analytici tento postup kritizují. Tvrdí, že takovýto přístup nenapomáhá zbavování se stereotypních představ o soužití etnik a regionu jako takovém.¹⁵³

V této souvislosti jsme dospěli k hypotéze, že také česká média budou přinášet informace především z agenturních zdrojů.

¹⁵² Srov. Macedonian institute for the Media. Kosovo And The Media. Skopje: Macedonian institute fore the Media, 2008, s. 22-23

¹⁵³ Tamtéž

Jak ukazuje následující tabulka (Tabulka č. 2), nejvíce textů bylo označeno jako autorské, ale nejednalo se o texty z místa dění. V Právu 38 % a v MF Dnes 33,5 %. Hypotézu se tedy nepodařilo potvrdit. Přesto: V Právu více než třetinu (34,6 %) a v MF Dnes pětinu (20,23 %) zpráv tvořily texty zpracované z agenturního servisu, potažmo čistě agenturní zpravodajství (kategorie agentury; agentury a novinář média). Původní zpravodajství z místa přinášela ve větší míře jen MF Dnes, kde původní zpravodajství tvořilo 21,4 % zpráv.

Tabulka 2:

Autor	Právo	%	MFD	%	Celkem	%
Novinář média	119	37,78	58	33,53	177	36,27
Komentář média	37	11,75	23	13,29	60	12,30
Agentury	42	13,33	32	18,50	74	15,16
Agentury a novinář média	67	21,27	3	1,73	70	14,34
Komentář politika ODS	2	0,63	0	0,00	2	0,41
Komentář politika ČSSD	3	0,95	0	0,00	3	0,61
Původní zpravodajství z místa	2	0,63	37	21,39	39	7,99
Srbské zdroje a novinář média	6	1,90	0	0,00	6	1,23
Komentář Hradu	1	0,32	1	0,58	2	0,41
Komentář odborníka	23	7,30	9	5,20	32	6,56
Komentář politika Strany zelených	1	0,32	0	0,00	1	0,20
Dopis čtenáře	6	1,90	5	2,89	11	2,25
Komentář srbský	0	0,00	1	0,58	1	0,20
Komentář zahraniční	0	0,00	3	1,73	3	0,61
Online zdroj	0	0,00	1	0,58	1	0,20
Autor neuveden	6	1,90	0	0,00	6	1,23
Celkem	315	100	173	100	488	100

Zkoumali jsme též, jací aktéři se objevují ve zpravodajských textech.

Předpokládali jsme, že výsledky budou odrážet obdobnou skutečnost, jako v případě již zmiňované analýzy prováděné v zemích regionu Balkánu.

Tabulka číslo 3 jasně ukazuje, že ve většině textů vystupují čistě jen političtí či diplomatictí aktéři, jako jsou představitelé států, vlád, mezinárodních institucí apod. Výrazně nižší je množství textů, kde dostávají současně prostor jak nepolitičtí aktéři,

tak aktéři političtí. Jen v minimu případů nevystupují ve zkoumaných jednotkách žádní političtí či diplomatictí aktéři. Detailnější pohled na data ukazuje, že vyšší podíl textů, kde se objevují nepolitičtí aktéři, přináší MF Dnes.

Tabulka 3:

Druh aktérů	Právo	%	MFD	%	Celkem	%
Jen političtí a diplomatictí	218	69,21	84	48,55	302	61,89
Jen nepolitičtí	14	4,44	13	7,51	27	5,53
Obě skupiny	76	24,13	68	39,31	144	29,51
Bez aktérů	7	2,22	8	4,62	15	3,07
Celkem	315	100	173	100	488	100

O úrovni zpravodajství vypovídajících o etnickém sporu vypovídá i to, zda je příslušníkům jednotlivých etnik poskytnuta příležitost vyjádřit se k prezentovanému tématu. Dalším předmětem našeho zkoumání jsou texty, ve kterých se vyskytuje citace aktéra, který je příslušností Srb nebo kosovský Albánec. Zajímalo nás, zda v konkrétních jednotkách dostávají prostor k vyjádření prostřednictvím citace jen Srbové, jen Albánci a pokud obě etnika, tak kterému z nich bylo poskytnuto více prostoru (ve smyslu většího množství citací).

Hypotéza: Srbské etnikum v obou denících bude mít větší podíl článků, kde budou jen citace srbských aktérů, či budou citace srbských aktérů dominovat nad citacemi aktérů kosovsko-albánských aktérů.

Z tabulky č. 4 je patrné, že se hypotéza potvrdila. Vysoký je však podíl článků, kde nebyl přímo citován aktér ani jednoho z etnik.

Tabulka 4:

Mluvčí dle etnické příslušnosti	Právo	%	MFD	%	Celkem	%
Jen Srbové	50	15.87	36	20.81	86	17.62
Jen kosovští Albánci	17	5.40	9	5.20	26	5.33
Převažují Srbové	8	2.54	4	2.31	12	2.46
Převažují kosovští Albánci	1	0.32	1	0.58	2	0.41
Stejný poměr	15	4.76	8	4.62	23	4.71
Bez etnických mluvčích	224	71.11	115	66.47	339	69.47
Celkem	315	100	173	100	488	100

Zastavme se u citací ještě z jiného ohledu. Konkrétně u jednotlivých aktérů. Jak jsme již zmínili, právě přístup jednotlivých aktérů do zpráv může napomoci rozkrýt ideologii. Zaměříme se na skutečnost, koho analyzované deníky nejčastěji citovaly ve svých obsazích. Vycházet budeme z celkového množství citací z celkového základního souboru výzkumných jednotek (tedy počtu citací ve 315 článcích Práva (676 citací) a počtu citací ve 173 článcích MF Dnes (334 citací)).¹⁵⁴ Aktéry jsme rozdělili do skupin.

Údaje v procentech v grafu č. 3 ukazují, jaké procento ze všech citací daného média připadá na danou skupinu. Detailní popis jednotlivých skupin je uveden v přílohové části jako příloha č. 1. Absolutní hodnoty pak vystihuje graf č. 4, který je uveden také v přílohové části.

Relevantnější jsou pro nás relativní hodnoty uvedené v procentech. Jasně ukazují, že z celkového množství citací v jednotlivých denících zaujímají citace Srbů vždy první místo. MF Dnes, která má největší podíl z vlastního zpravodajství z místa dění (ze Srbska a Kosova) má oproti Právu výrazně vyšší podíl citací aktérů ze skupin Srbové a Albánci.

Deník Právo dává z hlediska poměru zpráv větší prostor skupinám, které označujeme jako odpůrce nezávislosti – tedy Rusku, ČSSD a KSČM – oproti zastáncům nezávislosti (USA, kosovští Albánci, vláda ČR).

¹⁵⁴ Ze vzorku byly vyjmuty komentáře a analýzy. V případě rozhovorů jsme kódovali za jednu citaci vždy takovou odpověď či odpovědi, které se týkaly bezprostředně kosovské tematiky.

Jak následně ukazují data v tabulce č. 5 a tabulce č. 6 v přílohové části této práce, MF Dnes na rozdíl od Práva cituje výrazně větší podíl nepolitických aktérů z řad Srbů a kosovských Albánců. V obou případech jsou řadoví kosovští Srbové a kosovští Albánci citováni vůbec nejčastěji ze všech ostatních aktérů dané skupiny. V Právu naopak dominují političtí aktéři. V obou denících převažují citace Srbů nad citacemi Albánců.

V souvislosti s citovanými aktéry nás zajímala i skutečnost, jestli ve výzkumných jednotkách dostávají větší či menší prostor zastánci, nebo odpůrci nezávislosti samostatného Kosova. Jednotky, které neobsahovaly žádné citované aktéry, nebo se přímo nevěnovaly aspektu vztahu k nezávislosti, jsme označili jako „bez rozlišení“. Texty s neutrálním stanoviskem pak jako „nelze určit“. Je potřeba dodat, že jsme tentokrát započítávali i publicistické texty (komentáře, analýzy, rozhovory), ve kterých se citace nemusejí vyskytovat, avšak přesto jsme je podle názorového zaměření zařadili buďto do kategorie „jen odpůrci“ (negativní postoj autora komentáře, event. respondenta v rozhovoru ke statutu Kosova), „jen zastánci“, případně „vyrovnaný poměr“ (komentáře či rozhovory, ve kterých autor či respondent nezastává jasné stanovisko).¹⁵⁵

Hypotéza: Ve většině textů dostanou prostor pro vyjádření prostřednictvím citace zastánci i odpůrci nezávislosti, přesto ve většině textů budou mít převahu odpůrci nezávislosti.

Hypotéza se potvrdila jen z části. Neplatí tvrzení, že ve většině textů dostávají prostor jak odpůrci, tak zastánci nezávislosti (Tabulka 7)¹⁵⁶. V Právu jednoznačně dominují texty, kde skrze citace (nebo komentář, analýzu, rozhovor) promlouvají jen odpůrci nezávislosti (50,5 %). V textech, kde promlouvají oba tábory, pak v obou denících opět převažují citace odpůrců nad citacemi zastánců odtržení Kosova od Srbska. Jednoznačným závěrem je ale také skutečnost, že MF Dnes ve výrazně vyšším procentuálním podílu dává prostor oběma stranám sporu (v neutrální kategorii „vyrovnaný poměr“) a oproti Právu ve výrazně vyšším množství textů promlouvají zastánci nezávislosti.

¹⁵⁵ Jsme si vědomi, že kódování této kategorie podléhalo subjektivnímu pohledu autora této práce. Vzhledem k tomu, že texty kódoval jeden výzkumník, by měla být zaručena co největší validita.

¹⁵⁶ Jde o kategorie „převaha odpůrců“, „převaha zastánců“ a „vyrovnaný poměr“.

Tabulka 7:

Vyznění	Právo	%	MFD	%
Jen odpůrci	159	50.48	41	23.70
Jen zastánci	20	6.35	34	19.65
Převaha odpůrců	30	9.52	8	4.62
Převaha zastánců	6	1.90	5	2.89
Vyrovnaný poměr	26	8.25	24	13.87
Nelze určit	24	7.62	28	16.18
Bez rozlišení	50	15.87	33	19.08
Celkem	315	100	173	100

Dění v Kosovu je v českých denících prezentováno jako spor. Pozornost nyní věnujeme tomu, jaká dimenze je tomuto sporu přisuzována.

Dimenze mocenská – v textech je spor o Kosovo prezentován jako spor mezi dvěma mocenskými bloky. Západem (USA, EU) prosazujícím nezávislost a (Ruskem a dalšími zeměmi odmítajícími nezávislost). Kódujeme vždy v případě, když v textu vystupuje jakýkoli mocenský zahraniční aktér z těchto dvou bloků.

Dimenze etnická – spor o Kosovo je prezentován v rovině sporu etnik Srbů, kosovských Albánců a dalších minorit.

Dimenze právní – zahrnuje texty, ve kterých se kosovský spor považuje za problematický z hlediska mezinárodního práva, případně potenciální hrozby separatismu.¹⁵⁷

Dimenze historická, kulturní a společenská – spadají sem texty, ve kterých je Kosovo spojováno s historickými či kulturními kořeny jednoho, nebo druhého etnika.

Dimenze náboženská – zahrnuje texty, kdy je případ Kosova prezentován jako spor náboženský.

¹⁵⁷ Vznik Kosova je problematický po právní stránce. Srbsko tvrdí, že je Kosovo podle rezoluce OSN č. 1244 součástí srbského státu a odtržení Kosova chápe jako porušení územní integrity Srbska. Srbsko a jeho spojenci (např. Rusko) argumentují tím, že kvůli prolomení tohoto principu se budou chtít odtrhnout další separatistické regiony ve světě. Naopak aktéři prosazující nezávislost (USA, země EU) tvrdí, že odtržení Kosova je případ zvláštního rázu, který není precedentem pro jiné situace.

Dimenze jiná – zahrnuje texty, ve kterých jsou akcentovány vazby Srbů a kosovských Albánců k českému národu, event. ekonomické zájmy Česka či jiných zemí na vzniku Kosova.

Tabulka 8:

Dimenze sporu o Kosovo	Právo	MFD	Celkem	% z celku
Dimenze mocenská	253	143	396	81.15
Dimenze etnická	203	109	312	63.93
Dimenze právní	161	48	209	42.83
Dimenze historická, kulturní, společenská	87	51	138	28.28
Dimenze náboženská	33	29	62	12.70
Dimenze jiná	37	19	56	11.48

V obou zkoumaných denících dominují texty, které zmiňují spor o Kosovo jako spor mocenský (Tabulka 8). Hned na druhém místě je akcentována etnická povaha sporu. Na jednotlivé dimenze se nyní podíváme detailněji:

V etnické dimenzi jsme se zaměřili na to, jak jednotlivé deníky přistupují k soužití etnik na území Kosova. A zároveň na skutečnost, zda považují vizi multietnického Kosova prosazovanou zeměmi Západu za reálnou.

Základní kategorií je prezentování kosovského sporu jako sporu mezi Srby a Albánci.

Kategorie „neschopnost multietnicity“ zahrnuje texty, kde je tato binarita sporu zmíněna, ale vize multietnického soužití zpochybněna.

Její obdobou je kategorie „neschopnost multietnicity – selhání mezinárodního společenství“, která vyjadřuje vedle této skutečnosti i tezi, že viníkem neschopnosti multietnického soužití jsou země Západu a mezinárodní mise v Kosovu. Tuto kategorii zařazujeme ještě jednou – ovšem s tím rozdílem, že OSN vinu na „krachu“ multietnického soužití odmítá.

Kategorie „vize multietnického Kosova, nedůvěra Srbů“ vyjadřuje naději Západu, že Kosovo bude fungovat jako multietnický stát, avšak srbské etnikum je k této vizi skeptické.

Do kategorie „binarita sporu a další menšiny“ řadíme texty, ve kterých je zmíněno, že vedle sporu Srbů a Albánců se otázka řešení statutu Kosova dotýká i dalších etnik žijících na území Kosova.

Kategorie vize multietnického Kosova zahrnuje ty texty, v nichž je prezentována vize multietnického Kosova jako možný model pro soužití různých etnik v Kosovu.

Výsledky analýzy (Tabulka 9) ukazují, že média převážně reprezentují spor jen jako spor dvou etnik. V obou listech, ale ve větší míře v Právu, je zmíněna kritika ke koncepci multietnicity. MF Dnes v procentuálním podílu zmiňuje reálnou multietnickou vizi Kosova častěji než Právo (9,2 %).

Tabulka 9:

Dimenze sporu - etnická	Právo	%	MF Dnes	%	Celkem	%
Srbové vs. kosovští Albánci	149	73.40	81	74.31	230	73.72
Neschopnost multietnicity	3	1.48	2	1.83	5	1.60
Neschopnost multietnicity - selhání mezinárodního společenství	30	14.78	12	11.01	42	13.46
Vize multietnického Kosova, nedůvěra Srbů	3	1.48	2	1.83	5	1.60
Neschopnost multietnicity - selhání mezinárodního společenství (OSN vinu popírá)	0	0.00	1	0.92	1	0.32
Binarita a další menšiny	14	6.90	1	0.92	15	4.81
Vize multietnického Kosova	4	1.97	10	9.17	14	4.49
Celkem	203	100	109	100	312	100
Podíl na celku %	64.44		63.01		63.93	

Detailnější pohled na rozbor náboženské dimenze (Tabulka 10) nám ukazuje, jak je kosovské téma pojímáno i jako náboženský spor. V obou listech, ale nejmarkantněji v Právu, je negativně reprezentován islám (vyznání převážné většiny kosovských Albánců). Jeho potenciální možnost šíření evropským kontinentem je považována za hrozbu.

Tabulka 10:

Dimenze sporu – náboženská	Právo	%	MFD	%	Celkem	%
Kosovo jako kolébka Srbské pravoslavné církve	4	12.12	5	17.24	9.00	27.81
Negativní zkušenost s islámem, event. snahy o zachování křesťanských hodnot a nerozšiřování islámu v Evropě	23	69.70	11	37.93	34.00	61.18
Snaha pravoslavné církve diskreditovat islám	0	0.00	1	3.45	1.00	5.56
Pozitivní reprezentace Srbské pravoslavné církve	5	15.15	3	10.34	8.00	16.69
Spor pravoslaví vs. islámu	0	0.00	6	20.69	6.00	33.37
Náboženství a politické zájmy – snahy USA o získání muslimského spojence v Evropě v podobě Kosova	1	3.03	0	0.00	1.00	0.00
Kosovo jako kolébka Srbské pravoslavné církve - náboženství zneužito politikou, srbským nacionalismem	0	0.00	2	6.90	2.00	11.12
Kritika muslimů z vlastních řad za postoj ke Kosovu	0	0.00	1	3.45	1.00	5.56
Celkem	33	100	29	100	62.00	161
Podíl na celku %	10.48		16.76		12.70	

Pokud jde o právní dimenzi sporu (Tabulka 11), zaměřili jsme se především na to, jestli je v textech označen vznik Kosova jako porušení mezinárodního práva (mezinárodní právo na straně Srbska). Dále nás zajímalo, jestli je odtržení Kosova od Srbska označováno jako potenciální hrozba rozpoutání separatistických tendencí jinde ve světě.

Pohled na následující tabulku prozrazuje, že zatímco v Právu (ze všech textů obsahujících v rámci tohoto deníku právní dimenzi sporu) je porušení mezinárodního práva zmíněno ve 40 procentech případů a v dalších 23,6 % (kombinace), MF Dnes tuto skutečnost akcentuje „jen“ ve 14,6 %, potažmo 12,5 % (kombinace) případů. V Právu je tedy výrazně zřetelněji označováno Kosovo jako právně nelegální státní útvar. V MF Dnes jsou oproti Právu silněji zastoupeny aspekty nejasného, sporného výkladu mezinárodního práva, a tedy i nejasností ohledně potenciálních hrozeb separatismu – a zpochybnění hrozeb separatismu - (10,4 %). Zároveň také zpochybnění role mezinárodního práva v tomto sporu (10,4 %) a (4,17). Ani tato skutečnost však nemění nic na tom, že jak v MF Dnes, tak v Právu, se obavy ze separatismu objevují výrazně častěji než popírání těchto obav. Na možnost separatismu po vzoru Kosova je v Právu

upozorňováno ve 21,7 % případů (navíc 23,6% kombinace) a ve 35,4 % v MF Dnes (navíc 12,5 procenta kombinace).

Tabulka 11:

Dimenze sporu - právní	Právo	%	MF Dnes	%	Celkem	%
Mezinárodní právo na straně Srbska	65	40.37	7	14.58	72	34.45
Zpochybnění kosovské ústavy či statutu mise EULEX	2	1.24	1	2.08	3	1.44
Nejasný výklad mezinárodního práva, event. chybně zvolený postup pro nezávislost	7	4.35	1	2.08	8	3.83
Možnost separatistických tendencí či revize území jinde ve světě	35	21.74	17	35.42	52	24.88
Možnost separatistických tendencí či revize území jinde ve světě (zpochybněno)	3	1.86	1	2.08	4	1.91
Kombinace: Mezinárodní právo na straně Srbska; možnost separatistických tendencí či revize území jinde ve světě	38	23.60	6	12.50	44	21.05
Mezinárodní právo jako argument obou stran sporu	1	0.62	3	6.25	4	1.91
Nejasný výklad mezinárodního práva, event. hrozba separatismu	9	5.59	5	10.42	14	6.70
Ochrana obyvatel či právo na sebeurčení má přednost před nedotknutelností hranic, event. separatistické tendence jinde ve světě jako standardní jev	0	0.00	5	10.42	5	2.39
Separatistické tendence jinde ve světě jako standardní jev	1	0.62	2	4.17	3	1.44
Celkem	161	100	48	100	209	100
Podíl na celku %	51.11		27.75		42.83	

V mocenské, nejčastější dimenzi sporu, si všímáme především toho, jak je spor mocenských bloků prezentován z hlediska současnosti a minulosti. Tedy zda jde o zahraničně-politický spor probíhající v současnosti; zda je zmíněn válečný konflikt mezi bývalou Jugoslávií a kosovskými Albánci (s podporou NATO) na konci 90. let; a jako doplňujícího aspektu si všímáme skutečnosti, zda je současný vztah západních velmocí k Srbsku (jejich podpora kosovským Albáncům odtrhnout Kosovo od Srbska) přirovnávána k československému traumatu Mnichovské dohody z roku 1938.¹⁵⁸ Pokud se v jednom textu objeví více těchto aspektů, sdružujeme je do společných kategorií.

¹⁵⁸ Podrobněji se tomuto aspektu věnujeme v kvalitativní části této práce.

Následující tabulka (Tabulka 14) ukazuje, že je nejčastěji spor o Kosovo v obou denících prezentován jako spor mocenských bloků v současnosti (a to včetně přihlídnutí ke kombinacím). Aspekt války jako součást tohoto sporu je však také silně zastoupen. V Právu se objevuje ve více než třetině textů obsahujících mocenskou dimenzi a v MF Dnes se dokonce objevuje ve 49 procentech textů. Zároveň jsme dospěli ke zjištění, že je v Právu častěji než MF Dnes zmiňována paralela ztráty Kosova s tzv. mnichovským diktátem.

Tabulka 14:

Dimenze sporu – mocenská	Právo	%	MF D	%	Celkem	%
Spor mocenských bloků v současnosti	146	57.71	70	48.95	216	54.55
Válka v Kosovu a poválečná léta	19	7.51	21	14.69	40	10.10
Spor mocenských bloků v současnosti; válka v Kosovu a poválečná léta	58	22.92	43	30.07	101	25.51
Válka v Kosovu a poválečná léta; paralela mnichovské dohody	1	0.40	3	2.10	4	1.01
Spor mocenských bloků v současnosti; válka v Kosovu a poválečná léta; paralela mnichovské dohody	17	6.72	3	2.10	20	5.05
Spor mocenských bloků v současnosti; paralela mnichovské dohody	11	4.35	3	2.10	14	3.54
Spor mocenských bloků v současnosti; válka v Kosovu a poválečná léta; popírání argumentace paralely mnichovské dohody	1	0.40	0	0.00	1	0.25
Celkem	253	100	143	100	396	100
Podíl na celku %	80.32		82.66		81.15	

U všech textů, ve kterých se objevil atribut konfliktu z konce 90. let, jsme pro potřeby následné kvalitativní analýzy určili i další kategorie, které poukazují na ideologickou předpojatost obou médií. Tedy jak reprezentují válečný konflikt, komu je primárně přisuzována vina. Výsledky ukazují (Tabulka 15), že texty v Právu jsou výrazně kritičtější ke kosovským Albáncům a jejich spojencům (NATO a země Západu). MF Dnes naopak kritičtější k tehdejší roli Jugoslávie a k Miloševićově režimu.

Tabulka 15:

Válka a morální odpovědnost	Právo	%	MGD	%	Celkem	%
Relativizace či opomíjení zločinů ze strany Srbů, důraz na zločiny kosovských Albánců a jejich spojenců	39	41.49	6	8.57	45	27.44
Relativizace či opomíjení zločinů ze strany Srbů, důraz na zločiny kosovských Albánců a jejich spojenců – oběťmi jak Srbové, tak neloajální kosovští Albánci	11	11.70	1	1.43	12	7.32
Relativizace či opomíjení zločinů ze strany kosovských Albánců, důraz na zločiny Srbů	7	7.45	19	27.14	26	15.85
Relativizace či opomíjení zločinů ze strany kosovských Albánců, důraz na zločiny Srbů; poválečné násilí kosovských Albánců vůči Srbům	0	0.00	1	1.43	1	0.61
Zločiny na obou stranách	9	9.57	13	18.57	22	13.41
Zločiny na obou stranách, ale trestá se jen Srbsko	4	4.26	2	2.86	6	3.66
Zločiny na obou stranách, poválečné násilí kosovských Albánců vůči Srbům	2	2.13	6	8.57	8	4.88
Kritika Miloševičovy éry (obecně)	3	3.19	14	20.00	17	10.37
Kritika úderu NATO (obecně)	13	13.83	1	1.43	14	8.54
Kritika úderu NATO i Miloševičovy éry (obecně)	2	2.13	4	5.71	6	3.66
Úder NATO (neutrálně bez hodnocení)	4	4.26	3	4.29	7	4.27
Celkem	94	100	70	100	164	100
Podíl na celku %	29.84		40.46		33.61	

Závěrečná tabulka (Tabulka 16) ukazuje počet článků, ve kterých je zmiňován český postoj ke Kosovu, případně české vnitropolitické spory ohledně kosovského statutu.

Do první kategorie řadíme texty, kde je postoj ČR (event. českých politických stran) hlavním tématem zprávy.

Do druhé kategorie spadají články, v nichž jsou hlavním tématem jiná česká vnitropolitická témata, ale otázka statutu Kosova je v té souvislosti taktéž zmíněna.

Do třetí kategorie jsme pak zařadili texty, které se zabývají Kosovem v zahraničně-politickém kontextu a český postoj v té souvislosti okrajově zmiňují.

Tabulka 16:¹⁵⁹

Český aspekt	Právo	%	MFD	%	Celkem	%
České politické dělení a postoj k řešení statutu Kosova jako hlavní téma	58	44.62	19	39.58	77	43.26
České politické dělení jako hlavní téma, postoj k řešení statutu Kosova jen zmínka	32	24.62	8	16.67	40	22.47
Zahraničně-politické dělení jako hlavní téma, český postoj k řešení statutu jen zmínka	40	30.77	21	43.75	61	34.27
Celkem	130	100	48	100	178	100
Podíl na celku %	41.27		27.75		36.48	

6.4 Kvalitativní výzkum

Cílem kvalitativního výzkumu není na rozdíl od kvantitativních přístupů klasifikovat zkoumaná data způsoby založenými na statistických metodách. Kvalitativní postup se naopak snaží svými analytickými nástroji interpretovat obsah zkoumaného materiálu, kterým jsou v našem případě vybrané mediální obsahy týkající se Kosova, s cílem popsat, dekodovat či vysvětlit význam vybraných jevů sociálního světa, nikoli postihnout četnost jejich výskytu a z toho vyvozovat závěry.¹⁶⁰

Tato část práce má naopak – v obecné rovině vyjádřeno – ambici získávat podrobný vhled do problematiky, zkoumat jev v jeho přirozeném prostředí, hledat příčinné souvislosti, analyzovat všechny dostupné informace, které mohou pomoci zodpovědět výzkumné otázky, a umožňovat během samotného výzkumu tyto otázky a téma výzkumu na základě nově získaných poznatků upravovat či doplňovat. To vše vybízí k užití kvalitativního přístupu, a to i při vědomí jeho zásadního omezení, tedy většího vlivu samotného badatele a jeho osobních preferencí na výsledek zkoumání a vyvozené závěry než u přístupu kvantitativního.

Mladá fronta Dnes a Právo nabídly na svých stránkách řadu opakujících se reprezentací Kosova, ale zároveň i reprezentace unikátní nebo navzájem rozporné.

Kde budu hledat teoretickou oporu, se zmiňuje následující kapitola. Na základě opakovaného čtení vybraných mediálních obsahů se s pomocí těchto postupů pokusím

¹⁵⁹ Údaj celkem znamená počet článků (z 315 v Právu a 173 v MF Dnes, kdy se v textu vyskytuje český aspekt, procenta se pak vztahují už jen ke článkům, ve kterých se některá ze zmínek objevila.

¹⁶⁰ Srov. LINDLOF, Thomas R., TAYLOR, Bryan C., 2002, s. 18

charakterizovat, jaké reprezentace „poslední bitvy o Kosovo“ podávala příslušná média svým čtenářům.

6.5 *Analýza diskursu*

Volně lze diskursivní analýzu definovat jako studium užívání jazyka. Spíše než o jednu metodu se přitom jedná o celé výzkumné pole.

Diskurs je významově širší než samotný text, lze ho vnímat jako obsah rozšířený o pravidla jeho produkce i percepce. Pojem diskursu začíná ale od poloviny 20. století postupně ztrácet své přesné významové hranice.¹⁶¹ Sociologické pojetí zdůrazňuje sociální kontext užití jazyka, lingvistické pojetí se soustřeďuje na jazyk samotný a jeho užití.

Zmíňme nyní koncepce, ze kterých budeme při analýze vycházet:

- Při sbírání a vyhodnocování dat budu hledat teoretickou oporu v diskursivní teorii Ernesta Laclaua a Chantal Mouffové.
- Každá reprezentace je zároveň rekontextualizací sociální praxe, kdy jsou vybrané aspekty a atributy vyňaty ze svého přirozeného kontextu a zasazeny do nového, zbaveny některých vztahů a vlastností. Rekontextualizací se zabývá Norman Fairclough, o jehož teorii se taktéž opřeme.¹⁶²
- Zmínili jsme již pět základních kroků Teuna van Dijka k ideologické analýze diskursu zpráv. Pro tuto práci je důležité zkoumání makropravidel a schémat zpráv. Že se zprávy skládají z makropropozic, neboli témat, jen van Dijkovým důležitým příspěvkem ke studiu textů. Témata jsou strukturována v rámci diskursu, struktura je odvozena od diskursu pomocí makropravidel. Ty redukuji informaci diskursu na její podstatu.

6.5.1 **Diskurs v pojetí Laclaua a Mouffové**

Teorie diskursu Ernesta Laclaua a Chantal Mouffové je konceptem teoretickým, což ale neznamená, že by nemohla najít uplatnění v analytické praxi.¹⁶³ Poskytuje nástroje k analýze toho, jak je ve vybraném diskursu organizovaný význam.¹⁶⁴

¹⁶¹ Srov. KRAUS, Jiří, 2008, s. 112

¹⁶² Srov. FAIRCLOUGH, Norman, 1995, s. 114 – 115

¹⁶³ Srov. JØRGENSEN, Marianne, PHILLIPS, Louise, 2008, s. 49

Ústřední myšlenkou teorie diskursu Laclaua a Mouffeové je tvrzení, že sociální jevy nikdy nemůžeme považovat za absolutní a ukončené. Diskurs definují jako strukturální totalitu rozdílů.

Teorii diskursu odvodili především ze dvou tradic – marxismu a strukturalismu. Z marxismu převzali kritický způsob náhledu na společnost a ze strukturalismu teorii významu. Podle saussurovské strukturální lingvistiky se význam jednotlivých znaků vytváří na základě vzájemných odlišností. Poststrukturalistická kritika, jak už jsme zmínili, posouvá tento náhled v tom smyslu, že užíváním jazyka se pozice a vzájemné vztahy jednotlivých znaků mohou měnit a znaky tak mohou nabývat nových významů. Žádné ustavení významu či sociální kategorie není nikdy definitivní, ukončené a imunní vůči dalším posunům. Výsadní pozici má jazyk – je živým sociálním jevem, a tak jsou významy v sociálním kontextu na základě konvencí, vyjednávání a konfliktů neustále ustavovány, ale vzápětí napadány, zpochybňovány, upravovány právě prostřednictvím užívání jazyka.¹⁶⁵

Diskurs v pojetí Laclaua a Mouffeové představuje prostor, v němž se ustavuje význam určité kategorie, jevu nebo pojmu v rámci specifického oboru lidské činnosti.

Teorie diskursu se v jejich pojetí odvíjí od pojmu artikulační praxe. Touto praxí rozumí stanovení „uzlových bodů“ (nodal point), které se na utváření preferovaného významu podílejí. Nemohou ho však fixovat úplně jednou provždy, protože interpretace společenských jevů je otevřená. Jinými slovy, v každém diskursu dochází k přesahu, protože existuje nekonečný prostor diskursivních formací (tedy pravidel a zvyklostí utvářejících podobu diskursu).¹⁶⁶

K popisu boje o ustavování významů a jejich nestálosti definují pojmy „moment“, „element“, „artikulace“, „uzlový bod“, „plovoucí označující“ a „pole diskursivity“.

Za „moment“ považují jakýkoli znak v rámci diskursu. Jeho význam je v souladu se strukturalistickým náhledem vytvářený na základě odlišnosti od ostatních „momentů“. Základ diskursu tvoří privilegované „momenty“, tedy již zmíněné „uzlové body“. Ty na sebe poutají ostatní „momenty“, jejichž význam je ustavován právě

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 50

¹⁶⁵ Srov. JØRGENSEN, Marianne, PHILLIPS, Louise, 2008, s. 24

¹⁶⁶ Srov. KRAUS, Jiří, 2008, s. 142

na základě vztahu k „uzlovým bodům“. Důležitou vlastností artikulační praxe je snaha jejich aktérů o stabilizaci prosazovaných významů a uzlových bodů a o omezení možností vyloučit vznik významů a uzlových bodů nových. Tedy diskurs je svou podstatou totalitní, každý znak se snaží zafixovat v „moment“, jehož význam se utváří vyloučením všech ostatních potenciálních významů, jichž mohl daný znak nabýt. Všechny možnosti, které při tom vylučuje, nazývají autoři „polem diskursivity“. Jde tedy o jakousi „zásobárnu“ významů, kterých mohou jednotlivé znaky nabývat v rámci jiných diskursů - ovšem pro diskurs, k němuž se toto „pole diskursivity“ vztahuje, nejsou relevantní.¹⁶⁷

„Každý diskurs je budován coby pokus ovládnout pole diskursivity, uvěznit plující rozdíly, vytvořit centrum.“¹⁶⁸

Zároveň platí, že diskurs je ustavován na základě svého vztahu k okolí, které však má tendenci narušovat jednotu významů v rámci diskursu a znakům přiřknuté významy měnit. Zde zmiňují „element“ – jde o takový znak, který ještě nemá pevně určený význam, může jich potenciálně nabýt vícero. Základní vlastností diskursu je pak tendence přetvářet „elementy“ v „momenty“, tedy zbavovat znaky jejich mnohoznačnosti a pevně stanovovat jejich význam. Tento proces ale nikdy není ukončený, a tak má každý „moment“ potenciál stát se znovu „elementem“ a předmětem boje o ustavení významu.

Nevylučuje se ani to, aby jeden znak byl „momentem“ či „uzlovým bodem“ a zároveň „elementem“. Znaky, které jsou v rámci jednoho diskursu „momenty“ nebo „uzlovými body“ a zároveň „elementy“ označují Laclau a Mouffová za „plovoucí označující“.

Jeden znak tak může na základě vztahů s jinými znaky nabývat různých významů a stávat se tím součástí různých diskursů. Znak nabývá významu teprve až vtahováním do diskursu, tedy je „artikulován“.

Diskurs tedy můžeme vnímat jako nikdy neukončený proces zpevňování, který se děje skrze artikulaci v poli diskursivity.

Laclau a Mouffová ještě uvádějí, že jednotlivé vztahy se utvářejí v rámci interních vztahů ve struktuře diskursu. Ve významech logiky diference se tak například

¹⁶⁷ Srov. JØRGENSEN, Marianne, PHILLIPS, Louise, 2008, s. 24 - 25 a KALIBA, Jan, 2009, s. 40 - 41

¹⁶⁸ Srov. ANDERSON, N. Å., 2003, s. 51

v rámci vymezení „lidu“ rozlišují vůdci a pracují, v generovém diskursu ženy a muži, v politickém lidé ve straně a nestraníci atd. Podle logiky ekvivalence tyto diference ustupují a „zahlazují se“.¹⁶⁹ Na jejich místa například v konfliktu přicházejí obecné výrazy typu „vlast“, „okupant“ apod. Tyto obecné jednotící výrazy proklamují „jednotu diskursu“ a Laclau je nazývá „prázdnými signifikanty“. Podobně tam řadí slovní spojení jako „země svobody“ či „osa zla“.¹⁷⁰

Úlohu ideologie a hegemonie nechápu jako pokus dominantní třídy neustále zajišťovat a legitimizovat svou moc nad třídami podřízenými, ale spíše jako pokus určitého subjektu zakonzervovat odlišnosti a odstranit nestabilitu významů v „poli diskursivity“ za účelem ustavit a definovat, co znamená určitý znak nebo určitá sociální kategorie – např. maskulinita nebo americká identita.¹⁷¹ Vědomě či nevědomě tak mohou dané subjekty upevňovat své mocenské postavení. Například mladí si mohou přisuzovat pozitivní hodnotu kontrastu se stářím, ekologové prostřednictvím svých definic vůči průmyslovým podnikům a znečišťovatelům apod.

V souladu s touto teorií jsem se zaměřil především na proces artikulace, tedy na mechanismy, kterými znak „Kosovo“ nabýval významů. Celý výzkumný soubor budeme považovat za svébytný diskurs, znak „Kosovo“ za jeho uzlový bod. Usouvztažíme tak atributy, které uzlovému bodu byly přisouzeny.

Všímat si při charakteristice a usouvztažňování atributů, které analyzovaná česká média znaku „Kosovo“ přisuzovala, budu především toho, jak je význam znaku „Kosovo“ ustavován na základě vztahu jednotlivých Kosovu připisovaných sociálních jevů k hodnotám systému, v němž působí média, která tyto reprezentace Kosova předkládají.

6.5.2 Rekontextualizace

Každá reprezentace je zároveň rekontextualizací sociální praxe, kdy jsou vybrané aspekty a atributy vyňaty ze svého přirozeného kontextu a zasazeny do nového, zbaveny některých vztahů a vlastností.

¹⁶⁹ Srov. KRAUS, Jiří, 2008, s. 143

¹⁷⁰ Tamtéž

¹⁷¹ Srov. BARKER, Chris, 2006b, s. 411

Podle Normana Fairclougha¹⁷² nový diskurs vstupuje do potenciálně měnících se vztahů s existujícími diskursy v rekontextualizovaném kontextu.

Rekontextualizací může být například vybírání řazení promluv aktérů, jejich uspořádání za sebe, jako by šlo o reakci jedné promluvy za druhou. Přitom samotní aktéři většinou nemusí tušit, kdo jiný bude ve zprávě promlouvat a co bude tvrdit.¹⁷³

V našem případě poukážeme na rekontextualizaci při okolnostech odlišných vztahů mezi globální a národní/lokální úrovní a také mezi současností a minulostí. Zaměříme se na to, jak si sledované deníky osvojují (appropriation) specifické diskursy minulosti do přítomnosti a globálního kontextu do národního k ospravedlňování různých praktik nacionalismu přítomných v mediálních obsazích. Budeme sledovat, nakolik média k prezentování současného politického kontextu reprodukují desetiletí až staletí staré nacionalistické diskursy (např. Velkého Srbska) a – skrze osvojování různých diskursů – potvrzují a legitimizují svůj nacionalismus. A také to, jak během tohoto procesu zobrazují „druhé“ (ze srbského pohledu kosovské Albánce a naopak).

Tuto metodu vycházející z konceptu Normana Fairclougha zvolily pro svou analýzu „poslední mediální bitvy o Kosovo“ v srbském prostředí Karmen Erjavecová a Zala Volčičová¹⁷⁴. Následné porovnání závěrů této práce a jejich výzkumu nám může ukázat, nakolik se praktiky využívané v srbském tisku projevovaly na stránkách českých médií a které byly výhradně rysem českého zpravodajství.

V lingvistické analýze se zaměříme na tři úrovně: makropropozice, výběr klíčových slov a reprezentaci sociálních aktérů.

6.5.3 Analýza makropropozic

Během analýzy budou jedním z hlavních vodítek makropropozice v novinových článcích. Propozice je pojmová struktura, která se skládá z predikátu a jednoho či více argumentů. Propozice určuje nejdůležitější části informace v textu.¹⁷⁵ Nese tedy určitý základní význam, který zahrnuje určitý stav nebo děj a osoby, které se k tomuto stavu

¹⁷² Srov. FAIRCLOUGH, Norman, 1995b

¹⁷³ Srov. FAIRCLOUGH, Norman, 1995, s. 114 – 115

¹⁷⁴ Srov. ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala. 2007, s. 67-86.

¹⁷⁵ Propozice je „predikátovo-argumentační struktura, která je odrazem nějaké reálné situace (dějové nebo statické). Organizačním centrem propoziční struktury je sémantický predikát, který implikuje participanty, např. děj psaní (píše) implikuje činitele (agens), efekt a často i adresáta. Srov. HRBÁČEK, J., c1996, s. 46

nebo ději vztahují. Každý propoziční obsah doplňuje ilokuční síla, která udává, jak má být propozice chápána.¹⁷⁶

Brown and Yule¹⁷⁷ argumentují, že analýza propozic je problematická z toho důvodu, že jeden text může mít vícero interpretací.

Přesto, podle Van Dijka jsou propozice nejmenší nezávislé konstrukty jazyka a myšlení, obvykle vyjádřené jednou větou nebo její částí.

Na základě propozic Van Dijk předkládá analýzu tematické organizace zpráv. Tato hierarchická struktura se skládá z (makro)propozic, které vymezují nejdůležitější nebo relevantní části informace v textu. Sémantická makrostruktura je odvozena od lokálních významů slov pomocí makropravidel, jako jsou vynechání, zevšeobecnění (generalizace), konstrukce.

Taková pravidla vynechávají irelevantní detaily, spojují jádro (esenci) na vyšší úrovni do abstraktních významů nebo konstruují jiný význam prvků. Bude nás především zajímat, jaké propozice obsahovalo nebo neobsahovalo zpravodajství o Kosovu, neboť – jak už bylo opakovaně řečeno – média konstruují realitu ve shodě se svou základní ideologickou a politickou pozicí.

Pro tuto práci definujeme propozici jako myšlenkovou jednotku ve formě jedné nebo více vět, odstavce nebo celé zprávy. Takto, díky analýze makropropozic, můžeme rozkrýt, jak Právo a Mladá fronta Dnes určovala českou pozici ke Kosovu a Srbsku.

Nejdůležitější nebo nejvíce relevantní část informace bude určována výzkumníkem, což je subjektivní proces. Přesto, pokud analýzu provádí jeden analytik, předpokládá se, že diskurs zpráv je analyzován na základě rovného přístupu srovnávání a kontrastu.

6.5.4 Analýza reprezentace sociálních aktérů

V analyzovaných zpravodajských textech je jedna z hlavních funkcí sociální reprezentace aktérů to, že slouží k potvrzení ideologie v kontrastu s opoziční ideologií. Právě z těchto důvodů využijeme Hallův „diskurs rozdílu“ (discourse of difference) a Van Dijkův ideologický čtverec jako nejeфекtivnější metody myšlení skrze binární opozice.

¹⁷⁶ Ilokuční síla je tedy role konkrétní výpovědi v interakci. Srov. KRAUS, J., 2004, s.26

¹⁷⁷ Srov. ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala. 2007, s. 71

Skutečnost, že významy mezi „námi“ a „jimi“, což znamená ztotožnění se „s“ a odlišení se „od“, nejsou ontologicky dané, ale ideologicky konstruované, nám pomůže odhalit kvalitativní analýza.¹⁷⁸

6.5.5 Analýza výběru klíčových slov

Posledního aspektu, kterého si budeme všímat, je volba klíčových slov médií. Volba označujících výrazů může rozkrýt ideologii. Je všeobecně přijímáno, že volba slov používaná elitami a médií není v žádném případě svévolná.

Nabízí se rozvést příklad, který uvádí Fairclough.¹⁷⁹ Při výběru označení může redaktor (ale i aktér) užít (či vybrat citaci aktéra) pro označení určitého děje například slova vražda, zabití, vyhlazení, etnická čistka, masakr, umlčení atd. Každý z těchto výrazů s sebou nese odlišné významy a konotace a spolu s nimi i jinou reprezentaci aktérů události.

6.5.6 Data, výzkumná jednotka

Pro tuto analýzu budu pracovat se stejnými daty, jaká jsem zvolil pro kvantitativní analýzu. Zmínil jsem, že se vedle diskursivní teorie Laclaua a Mouffové budu inspirovat postupem odborné studie „The Kosovo Battle: Media's Recontextualization of the Serbian Nationalistic Discourses“, kde autorky pro potřeby analýzy zvolily srbské provládní deníky. A to především proto, že mi to umožní ukázat, jak je srbská argumentace ve prospěch nároků na Kosovo blízká či odlišná od argumentace v českých médiích.

Odchýlil jsem se však výběrem českých periodik, tedy deníky Právo a MF Dnes. Důvodem je rozdílné prostředí – zatímco v Srbsku převládá jednotný národní postoj, aby se země nevzdávala svých nároků na Kosovo (a provládní deníky tento postoj zcela zastávaly), česká společnost je v tomto ohledu rozdělená. Podle průzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění z dubna 2008 s vyhlášením nezávislosti Kosova nesouhlasí nebo spíše nesouhlasí 36 procent respondentů, opačný názor zastává 34 procent respondentů. Zbýlých 30 procent nemá vyhraněný názor.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Srov. HALL, Stuart, 1989.

¹⁷⁹ Srov. FAIRCLOUGH, Norman, 1995.

¹⁸⁰ Dle výzkumu CVVM „Česká veřejnost o Kosovu“ ze dne 3.4.2008.

Druhá odlišnost je výběr analyzovaného období. Zatímco autorky se zaobírají převážně událostmi před vyhlášením nezávislosti, tato práce se zaměřuje i na období při vyhlášení nezávislosti Kosova a následky tohoto aktu. Vzhledem k historickému kontextu a působení stále stejných politických elit v srbské, kosovské i mezinárodní politice nebude mít tato druhá odlišnost na případné porovnávání s analýzou srbských médií žádný vliv.

7 Poslední bitva o Kosovo v diskursu českého tisku

Jaké Kosovo a spor o tento region nabízejí svému publiku česká média zastoupená Právem a Mladou frontou Dnes? A především, jaký způsobem reprodukuje srbskou, potažmo slovanskou nacionalistickou ideologii, a jak osvojováním různých diskursů legitimizují srbské nároky na Kosovo, či naopak albánské snahy o samostatnost ve svých obsazích?

Jedním ze zásadních kroků pro zodpovězení této otázky je rozlišení na jedné straně reprezentací sporu „poslední bitvy o Kosovo“ coby označujícího pro Srbsko a Kosovo (tedy souhrn politického, hospodářského a společenského systému země, politické reprezentace, veřejných činitelů, mezinárodní diplomacie, státního aparátu, role mezinárodních institucí atd.), a na straně druhé reprezentací dalších aktérů, kteří mají (nebo měli) na chod událostí vliv. Tedy jednotlivých zemí světa – především velmocí – ale i politických aktérů v České republice.

V 90. letech 20. století byla dominantní profesní ideologií v Srbsku tzv. nacionalistická žurnalistika. Projevovala se nejen dichotomií „my“ versus „oni“, národní hrdostí a patriotismem. Mediální systém byl centralizovaný a informování o zásadních tématech podléhalo principu národní loajality. Například, když jednotky NATO bombardovaly v březnu 1999 Srbsko, novináři označovali kosovské Albánce (v silně kontrolovaných srbských médiích) jako teroristy, zločince a jako lidi z cizí kultury a civilizace.¹⁸¹ Stejně tak NATO bylo označováno za skupinu banditů nebo jako organizaci s „největší koncentrací zločinu v historii lidstva“.¹⁸² Naopak Srbové byli vykresleni jako „lidé Boha“, „božský národ“ a „odvážný národ“.¹⁸³

¹⁸¹ Srov. ERJAVEC, Karmen a VOLČIČ, Zala, 2007, s. 70

¹⁸² Srov. VUJOVIČ, O., 1999, s. 507

¹⁸³ Tamtéž, s. 505

Z našeho pohledu je důležité zmínit, že nacionalistický diskurs stále dominuje srbské veřejné sféře, a to i po pádu autoritářského režimu Slobodana Miloševiče v roce 2000,¹⁸⁴ a může tak ovlivňovat reprezentace sporu o Kosovo též v diskursu českého tisku. Naše otázka zní: Projevují se tyto reprezentace i během let 2007 a 2008 v českých médiích?

Identifikovali jsme makropropozice, výběr slov i reprezentace sociálních aktérů. Na základě toho můžeme definovat několik distinktivních diskursů, skrze které dochází k potvrzování a legitimizování srbského nacionalismu. V každém z nich si zároveň budeme všimnout i toho, jakými způsoby je naopak napadán a jak se tedy naopak zdůrazňuje právo kosovských Albánců¹⁸⁵ na samostatný stát.

Některé konkrétní atributy pochopitelně mohou spadat do více kategorií zároveň, jejich zařazení do jedné konkrétní kategorie však není náhodné, ale mělo by sloužit přehlednosti a logičnosti analýzy. Napříč některými kategoriemi prostupují kategorie Srbů (potažmo kosovských Albánců) coby oběti a pachatele.

7.1 *Antiteroristický diskurs*

„Kosovo je teroristická islámská diktatura, financovaná narkomafiemi. (...) Je poněkud pokrytecké prohlašovat, že bojujeme proti islámskému terorismu, a přitom podporovat vznik islámské diktatury na jihu Evropy,“ uvádí Miloš Zeman v deníku Právo svůj důvod, proč neuznávat nezávislost Kosova.¹⁸⁶ Jednak poukazuje na propojení terorismu a islámu, ale zároveň i na propojení terorismu a zločinu, islámu a zločinu. Analýza propozic u analyzovaných novinových článků nám ukazuje, že neuznání Kosova podle Práva přispívá k boji proti terorismu.

Srbská média si osvojila diskurs války proti terorismu amerického exprezidenta George W. Bushe do svého vlastního politicko-historického kontextu k legitimizování a potvrzení nacionalismu – a také k legitimizaci neuznání Kosova. Erjavecová

¹⁸⁴ Postupně se ale stále silněji prosazují v Srbsku i liberální názory odmítající nacionalismus a prosazující evropské hodnoty.

¹⁸⁵ Pro přehlednost užíváme dělení Srbové (obyvatelé Srbska a menšinové etnikum v Kosovu) a kosovští Albánci. Z důvodu větší srozumitelnosti tak nevyužíváme dělení Západu, který se snaží zdůrazňovat multietnický charakter Kosova, a v některých textech tak dochází k dělení Srbové (obyvatelé Srbska) a Kosované (kosovští Albánci, kosovští Srbové a další etnika žijící v Kosovu).

¹⁸⁶ *Co si myslí Miloš Zeman o uznání Kosova.* In: Právo, 31.5.2008, s. 8

s Volčičovou¹⁸⁷ ukazují, že po teroristických útocích 11. září 2001 Bushův antiteroristický diskurs obsahoval následující prvky: válka byla vyhlášena mezi dobrem a zlem (zlo – Druhý – je islámský terorismus, zosobněný Bin Ládinem; a země Západu se spojily ve válce proti terorismu k ochraně civilizace a její svobody.) Při rekontextualizaci Bushova diskursu do kontextu bývalé Jugoslávie, média vykreslila analogii mezi válkou proti kosovským Albáncům a americkou válkou proti terorismu. Média označují Kosovo jako balkánskou základnu terorismu a boj o Kosovo jako boj proti němu.¹⁸⁸

V souvislosti s terorismem Právo odkazuje převážně na činy jednotlivců v minulosti:

„Soud včera v Kosovu poslal na 40 let do vězení kosovského Albánce za vraždu 11 kosovských Srbů. (...) Šlo o jeden z nejhrošších teroristických útoků v Kosovu poté, co správu v roce 1999 převzala OSN.“¹⁸⁹

Zdůrazňuje též to, že se samotní kosovští Albánci považovaní za teroristy zbavovali svých neloajálních obyvatel:

„Teroristické je ale Kosovo jen historicky, ve svých zločinných představitelích, UČK se přece už před lety nejen podařilo zbavit se Srbů, ale umlčet i neloajální Albánce.“¹⁹⁰

Předchozí výrok ukazuje, že se označení pro terorismus z doby války snaží vztáhnout k současnosti. Zároveň ale též k České republice (potažmo české vládě) tím, že vláda uznáním kosovské nezávislosti podporuje terorismus a zločin.

„Možná by bylo lepší, kdyby ministři (české vlády) opravdu upřímně věřili, že v Kosovu volí nejmenší ze všech zel. A že stát vzešlý z terorismu, mafiánských sítí, špinavých peněz, mediálních lží a „humanitárního bombardování“ nijak neničí v „civilizovaném světě“ to, co ještě v něm civilizovaného zbylo.“¹⁹¹

Za teroristy označuje představitele nově vzniklého státu Republika Kosovo:

¹⁸⁷ Srov. ERJAVEC, Karmen a VOLČIČ, Zala, 2007, s. 73

¹⁸⁸ Tamtéž

¹⁸⁹ *Kosovský Albánec dostal za vraždu Srbů 40 let vězení.* In: Právo, 7.6.2008, s. 10

¹⁹⁰ *Proč nemůže být Zeman prezidentem.* In: Právo, 5.6.2008, s. 6

¹⁹¹ *Není taková doba.* In: Právo, 24.5.2008, s. 6

„Vládní moc tam drží stejná parta, kterou Spojené státy ještě těsně před bombardováním Srbska letadly NATO vedly na seznamu mezinárodních teroristů. (...) Nynějšího šéfa Kosova Hashima Thačiho vulgo „Hada“, muže, kterého už dávno měl soudit haagský tribunál, „omyla“ už paní Albrightová ještě ve své funkci ministryně zahraničí USA.“¹⁹²

„Bojuje se s ním (s mezinárodním terorismem) však všelijak, když škrt pera změnil teroristickou organizaci UČK v přijatelnou vládu nezávislého Kosova.“¹⁹³

Patrná je též ideologie listu. Zatímco v MF Dnes převažují reprezentace, které úlohu Západu ve válce v Kosovu chápou jako osvobození regionu od zločinů páchaných tehdejšími jugoslávskými režimy Slobodana Miloševiče, v Právu se setkáváme s reprezentacemi, které tehdejší i současnou roli Západu kritizují:

„Ještě závažnější je však skutečnost, že rozhodující metropole západního světa spojily svoji taktiku i strategii na Balkáně s kroky teroristické organizace, kosovské UČK. A že právě její „kádry“ – v čele s Hashimem Thačim, řečeným Had – tvoří dnes páteř nelegální kosovské státnosti.“¹⁹⁴

Pokud se zaměříme na osobu Hashima Thačiho, můžeme rozpoznat i mytologickou rovinu. Thači je prezentován jako zmije¹⁹⁵, had, páteř nelegální státnosti, negativní hrdina s krví na rukou.¹⁹⁶ Zároveň je popisován jako člověk, který věděl o zločinech, o pašování orgánů a zvěrstvech převážně proti Srbům v době kosovské války. Tento teror je srovnáván s praktikami koncentračního tábora v Osvětimi a doktora Mengeleho.¹⁹⁷ V jiné souvislosti je zase Thači reprezentován coby paralela k Fidelu Castrovi:

„Nelze jednoho „bojovníka za národní osvobození“ zatracovat (Castro) a druhého velebit (Thači). Veřejnost je lehce omotatelná kolem prstu. Jak dřevními emocionálními způsoby, tak moderními metodami mediální manipulace. Za Castrových raných dob stačil barvitý osobní příběh, náčelník extremistické UČK Thači si dnes musí

¹⁹² *Vláda zvolila hanebnost.* In: Právo, 22.5.2008, s. 6

¹⁹³ *Bezpečnější svět.* In: Právo, 4.4.2008, s. 6

¹⁹⁴ *Vypálená svoboda.* In: Právo, 19.2.2008, s. 6

¹⁹⁵ *Ozbrojený mladík vnikl do Thačeho vily.* In: Právo, 9.6.2008, s. 10

¹⁹⁶ *Dvoji metr na řezníky.* In: Právo, 22.2.2008, s. 6

¹⁹⁷ *HRW žádá Thačeho o vyšetření kšeftu s orgány.* In: Právo, 14.4.2008, s. 9

o to více vypomáhat ideologií a demagogií.“¹⁹⁸ Thači je reprezentován též jako nenapravitelný terorista, kterého podporuje Západ v opozici k napravitelnému teroristovi Jásiru Arafatovi.¹⁹⁹ Za povšimnutí stojí vyvracení argumentace Západu, že v případě boje za nezávislost Kosova byli příslušníci UČK „bojovníky za svobodu“.

Zatímco v MF Dnes se setkáváme převážně s označeními „bojovníci za svobodu“, „bojovníci za sebeurčení“, „výtržníci“, „povstalci“, „partyzáni“, „guerila“, v případě Thačiho nanejvýš „nejradikálnější velitel“, v Právu je označení „bojovník za svobodu“ popíráno. Obvykle se vedle označení teroristé objevují expresivní výrazy jako albánští separatisté, extrémisté, šovinisté²⁰⁰.

„Teroristy lze snadno přenálepkovat na bojovníky za svobodu (a ovšem naopak). Ale jak nazvat stát, jež mafie neprorůstá, ale v němž vládne?“²⁰¹

Protiamerická ideologie v Právu se projevuje i tím, že je kosovské téma spojováno s tehdy plánovaným umístěním amerického radaru v České republice a kritickou pozicí vůči české vládě. Příkladem je použití ironie, a také argument ad personam vůči ministryni obrany.²⁰² *„Vlasta Parkanová může nyní své „tak prostě welcome radare“ doplnit o sloku věnovanou Kosovu. Případná óda na frajery z teroristické UČK by vhodně doplnila džíповou a usárenskou romantiku transformovanou do reality hvězdných válek.“²⁰³*

Charakteristické je též spojování náboženského aspektu – tedy většinou muslimského vyznání kosovských Albánců – a terorismu. Objevuje se společně s argumentací, že jsou země Západu v různých konfliktech nespravedlivé. Nebo že dokonce teroristické aktivity podporovaly či kryly.

„Co vůbec Západ v čele s USA k angažmá v kosovské krizi vedlo, lze jen spekulovat. Lidská práva, s jejichž ochranou do kosovské krize roku 1999 vstoupil, lze ale vyloučit. Události ve světě potvrzují, že jde jen o rákosku, již lze libovolně. (...) Akce proti separatistům je jednou brutální etnická čistka (v případě Kosova), jindy oprávněný boj proti teroristům (Turecko versus Kurdové). Mudžáhedin v řadách

¹⁹⁸ Tamtéž

¹⁹⁹ *Když je terorista v čele státu.* In: Právo, 27.11.2007, s. 6

²⁰⁰ *Zřejmě už nastal čas uvažovat o rozdělení Kosova.* In: Právo, 13.4.2007, s. 9

²⁰¹ *Vypálená svoboda.* In: Právo, 19.2.2008, s. 6

²⁰² Ministryně obrany totiž na obhajobu amerického radaru v ČR zazpívala píseň.

²⁰³ *Jsmo opět v proudu.* In: Právo, 26.5.2008, s. 6

kosovské UČK je bojovník za svobodu, protiamerický tálibánek naopak adept pro Guantánamo a výslech typu waterboarding, tedy simulovaným topením. ²⁰⁴

„V boji proti tzv. mezinárodnímu terorismu se naskýtá podivný obraz. Protisrbské aliance mezi islámskými extremisty a bosenskomuslimskými či kosovskoalbánskými separatisty byly a jsou nejen tolerovány, nýbrž evidentně fungovaly s vědomím politických míst v Americe i Evropě. ²⁰⁵

Argumentací ad populum využívající sentimentu publika pak Právo ospravedlňuje případné snahy Srbska bránit v roce 2008 Kosovo jako součást Srbska i za použití síly. Reartikuluje tak srbský nacionalistický diskurs. V něm je násilí páchané Srby po ztrátě Kosova legitimizováno tím, že „boží srbský národ“ se stal obětí mocenských zájmů, a tudíž jen brání morální hodnoty²⁰⁶:

„Faktem je, že separatističtí teroristé z UČK nebo štáby NATO (v roce 1999) zbraněmi neřinčeli. Ó nikoli, rovnou a tvrdě je použili. A to i na – zcela záměrně zvolené – civilní cíle. ²⁰⁷

Ukazuje se tedy, že deník Právo používá ve většině textů obdobnou binární opozici, jaká se objevuje v srbských médiích k legitimizaci nacionalismu a jakou využíval George W. Bush k legitimizaci své války proti terorismu. Jen je srbská média (potažmo Právo) a aktéři hájící názor, že Kosovo má zůstat součástí Srbska, vtahují do svého historicko-politického kontextu. V případě Práva je tedy dobrem Srbsko, které snahou o zachování Kosova pod svou správou bojuje proti terorismu. A dále pak Rusko, které strojí na jeho straně. Za zlo považuje list převážně země Západu uznávající Kosovo, kosovské Albánce a kvůli souhlasu s nezávislostí též českou vládu. Zároveň ale i ICTY, který nepotrestal za údajné násilí vůči Srbům bývalé představitele Kosova.

Novinové texty obsahují spojení typu „každý ví, že“ nebo „je známé, že“ k dalšímu zdůraznění této pozice. Pro příklad uveďme, jakou volí Právo argumentaci proti označení Kosovan, kterým se Západ snaží pojmenovat obyvatele Kosova (tedy jak kosovské Albánce, tak kosovské Srby, čímž chce Západ zdůraznit snahu o multietnický

²⁰⁴ *Státoprávní mouchy aneb Když platná rezoluce neplatí.* In: Právo, 19.2.2008, s. 10

²⁰⁵ *Kosovo není Kurdistán aneb Co s mezinárodním právem?* In: Právo, 15.12.2007, s. 9

²⁰⁶ Viz kapitola 7.5.5

²⁰⁷ *Podruhé za Kosovo.* In: Právo, 15.1.2008, s. 6

charakter nového státu). List se v naprosté většině případů drží striktního oddělení na kosovské Srby a kosovské Albánce.

„(Jsou to) Albánci z Kosova – každý ví, že žádní „Kosované“ neexistují, nikdo z teroristů, mafianů ani civilistů se tam tak nenazývá...“²⁰⁸

Bushova válka proti terorismu obsahovala mnoho stereotypů vůči islámu a muslimům.²⁰⁹ Některé z nich se objevují i na stránkách Práva. Ať už jde o potenciální násilí proti Srbům v současnosti, tak mučení, zabíjení, pálení domů apod. v minulosti. Příkladem je i úvodní citát této kapitoly, kdy je dáván islámský terorismus spojován s nelegálním obchodem s drogami. Častěji než s islámskou vírou je však terorismus připisován albánskému nacionalistickému hnutí, které chtělo nejen vytvořit samostatné Kosovo, ale snaží se o odtržení dalších území obývaných Albánci například v Makedonii či v Srbsku.

Jedním z často artikulovaných stereotypů v Bushově rétorice ve válce proti terorismu bylo, že islámští teroristé jsou připraveni za svůj cíl i zemřít. I když Jan Pelikán v deníku Právo nepoužívá označení islámští teroristé, ale výraz separatisté (za snahou o oddělení Kosova vidí ideologii albánského nacionalismu, nikoli islámského extremismu), právě tento motiv zmiňuje: „*Albánské národní hnutí již dostatečně prokázalo trpělivost i připravenost k obětem.*“²¹⁰

Údajný terorismus je reprezentován i jako potenciální hrozba současnosti:

„*Kvůli podpoře separatistů v květnu policie zatkla osmnáct Albánců (tři z nich měli americké občanství), kteří loni údajně připravovali teroristické útoky.*“²¹¹

A také budoucnosti, po vyhlášení nezávislého Kosova:

„*Po vyhlášení samostatnosti Kosova vzroste míra terorizování zdejší srbské menšiny. Dojde zřejmě i k vyhnání velké části zbývajících Srbů z regionu.*“

Připomenuty jsou pro zdůraznění potenciální hrozby i teroristické praktiky z minulosti:

²⁰⁸ Podruhé za Kosovo. In: Právo, 15.1.2008, s. 6

²⁰⁹ Srov. KARIM, K. H., 2002.

²¹⁰ Nezávislost, již letitá krize vůbec nekončí. In: Právo, 18.2.2008, s. 11

²¹¹ Velká Albánie se zakusuje i do Řecka. In: Právo, 15.1.2008, s. 6

„**Teror** (v době války) podle žalobců šířilo zejména Haradinajovo komando Černí orli. (...) Podle obžaloby měl Haradinaj na svědomí vraždy, znásilňování, vyhánění a mučení Srbů, ale i Romů a Albánců, kteří během povstání proti Srbsku v letech 1998–99 nechtěli spolupracovat s povstaleckou UČK, které velel.“²¹²

Ramush Haradinaj je jako bývalý kosovský premiér spojován s Thačim a zločinem:

„Klíčoví hráči (jako například Thaci, Haradinaj) udržují těsné spojení mezi politikou, ekonomikou a mezinárodně působícími strukturami organizovaného zločinu v Kosovu. Zločinecké sítě, které za tím stojí, podporují tamní politickou nestabilitu. **Nemají žádný zájem na výstavbě fungujícího státního pořádku, který by mohl poškodit jejich vzkvétající obchody,**“ cituje Právo z analýzy BND z roku 2005 jako důkaz propojení kosovských představitelů státu se zločinem.²¹³

Haradinajovo zproštění obžaloby soudci ICTY pak bylo v textech deníku Právo označováno za skandální, doplněno o argumentaci autority – žalobkyně Carly del Ponteové: „*Nepochybujte o tom, že tento povstalecký velitel má na svých rukou krev.*“²¹⁴ Objevuje se zde mýtus ďábla v podobě údajného Haradinajova podílu na odpovědnosti při zabíjení Srbů: „*Říkalo se Bůh na nebi, Haradinaj na zemi.*“²¹⁵ A také motiv nespravedlnosti: „*Srbové celá léta žádali jeho vydání, Západ však držel nad Haradinajem ochrannou ruku. Byl oblíbencem i představitelů mise OSN v Kosovu.*“²¹⁶ Mýtus ďábla coby označení pro Kosovo v rukách kosovskoalbánské správy se objevuje i v citaci srbských demonstrantů proti nezávislosti Kosova: „*Nedáme srbské srdce ďáblu!*“²¹⁷ Obvinění proti Haradinajovi popírá jeho politická strana i samotné kosovské úřady s tím, že jsou za tím politické motivace Srbska a snaha ho zdiskreditovat.²¹⁸

Islám ve spojitosti s terorismem je na jedné straně neoddělitelná dvojice, jak jsme v úvodu této podkapitoly ilustrovali výrokiem Miloše Zemana. Ve sporu o Kosovo

²¹² Šok: Exšéf UČK Haradinaj osvobozen. In: Právo, 4.4.2008, s. 9

²¹³ Svědky v kauze Haradinaj zastrašoval prý i exministr. In: Právo, 23.5.2008, s. 13

²¹⁴ Šok: Exšéf UČK Haradinaj osvobozen. In: Právo, 4.4.2008, s. 9

²¹⁵ Šok: Exšéf UČK Haradinaj osvobozen. In: Právo, 4.4.2008, s. 9

²¹⁶ Tamtéž

²¹⁷ Polsko uznalo odtržení Kosova od Srbska. In: Právo, 27.2.2008, s. 10

²¹⁸ Bělehrad vyšetřuje údajné obchody s orgány Srbů unesených v Kosovu. In: Právo, 27.3.2008, s. 1 a

ale tato spojitost islám = terorismus je na druhé straně i popírána. Ovšem proto, aby byla zdůrazněna jiná skutečnost.

„Kosovo není „krvavá hranice islámu“ ani evropská „základna mezinárodního islámského terorismu“. (...) Kosovo je něco mnohem horšího: k výlučné tvorbě státní politiky se teď s Thačim dostala teroristická mafie, která se už ochotně navlékla do jakékoli ideologie – od maoismu po nacionalismus (do té islámské ze všech nejméně).“²¹⁹

Právo a prosrbscí aktéři zdůrazňují srbské nároky na Kosovo podobnými výrazy, jakými se argumentovalo v USA ve prospěch války proti terorismu: zachování hodnot, spravedlnost, řád světa, stabilita,²²⁰ boj za záchranu civilizace²²¹ apod. Tyto hodnoty může dle prosrbské argumentace narušit vznik samostatného Kosova, teroristé nemají zájem na stabilitě regionu.²²² Zároveň narušení stability Balkánu může mít dopad i na Českou republiku: *„Také naše bezpečnost závisí na stabilizaci Balkánu.“²²³* Naopak prokosovská argumentace a prokosovští aktéři vidí spravedlnost, stabilitu a morální zadostiučinění v nezávislosti Kosova.²²⁴

7.1.1 Antiteroristický diskurs – popření na stránkách MF Dnes

Antiteroristický diskurs ve smyslu obhajoby srbských nároků na Kosovo se v MF Dnes na rozdíl od deníku Právo objevuje jen v minimální míře. Naopak zde najdeme propozice, které legitimizují právo kosovských Albánců na samostatnost a podstatně méně expresivní výrazy označující představitele kosovského státu. Časté jsou reprezentace týkající se převážně morálního práva na sebeurčení kosovských Albánců po konfliktu z konce 90. let.

„Milošević stupňoval teror, nechával vyvražďovat celé rodiny. To vedlo k poslední válce v novodobé historii, kterou Západ zahájil především z humanitárních důvodů. (...)Problém debaty o Kosovu, je v selektivním přístupu k dějinám. Zastánci srbského pohledu vytěsňují to, co se v Kosovu dělo za Miloševiče. Pro ně vše začínalo až „zločinným“ útokem spojenců v roce 1999, který nakopl „krvelačnou“ albánskou

²¹⁹ Vítězové nejen v Kosovu. In: Právo, 30.11.2007, s. 6

²²⁰ Např. Svědky v kauze Haradinaj zastrašoval prý i exministr. In: Právo, 23.5.2008, s. 13

²²¹ Např. Není taková doba. In: Právo, 24.5.2008, s. 6

²²² Např. Svědky v kauze Haradinaj zastrašoval prý i exministr. In: Právo, 23.5.2008, s. 13

²²³ Rukojmím Kosova je nejen léta vydírané Srbsko. In: Právo, 8.1.2008, s. 11

²²⁴ Evropa se ptá: Kam až zajde Srbsko kvůli Kosovu? In: Mladá fronta Dnes, 12.1.2008, s. 7

guerillu známou pod názvem Kosovská osvobozenecká armáda k vyhnání Srbů. O tom, že se spojenci v zádech spáchali Albánci v roce 1999 mnoho těžkých zločinů, je samozřejmě zbytečné pochybovat. Nelze tím však zároveň zrelativizovat to, co se dělo v předchozích letech. (...) Pokud existuje něco jako „morální nárok na stát“, Albánci byli jednoznačně první v pomyslné frontě uchazečů.“²²⁵ Nejen z tohoto příspěvku je patrná opačná polarizace. Západ jako dobro, kosovští Albánci jako oběť Srbů, Milošević a jeho vztah ke Kosovu v době války jako zlo. Zároveň autor připouští, že se zločinů dopouštěly oba tábory. Ovšem podíl viny kosovských Albánců marginalizuje k ospravedlnění svého postoje.

Ponechme zatím téma morální odpovědnosti stranou, budeme se mu podrobněji věnovat později, a vraťme se k otázce terorismu.

Označování Ramushe Haradinaje, Hashima Thačiho či UČK za teroristy a teroristickou organizaci MF Dnes neuznává.²²⁶ Jednou z výjimek je případ, kdy je UČK označena za teroristickou členem ČSSD Janem Kavanem, bývalým předsedou Valného shromáždění OSN. Ke znevěrohodnění jeho argumentace a diskreditaci aktéra odmítajícího nezávislost MF Dnes využívá hyperboly:

„Byl to trochu smutný pohled na muže, který seděl v Zemanově vládě, když kývlna na bombardování Srbska, mimo jiné kvůli čistkám v Kosovu. Bývalý „ředitel zeměkoule“ už teď nemá silnou pozici ani v ČSSD. S trochou nadsázky: zbyla mu stovka posluchačů na demonstraci na Václavském náměstí.“²²⁷

Srbská argumentace, že v případě zproštění obvinění Ramushe Haradinaje z válečných zločinů jde o morální nespravedlnost, je v MF Dnes zlehčena a Srbové označeni jako ti, kteří „se často považují za obětního beránka“.²²⁸ Následným výrokem kosovského ministra spravedlnosti Nekibe Kelmendiho je v tomto případě znevěrohodněno i údajné obvinění z pašování orgánů. S tím, že jde o „výmysly Carly del Ponte či samého Srbska.“²²⁹ Na jedné straně deník MF Dnes zmiňuje veškerá obvinění proti Haradinajovi včetně citátu, který ho považuje za „dávla“, stejně jako list Právo. Zároveň na druhé straně MF Dnes na rozdíl od Práva zdůrazňuje výrok

²²⁵ *Sluší se říct, že Kosovo má být nezávislé.* In: Mladá fronta Dnes, 8.1.2008, s. 11

²²⁶ Výjimkou je dopis čtenáře ze dne 20.2.2008.

²²⁷ *Kde skončil ředitel zeměkoule.* In: Mladá fronta Dnes, 18.3.2008, s. 2

²²⁸ *Srbsko a Rusko žádají vyšetřování v Kosovu.* In: Mladá fronta Dnes, 14.4.2008, s. 7

²²⁹ Tamtéž

diplomata OSN, že „mnozí západní politici ho (Haradinaje) označují za muže, který přispěl ke stabilizaci situace v Kosovu a posunul mírový proces kupředu jako nikdo jiný.“²³⁰

7.2 Diskurs teritoriální integrity

„Srbský národ je léta vytlačován ze své kosovské kolébky.“²³¹ a „Srbsko si odtržení Kosova, jež označuje za kolébku své kultury a státnosti či za srbský „Jeruzalém“, nenechá líbit. (...) Nebude mít v případě vyhlášení nezávislosti Kosova jinou možnost než reagovat na činy, které by ohrozily srbskou svrchovanost a územní celistvost.“²³²

Předchozí dva citáty ukazují, jak si analyzovaná média osvojují diskurs teritoriální integrity k potvrzení srbských nacionalistických praktik. Kosovo je v obou denících označováno jako historická součást Srbska.

Územní integrita je v našem případě spojována se třemi atributy, které potvrzují srbské nacionalistické praktiky.

- Kosovo jako historické území Srbska.
- Samostatné Kosovo jako porušení mezinárodního práva.
- Samostatnost Kosova jako možný precedent v jiných oblastech světa, event. hrozba separatismu dalších území obývaných etnickými Albánci na západním Balkánu.

Charakteristickým znakem pro tento diskurs je, že aktéři obhajují teritoriální celistvost Srbska a zároveň argumentují proti snahám etnik či národů usilujících o sebeurčení v jiných suverénních státech světa (např. proti snahám o odtržení Baskicka ve Španělsku, Abcházie v Gruzii, Podněstří v Moldavsku, apod.). Tento diskurs zdůrazňuje, že odtržení Kosova od Srbska může být precedentem pro další území a skupiny usilující o nezávislost – že hrozí „podkopání světového řádu“²³³ či „vyvolání řetězové reakce separatistů“.²³⁴

²³⁰ Haag pustil premiéra Kosova. In: Mladá fronta Dnes, 4.4.2008, s. 8

²³¹ Vítězové nejen v Kosovu. In: Právo, 30.11.2007, s. 6

²³² Kosovo: sud prachu hrozí výbuchem. In: Právo, 4.9.2007, s. 11

²³³ V Evropě pouliční protesty proti odtržení Kosova. In: Právo, 25.2.2008, s. 9

²³⁴ USA a první země uznaly Kosovo. In: Právo, 4.9.2007, s. 11

Sociální aktéři jsou rozděleni do tří skupin. Zastánci samostatnosti Kosova, kteří považují odtržení tohoto území za precedent i pro svou situaci (např. Baskové, Kurdové apod.); odpůrci nezávislosti Kosova, kteří se obávají precedentu (např. Srbsko, srbská pravoslavná církev, Rusko, Václav Klaus, ČSSD, KSČM, země EU s event. problémy se separatismem např. Španělsko, Rumunsko, Slovensko, Kypr), a proti nim zastánci odtržení Kosova od Srbska, kteří označují Kosovo za případ *sui genesis*, tedy zvláštního rázu, neopakovatelný pro jiné situace (např. USA, většina zemí EU, vláda ČR).

7.2.1 Kosovo jako historické území Srbska

Mýtus bitvy na Kosově poli i propozici „Kosovo je součástí Srbska po staletí“ obsahují oba sledované deníky. Zřetelná je konstrukce „my“ (Srbsko - oběť) vs. „oni“ (kosovští Albánci, Západ – pachatel).

Deník Právo například cituje české studenty, kteří spolu s představitelem ČSSD a zastáncem Kosova jako součástí Srbska navštívili kosovské Srby:

„Nepřijde mi normální, aby člověk byl vyhnán ze svého území, na kterém má nejstarší památky.“²³⁵

Diskreditaci protivníka, *ignoratio elenchi*, přináší redakční komentář deníku Právo: *„Situace v severním Kosovu se vyhrocuje. Vinu na tom mají, jako přece vždy, Srbové. Ti si nejprve dovolili bránit své území, nyní váhají přijmout plán EU podle scénáře „nejprve znásilnění, potom svatba“. Poté, co tzv. mezinárodní společenství „založilo“ na kusu srbského historického území pseudostát pod vedením kosovskoalbánské mafie, bouří se tamní zdecimovaní Srbové proti nové „evropské“ perspektivě Kosova.(...) Obecně se totiž budeme muset vyrovnat se skutečností, že Evropská unie neopovrhne právem i morálkou o nic méně než Spojené státy.“²³⁶*

Patrné je nejen zpochybnění role Západu a vyzdvižení mučednického údělu Srbů. Komentátor Práva už titulkem označuje kosovský případ jako „*sui degeneris*“, čímž ironizuje argumentaci Západu. USA a země EU kosovskou samostatnost označují jako případ *sui generis*, tedy zvláštního rázu, neopakovatelný na jiných územích a v jiných kontextech.

²³⁵ *Kdo rozhodl o uznání Kosova, neviděl to tu, vzkázali studenti.* In: Právo, 24.5.2008, s. 2

²³⁶ *Kosovo- případ sui degeneris.* In: Právo, 3.4.2008, s. 6

Zdůrazněna je i církevní historická úloha Kosova jako tvůrce srbské identity: „Kosovo celé je poseto pravoslavnými svatostánky, také proto Srbové říkají této „své“ provincii Metohija, tedy země kostelů. Proto je jim tento kus země tak drahý.“²³⁷

Opakovaně dochází v obou listech k reartikulaci srbského kosovského mýtu²³⁸: „Nejsvětější místo Srbska. Kosovo Pole. (...) Místo, kde Srby porazila osmanská říše. Bylo to 28. června 1389 a od toho dne Srbové ztráceli svoji kolébku, jež byla jádrem jejich státu. Tak jako se Židé v diaspoře zapřísahali, že pokud by zapomněli na Jeruzalém, má jim za trest uschnout pravice, také Srbové se přesvědčují, že tady navěky sídlí jejich duše. Jenže teď tohle místo pro ně musí hlídat slovenští vojáci.“²³⁹

Mezi MF Dnes a Právem ovšem nacházíme i podstatný rozdíl. Oba deníky zdůrazňují ve svých obsazích historický vztah Srbů ke Kosovu. Oba listy používají i expresivní jazykové prostředky přejímané ze srbského nacionalistického diskursu: např. srbský Jeruzalém, Palestina Evropy, mateřský stát, kolébka národa, srdce Srbska apod.

MF Dnes ale na druhé straně volí častěji než Právo i kritický tón vůči této mytologii. Například komentářem srbského politologa, který stále opakování kosovského mýtu považuje za manipulaci ze srbské strany:

„Cenné památky ze středověku představují jednu z nejpodstatnějších částí srbské identity. Na druhé straně je Kosovo symbolem politické manipulace, díky níž ztratilo svou „svatost“. (...) Všichni v Srbsku věděli, že Kosovo nelze udržet, ale nikdo tento jednoduchý fakt nechtěl uznat. Válečný „slovník“ bohužel zůstal: kdo uzná, že Kosovo nebude součástí Srbska, je zrádce!“²⁴⁰

„Jde hlavně o politikum. Já osobně v Kosovu nikdy nebyl a taková je většina lidí.“²⁴¹

Další námitkou MF Dnes je, že srbská historická argumentace neobstojí před současností a reálným stavem věcí:

²³⁷ Kosovští Srbové: Jsme tu poslední generace. In: Mladá fronta Dnes, 8.2.2008, s. 7

²³⁸ Právo narozdíl od MF Dnes marginalizuje skutečnost, že po boku Srbů ve 14. století bojovali i Albánci.

²³⁹ Palestina Evropy. In: Mladá fronta Dnes, 26.10.2007, s. 10

²⁴⁰ Srbské poučení z kosovského vývoje. In: Mladá fronta Dnes, 23.5.2008, s. 9

²⁴¹ Srbský politolog: vláda to nezvládla. In: Mladá fronta Dnes, 23.2.2008, s. 6

„Území je součástí Srbska přinejmenším historicky. Což je pravda, pokud jdeme do dávných, předosmanských dob, kdy na území dnešního Kosova vládl srbský car a vznikly slavné, dodnes stojící srbské pravoslavné kláštery. Jenže mezitím uběhlo šest set let. A Albánci, rovněž původní, postupně k islámu konvertující obyvatelé této části světa, získali v Kosovu početní převahu.“²⁴²

Nebo že si Srbsko svým nacionalismem ztratilo Kosovo v minulosti:

„Milošević Srbům slíbil, že všichni najdou bezpečí v jednom Velkém Srbsku. Začalo tak největší krveprolití v Evropě od druhé světové války. Z Velkého Srbska nyní zbylo Srbsko malé. Ztratilo i tu nejdrahocennější část.“²⁴³

Oba poslední citáty ukazují na rozpor mezi Právem MF Dnes i ve dvou dalších atributech. MF Dnes zmiňuje ideologii Velkého Srbska, která připravila Srby o Kosovo. Srby tak staví do role pachatele. Právo naopak ideologii Velkého Srbska zpochybňuje a zdůrazňuje albánský nacionalismus (hrozbu vytvoření Velké Albánie), a tedy Srby staví do role oběti.²⁴⁴

Druhým sporným atributem je demografický vývoj. V Právu častěji nacházíme argumentaci, že kosovští Albánci – svou vysokou porodností, přistěhovalectvím a bráněním návratu srbských uprchlíků a dalších menšin – uměle vytvářejí dominanci v Kosovu a jsou označováni jako zloději.²⁴⁵ Patrné je to i zvolením jazykových prostředků v následujícím analytickém článku z deníku Právo, který považuje oddělení Kosova za porušení mezinárodního práva. I když Albánci tvoří v Kosovu většinu, je v následující argumentaci postavení kosovských Albánců marginalizováno. Jsou označeni za menšinu, neboť autor považuje za srbský stát nadále i území Kosova (odmítá respektovat jeho samostatnost), stejně jako je tomu v srbském nacionalistickém diskursu:

„Slovenské právní stanovisko je v obhajobě svých hranic důsledné, i proto Slovensko neuznalo mezinárodní protektorát pod názvem Republika Kosovo za samostatný stát. Česká republika uznáním tohoto protektorátu za stát odmítla

²⁴² *Sluší se říct, že Kosovo má být nezávislé.* In: Mladá fronta Dnes, 8.1.2008, s. 11

²⁴³ *Proč Kosovo, a ne třeba Baskicko?* In: Mladá fronta Dnes, 18.2.2008, s. 11

²⁴⁴ *Podruhé za Kosovo.* In: Právo, 15.1.2008, s. 6

²⁴⁵ *ČT uvede dokument uloupené Kosovo.* In: Právo, 12.6.2008

Benešovu koncepci nepřijatelnosti změny hranic iniciovanou národní menšinou, která již má svůj národní stát, bez souhlasu státu, o jehož území se jedná. ²⁴⁶

Naproti tomu MF Dnes přináší reprezentaci, která brání kosovské Albánci a zdůrazňuje jejich většinu, ovšem vztaženou jen na území Kosova: „*Je těžké, když tvoříte většinu a vládne vám cizí etnikum.*“ ²⁴⁷

Neznamená to ovšem, že by Právo – i přes svou názorovou protikosovskou vyhraněnost – nepřinášelo i kritické reprezentace srbského vztahu ke Kosovu.

„*Ve vazbách k tomuto regionu převládá ze srbské strany sentiment nad realitou. Stojí za připomenutí, že před rokem 1999 většina Srbů žijících mimo Kosovo tento region nikdy nenavštívila. Většina srbské elity si přitom záměrně neklade otázku, co by obnovení stavu existujícího před rokem 1999 Srbsku vlastně přineslo. Odpověď je přitom nasnadě: ohromné ekonomické ztráty, nový konflikt s albánským hnutím odporu a ve svém důsledku zastavení všech modernizačních procesů.*“ ²⁴⁸ Patrná je zde reprezentace Kosova jako chudé oblasti, která by Srbsku bránila v rozvoji, neochota Srbů žít s Albánci v jednom státě a potenciální hrozba, která nadále od Albánců hrozí.

I když tedy MF Dnes i Právo na jedné straně reartikulují srbský nacionalismus tím, že přinášejí reprezentace Kosova jako historické integrální součásti Srbska, objevují se i reprezentace zpochybňující či relativizující historickou a mytologickou argumentaci.

Analýza vybraných textů ukazuje, že v Právu převažuje zobrazení Albánců jako potenciálního rizika pro současnost i budoucnost v tom smyslu, že budou mít Albánci další územní nároky v regionu: „*Není totiž síly, která by v dlouhodobější perspektivě zabránila sjednocení Kosova s Albánií a s částí Makedonie.*“ ²⁴⁹ Právo na jedné straně marginalizuje srbskou historickou argumentaci i velkosrbský nacionalismus, ale zdůrazňuje potenciální hrozby vyplývající z možného precedentu a velkoalbánského nacionalismu. Tím tak utvrzuje srbské nacionalistické praktiky. „*Idea Velkého Srbska coby oficiální politika Bělehradu po celá devadesátá léta byla už v mnoha studiích zpochybněna,*“ argumentuje list v redakčním komentáři. ²⁵⁰

²⁴⁶ Mníchov a Kosovo. In: Právo, 23.5.2008, s. 6

²⁴⁷ Nezávislé Kosovo? Vraťte se do reality. In: Mladá fronta Dnes, 30.11.2007, s. 9

²⁴⁸ Zřejmě už nastal čas uvažovat o rozdělení Kosova. In: Právo, 13.4.2007, s. 9

²⁴⁹ Tamtéž

²⁵⁰ Podruhé za Kosovo. In: Právo, 15.1.2008, s. 6

MF Dnes ve vybraných textech, kde argumentuje ve prospěch nároků kosovských Albánců na samostatný stát, naopak zdůrazňuje velkosrbský nacionalismus v minulosti a marginalizuje, i když nevyklučuje, potenciální snahy kosovských Albánců na získávání dalších území v současnosti.

K historickým kořenům se váže i vztah Srbů ke Kosovu. Také v této otázce je patrný rozpor.

Vztah Srbů obývajících Kosovo je reprezentován jako vztah srdeční, emocionální, úzký:

„Neodejdu nikdy. Neopustím své předky, svou krev. Nezradím jejich památku.“²⁵¹

Tuto reprezentaci najdeme v obou listech. Rozpor je pak v otázce, kterou můžeme nazvat lidskoprávní. Aktéři hájící nezávislost Kosova věří v klidné multietnické soužití. Naopak odpůrci varují před hrozbou porušování práv kosovských Srbů a jejich další možný exodus z oblasti. Stejně jako hluboký emocionální vztah a zdůraznění hrdinské snahy za každou cenu zůstat v Kosovu, je i biblické označení možného exodu Srbů (jako potenciálních obětí kosovských Albánců) praktikou reprezentace srbského nacionalismu.

„Hluběji směrem na jih je navíc v albánském moři (metonymie) utopeno 60 tisíc Srbů, kteří žijí v osadách střežených jednotkami KFOR. Je jisté, že jakmile Albánci vyhlásí nezávislost, zdvihne se další exodus a tito Srbové začnou masově prchat na sever.“²⁵²

V srbském nacionalistickém diskursu je patrné využívání biblických výrazů jako exodus, apokalypsa, lidé zapomenutí Bohem. Nacházíme je v obou listech. V MF Dnes však najdeme i reprezentace, kde je prostřednictvím argumentace zpochybněn možný srbský exodus a delegitimizovány srbské nacionalistické praktiky:

„Pán Bůh na nás zapomněl, co si počneme. (...) Bylo by strašné odtud odejít, ale pokud to bude nutné, tak půjdu,“ říká Srbka. Život však zatím plyne, tak jako včera či před rokem. Žádné náznaky chystání masového exodu se nechystají.“²⁵³ Autorka zdůrazňuje, se sice Srbové cítí ohroženi, ale na druhou stranu spolu dokážou obě

²⁵¹ *Magické datum v ponurém Kosovu.* In: Mladá fronta Dnes, 28.6.2008, s. 7

²⁵² *Kosovo: sud prachu hrozí výbuchem.* In: Právo, 4.9.2007, s. 11

²⁵³ *Kosovští Srbové: Jsme tu poslední generace.* In: Mladá fronta Dnes, 8.2.2008, s. 7

menšiny spolupracovat. Navíc dostanou Srbové i větší zastoupení v kosovském parlamentu pro ochranu svých práv.

Po opakovaném čtení vybraných textů můžeme vyvodit závěr, že oba deníky obsahují makropropozice a citují aktéry, kteří na historickém vztahu Srbů a kosovských Albánců reprodukuje srbské nacionalistické praktiky a srbské nároky na Kosovo. Zároveň je však patrné, že deník MF Dnes přistupuje k srbským snahám reprodukovat nacionalismus kritičtěji, marginalizuje například potenciální hrozby ze strany albánského nacionalismu, které naopak deník Právo častěji zdůrazňuje. MF Dnes také na rozdíl od Práva připouští možné soužití a reprezentuje vztah kosovských Srbů a kosovských Albánců nejen jako spor, ale i jako kooperaci.

7.2.2 Kosovská, nebo albánská identita?

Vedle zdůrazňování srbských historických kořenů v minulosti slouží k ospravedlnění srbského nacionalismu i zpochybnění kosovskoalbánské identity.

Deník Právo k tomu přistupuje jednak již zmíněným zdůrazňováním hrozby Velké Albánie, zpochybněním označení Kosovan jako společného pojmenování všech etnik žijících v Kosovu (prosazované Západem), tedy zpochybněním existence kosovské identity. Texty v Právu zmiňují jen srbské pravoslavné památky, nikoli albánské kulturní kořeny na tomto území.

„Národu orlů, jak si Albánci říkají, po faktickém ovládnutí Kosova s pomocí letadel NATO ještě více narostla křídla. Největší radikálové z jejich řad sní nad mapami Balkánu svůj sen o Velké Albánii, jež vedle mateřské Albánie a Kosova zahrne také srbské údolí Preševa, notný kus sousední Makedonie, Černé Hory a také Řecka.“

Článek, odkud pochází tento citát, navíc užívá předpojatého titulku *„Velká Albánie se zakusuje i do Řecka.“*

Přistoupíme-li na to, že argumentací může být celý text, v našem případě článek,²⁵⁴ pak můžeme považovat i další text *„Kosovský poslanec už mluví o spojení provincie s Albánií“*²⁵⁵ za argumentaci ad hominem, která zdůrazňuje potenciální albánskou hrozbu. Využívá rozšířených mýtů a jako důkaz volí citát kosovskoalbánského poslance:

²⁵⁴ Srov. KIENPOINTER, M., 1996

²⁵⁵ *Kosovský poslanec už mluví o spojení provincie s Albánií.* In: Právo, 4.1.2008, s. 8

„Je známo, že občané Kosova a Albánie jsou jeden národ, který chce žít v jednom státě.“²⁵⁶

Západ jako partner kosovské nezávislosti je v Právu též označován za „architekta Velké Albánie“²⁵⁷. Používá tedy strategii diskreditace protivníka *ignoratio elenchi*.

Právo označuje albánskou identitu za nebezpečnou, ohrožující. Opakovaně zdůrazňuje identifikaci kosovských Albánců s albánskou a nikoli s kosovskou vlajkou (vytvořenou ve spolupráci se zeměmi Západu před vyhlášením nezávislosti).

Nebezpečí podtrhuje i rekontextualizace nacistické a fašistické hrozby:

„Tendencím o sjednocení Albánců, které zatím uskutečnili jen Mussolini a Hitler, má čelit zákaz používat v Kosovu Skanderbergovu vlajku, státní symbol Albánie. Je ovšem vlajkou všech Albánců, a kosovských především, protože centrem albánské národní ideologie je odjakživa Kosovo.“²⁵⁸

Vyzdvihuje i fakt, že kosovští Albánci chtějí vyhlásit nezávislost v den státního svátku sousední Albánie. Potenciální hrozbu nebezpečí a nestability dokládá příkladem sousední Makedonie:

„Albánská strana v Makedonii vystupuje z koaliční vlády. Její šéf požaduje mimo jiné uznání kosovského státu, dvojjazyčnost, povolení Skanderbergovy vlajky s orlicí (státní symbol Albánie) a jednání o federalizaci státu, tedy o faktickém rozdělení země. Západu Makedonie albánští nacionalisté říkají (stejně jako Preševskému údolí v jižním Srbsku) východní Kosovo. Také hlavní albánské strany v Preševském údolí se netají konečným cílem sjednotit Albánce do jednoho státu.“²⁵⁹

MF Dnes sice poukazuje na skutečnost, že se kosovští Albánci identifikují se symboly jiného státu (tedy Albánie) a že jsou jim nově vytvořené symboly cizí, ale nepovažuje to za hrozbu, ale jen kulturní symboliku:

„Prosadit nové symboly nového státu mezi lidmi nebude jednoduché. Lidé obvykle starověké spojitosti vůbec neznají a symboly dávných dob jsou jim cizí.“²⁶⁰

²⁵⁶ Kosovský poslanec už mluví o spojení provincie s Albánií. In: Právo, 4.1.2008, s. 8

²⁵⁷ Rukojmím Kosova je nejen léta vydírané Srbsko. In: Právo, 8.1.2008, s. 11

²⁵⁸ Rukojmím Kosova je nejen léta vydírané Srbsko. In: Právo, 8.1.2008, s. 11

²⁵⁹ Metastázy Kosova. In: Právo, 27.3.2008, s. 6

²⁶⁰ Zvolí Kosovo hvězdy, či pruhy? In: Mladá fronta Dnes, 8.2.2008, s. 7

„Tahle (albánská vlajka) představuje národnost. Tahle (kosovská) ale náš stát,“²⁶¹ cituje list kosovskoalbánského stánkaře.

V kontrastu s Právem je v MF Dnes patrné to, že vidí snahy Západu na tvorbě kosovské identity jako přínos:

„Evropské státy a USA, které Kosovo skládají dohromady, jsou přesvědčeny, že nový mnohonárodnostní stát s dvěma oficiálními jazyky, albánštinou a srbštinou, a bez státního náboženství, musí být založen na zcela nových základech.“²⁶²

Naproti tomu Právo jako vnucenou záležitost, nikoli jako integrační prvek: *„V soutěži o nový prapor „kosovarští“ umělci poslali mezinárodní inženýry jejich státnosti k čertu – bez výjimky navrhli rudé plátno s variantami (albánské) Skanderbergovy orlice.“²⁶³*

Uvedli jsme, že Právo marginalizuje zmínky o historických kořenech Albánců ke Kosovu a zdůrazňuje srbské, čímž se snaží legitimizovat srbské nároky na Kosovo. V MF Dnes nacházíme však i reprezentace, které přisuzují kulturní vazby ke Kosovu právě i kosovským Albáncům, čímž srbské nacionalistické praktiky delegitimizují:

„Bývalý a dnes již mrtvý prezident Kosova Ibrahim Rugova se pustil do hledání kosovské národní identity. Prosazoval myšlenku návratu k symbolům používaným kmény Ilyrů, kteří se v oblasti Kosova ve starověku usadili. Snažil se identifikovat například národní pokrm: ledové mléko a slaný sýr. Ze šarplaninského ovčáka, který pochází z oblasti Makedonie, se měl stát kosovský ovčák.“²⁶⁴

„Státní znak pracuje s obrázkem ilyrské královny na trůně. (...) Je symbolem šest tisíc let staré kulturní identity Kosova. Soška byla nalezena nedaleko Prištiny v padesátých letech a představuje kult plodnosti.“²⁶⁵

Spor vedou zastánci a odpůrci nezávislosti Kosova také o to, co stojí za snahou kosovských Albánců identifikovat se symboly Albánie. Kritici Srbska/zastánci nezávislosti argumentují opakovaným potlačováním kosovskoalbánské identity v dobách socialismu a za éry Slobodana Miloševiče, či vnucováním identity jugoslávské. Právo kosovských Albánců na sebeurčení tak přirovnávají k případu

²⁶¹ *Jak kosovští Albánci „kamenovali“* In: Mladá fronta Dnes, 23.5.2008, s. 6

²⁶² *Zvolí Kosovo hvězdy, či pruhy?* In: Mladá fronta Dnes, 8.2.2008, s. 7

²⁶³ *Rukojmím Kosova je nejen léta vydírané Srbsko.* In: Právo, 8.1.2008, s. 11

²⁶⁴ *Zvolí Kosovo hvězdy, či pruhy?* In: Mladá fronta Dnes, 8.2.2008, s. 7

²⁶⁵ Tamtéž

Slovinska či Československa. Kritici kosovských Albánců/odpůrci nezávislosti naopak zdůrazňují, že se za Titovy éry dostalo kosovským Albáncům rozsáhlých kulturních práv, oni však přesto nikdy nepřijali tehdejší jugoslávský stát za svůj.

7.2.3 Mezinárodní právo a separatismus

„Srbsko chrání svou územní integritu a hájí mezinárodní právo“. Diskurs teritoriální integrity je nejčastějším, jaký se v době „poslední bitvy o Kosovo“ objevoval v srbském tisku k potvrzení srbských nacionalistických praktik.²⁶⁶

Již zmíněné výsledky kvantitativní analýzy ukázaly na skutečnost, že MF Dnes a Právo reprezentovaly tuto skutečnost rozdílně.

Především ve vztahu mezinárodní právo – separatismus. Ačkoli jsou obě skutečnosti vzájemně provázané, pro potřeby analýzy jsme je oddělili. Ukazují totiž, že obě média odtržení Kosova reprezentují jako potenciální hrozbu pro separatismus v regionu i jinde ve světě, Právo ale navíc argumentuje mezinárodním právem a rezolucí OSN č. 1244, aby tím zdůraznilo srbské nároky na toto území.

„Vznik státu Kosovo je podle mezinárodního práva nepřijatelný bez souhlasu Srbska. Uznání Kosova toto právo láme. A Schwarzenbergův argument, že nesmíme ztratit vliv na vývoj v Kosovu a Srbsku, je falešný stejně jako albánskokosovský stát.“²⁶⁷

„Za porušení mezinárodního práva, které zvýší napětí, označilo včera Rusko novou ústavu Kosova, jež vstoupila v platnost v neděli.“²⁶⁸

„V Kosovu násilím na mezinárodním právu i na lidech překreslila hranice separatistická menšina s podporou západních mocností.“²⁶⁹

Z těchto citací je zřejmá jasná ideologická předpojatost Práva vůči západním mocnostem a české vládní koalici jako zastáncům nezávislosti.

„Uznání Kosova není ničím jiným než jen dalším vztyčeným prostředníkem. Tentokrát nikoliv směrem k odborářům, lékařům, studentům či umělcům, ale k normám mezinárodního práva a k usnesením OSN. Jdeme s hlavním proudem a to je dobře, sděluje nám všem Kateřina Jacques. Vláda, která se nerozpakuje jít proti proudu

²⁶⁶ Srov. ERJAVEC, Karmen a VOLČIČ, Zala, 2007, s. 75

²⁶⁷ *Kosovo je lažna država*. In: Právo, 23.2.2008, s. 6

²⁶⁸ *Rusko: kosovská ústava je nezákonná*. In: Právo, 17.6.2008, s. 10

²⁶⁹ *Než roztají ledovce*. In: Právo, 11.4.2008, s. 6

veřejného mínění, proti názorům nezávislých expertů, proti zájmům lidí práce, si dává dobrý pozor na to, aby „šla s hlavním proudem“. Bezelstně nám to sděluje politička, která – což je příznačné – ještě docela nedávno považovala za správné jít proti hlavnímu proudu.²⁷⁰

Polarizace spočívá na vyzdvižení negativních vlastností protistrany (vztyčený prostředníček premiéra Mirka Topolánka v poslanecké sněmovně při jiné příležitosti jako symbol hulvátství a nerespektování názorů lidí, či ideologická opozice listu vůči Straně zelených) a vyzdvižení svých pozitivních vlastností (názor nezávislých expertů, zájmy lidí).

Tvrzení jsou součástí osobní argumentace tzv. „otrávení studny“. V klasickém pojetí jde o takový manévr, kdy je zpochybněn charakter, pravdomluvnost, smysluplnost, kvalifikace, kompetence, na základě charakteristiky, kterou mluvčí (prakticky) nemůže změnit.

„Topolánkova vláda kozla (...) evidentně považuje za svůj hlavní úkol ladit hlas a krok s „velkým dirigentem“. (...) Je přitom jedno, či přání aktem uznání Kosova plní; zda osy Washington– Londýn či Paříž–Berlín. Vzhledem k hanbě, kterou tím na náš stát uvalila, to vyjde nastejno.“²⁷¹

Právo ve svých textech proti uznání nezávislosti českou vládou a proti postupu zemí Západu uzнат Kosovo používá paralely k dobám 2. světové války (označená mocností Západu jako „osa“), ale i expresivní slovní spojení a metonymie. Například „velký dirigent“ či „porodní bába“²⁷² (Západ), cynické porcování suverénního státu²⁷³, nádor, který metastázuje²⁷⁴ (vyhlášení kosovské nezávislosti), mít husí kůži z překreslování hranic²⁷⁵, hrozba rozfoukávání doutnajících ohňů²⁷⁶ apod.

„Zásadní je, že **kosovské dobrodružství** se odehrává bez souhlasu Rady bezpečnosti, která po skončení náletů NATO na Jugoslávii v rezoluci č. 1244 výslovně potvrdila územní celistvost Jugoslávie, jejímž je Srbsko nástupnickým státem. Nikde

²⁷⁰ Dobře stmelená vláda. In: Právo, 23.5.2008, s. 6

²⁷¹ Jsme opět v proudu. In: Právo, 26.5.2008, s. 6

²⁷² Státoprávní mouchy aneb Když platná rezoluce neplatí. In: Právo, 19.2.2008, s. 10

²⁷³ Těžký direkt systému OSN. In: Právo, 20.2.2008, s. 6

²⁷⁴ Metastázy Kosova. In: Právo, 27.3.2008, s. 6

²⁷⁵ Srbský ministr hrozí vojenským zásahem v Kosovu. In: Právo, 7.9.2007, s. 9

²⁷⁶ Rukojmím Kosova je nejen léta vydírané Srbsko. In: Právo, 8.1.2008, s. 11

v rezoluci není o nezávislosti Kosova ani zmínka,“ argumentuje deník Právo.²⁷⁷ Při této argumentaci ale list opomíjí argument protistrany. Rezoluce z roku 1999 sice potvrdila územní celistvost Jugoslávie, ale zároveň zmiňuje, že se o statutu Kosova bude dál jednat.

Právo tedy jednoznačně odmítá kosovskou nezávislost argumentací, že se jedná o porušení mezinárodního práva. Aktérem, který narušuje územní svrchovanost Srbska, je v srbské nacionalistické interpretaci Západ a kosovští Albánci. Právo tak reprodukuje praktiky srbského nacionalistického diskursu. Integrita nabývá označení též jako územní celistvost, suverenita, svrchovanost nad celým státem, tedy jako juxtapozice ke slově separatismus, odtržení, nezávislost, autonomie apod.

V listu se objevují i defenzivní reprezentace zastánců nezávislosti. Například, že uznáním Kosova česká vláda uznává realitu a že uznává právo kosovských Albánců na sebeurčení. Opakovaně ale deník Právo zároveň napadá ironií tuto vládní argumentaci. Například: „*Vláda se nechce řídit výzvou Sněmovny (sněmovna navrhla neuznávat zatím Kosovo). Vláda jedná podle názoru poslance občanských demokratů Jana Schwippela (zastávce nezávislosti), který odmítl návrh výzvy slovy, že „musíme opustit právní fundamentalismus“. Budeme tedy právo, včetně mezinárodního, klidně porušovat.*“²⁷⁸

Propozici „Srbsko chrání svou územní integritu a hájí mezinárodní právo“ deník MF Dnes zmiňuje jen ojedinele. Rozdíl oproti Právu je v tom, že za morálního viníka ztráty Kosova považuje častěji samotné Srbsko (bývalou Jugoslávii) a nikoli jako Právo kosovské Albánce a jejich spojence: „*Srbové těžko vydýchají, že by o Kosovo měli kvůli Miloševićovým zločinům přijít navždy. Celá záležitost vyvolává nepřehlédnutelné otazníky, jež nelze jen tak smést ze stolu. Jižní Afrika, která právě sedí v Radě bezpečnosti OSN, namítla, že je znepokojující precedens dělit zemi, protože se jedna etnická skupina rozhodla, že už v daném státě nechce žít. Lze však úspěšně kontrovat právem na sebeurčení. Ale zkusme to říct jinak: je v souladu s mezinárodním právem zkonfiskovat „za špatné chování“ území nějakého státu a předat ho usnesením*

²⁷⁷ Státoprávní mouchy aneb Když platná rezoluce neplatí. In: Právo, 19.2.2008, s. 10

²⁷⁸ Uznáme Kosovo protiprávně? In: Právo, 27.3.2008, s. 6

Spojených národů skupině lidí, která tam má řízením osudu většinu? Má takhle vypadat mezinárodní právo a řád 21. století? ²⁷⁹

I když i MF Dnes argumentací o porušení mezinárodního práva reartikuluje srbské nacionální praktiky, zároveň přináší i reprezentace, které úlohu mezinárodního práva v tomto sporu marginalizují a rozkrývají, že argumentace mezinárodním právem má ideologické pozadí:

„Text rezoluce o nezávislosti nemluví, ale také ji nevylučuje. Případ Kosova je ukázkou toho, jak si lze politické dokumenty vykládat po svém.“ ²⁸⁰

Sporný právní aspekt kosovské nezávislosti MF Dnes ve většině případů nepoužívá k ospravedlnění srbských nároků na Kosovo, ale spíše dává do souvislosti s potenciálními riziky v regionu, eventuálně ve světě. Tedy kosovského případu jako možného precedentu pro separatistické oblasti jinde ve světě.

7.2.4 Separatismus

Odpůrci nezávislosti reprezentují nezávislost Kosova jako „univerzální“ případ, nikoli jako případ zvláštního rázu. Tím „aktivují“ skupinu zastánců samostatnosti Kosova, kteří považují odtržení tohoto území za precedent i pro svou situaci (např. Baskové, Kurdové apod.). Vzniká tak reprezentace kosovské nezávislosti jako činu, který ohrožuje světový řád.

Oba listy přinášejí reprezentace, které varují před možným napodobením kosovského případu jinde ve světě jako potenciální nebezpečí:

„Tenhle princip vypouští do světa divoké psy separatismu.“ ²⁸¹

Aktérem, který „podkopává světový řád“, „vypouští divoké psy separatismu“ či „spouští dominoefekt“, „ohrožuje stabilitu“, „způsobuje neklid“ apod. je v srbské nacionalistické interpretaci Západ, naopak Srbsko a Rusko jako ochránci stability.

„Spojené státy musejí umožnit Radě bezpečnosti OSN, aby potvrdila platnost rezoluce 1244, musejí umožnit návrat situace před jednostranným vyhlášením nezávislosti Kosova albánskou většinou. V opačném případě se bude krize, která

²⁷⁹ *Bumerang z Kosova.* In: Mladá fronta Dnes, 28.6.2007, s. 13

²⁸⁰ *A je to. Přibyl nový stát. Bude to precedens?* In: Mladá fronta Dnes, 18.2.2008, s. 12

²⁸¹ *Česko o Kosovu: a spali a spali a spali....* In: Mladá fronta Dnes, 20.2.2008, s. 8

podkopává základy světového řádu, prohlubovat, “ citují oba deníky Vojislava Koštunicu.²⁸²

„Začnou-li (země Západu) cupovat putinovské Rusko coby pěšáci nové studené války, mohou z toho mít strážce „západních hodnot“ předlouhé Vánoce a libý pocit. Ale rozjedou-li bojovné domino vyznavači Velké Albánie zase v Makedonii a jinde, bude i v zimě kdekomu horko.“²⁸³

„Etnické čistky za Miloševiče byly nepochybně odsouzeníhodné a kruté. Avšak cynické „porcování“ suverénního státu, jež se odehrálo, naprosto není ani mravným, ani rozumným řešením: autoři i asistenti tohoto postupu založili na těžký konflikt do budoucna.“²⁸⁴

„Je velmi zvláštní zkonfiskovat za špatné chování kus území státu, který se mezitím stal demokratický. (...) Je to i velká odpovědnost, protože tenhle princip vypouští do světa divoké psy separatismu. (...) A není to nakonec jen zbabělost? Západ se chová, jako by tady pořád byl Miloševič, ale možná tím jen maskuje fakt, že vlastně neví, co s tímhle fantem (nezávislost Kosova). A taky to, že za devět let nevymyslel řešení a jen čekal, jestli rána nějak nevyhnuje. Bylo by zajímavé slyšet, co si o tomhle vlastně myslí naše země. Místo toho čekáme, až rozhodnou jiní a až jich bude dost, abychom se za ně schovali.“²⁸⁵

Rozdílný je v posledních dvou citacích rozdílný přístup Práva a MF Dnes. Právo marginalizuje násilí páchané Miloševičem, zdůrazňuje chyby protistrany (kosovských Albánců a Západu) a zdůrazňuje své dobré vlastnosti (hájení mezinárodního práva). Tím odkrývá svou protizápadní a protikosovskou ideologii. Srby staví převážně jen do role oběti, Západ a kosovské Albánce do role pachatele.

MF Dnes kritizuje sice roli Západu i roli české vlády, která nemá jasné stanovisko. Morální odpovědnost ale MF Dnes převážně přisuzuje éře Slobodana Miloševiče. Tedy Srby reprezentuje ve většině případů jako pachatele, či – jako v předchozím případě – oběti (mezinárodního společenství) i pachatele (zločinů páchaných na konci 90. let) zároveň.²⁸⁶

²⁸² *V Evropě pouliční protesty proti odtržení Kosova.* In: Právo, 25.2.2008, s. 9

²⁸³ *Vítězové nejen v Kosovu.* In: Právo, 30.11.2007, s. 6

²⁸⁴ *Těžký direkt systému OSN.* In: Právo, 20.2.2008, s. 6

²⁸⁵ *Česko o Kosovu: a spali a spali a spali....* In: Mladá fronta Dnes, 20.2.2008, s. 8

²⁸⁶ Viz kvantitativní analýza, s. 79.

Příkladem, kdy MF Dnes označuje Srby jen za pachatele, je následující argumentace využívající útoku na protistranu (argumentaci ad personam) vůči Václavu Klausovi jako zastánci Srbska. Deník MF Dnes reartikuluje Miloševičův mýtus d'ábla. Tento mýtus používal Západ v době kosovské války k ospravedlnění bombardování Jugoslávie.²⁸⁷

„Dějiny Balkánu nedaly v posledních dvou dekádách Václavu Klausovi ani jednou za pravdu. Bylo to jím vždy poměrně otevřeně hájené Srbsko, které rozpoutalo největší běsy v Evropě po roce 1945, byl to jím navštěvovaný Slobodan Milošević, který ty běsy s d'ábelskou dovedností dirigoval, byla to aliance NATO v čele s USA, která bombardováním Bělehradu ukončila porobu Albánců v Kosovu. Kdo tohle neví, je ignorant. Kdo to popírá, je lhář.“²⁸⁸

Z našeho pohledu je tento redakční komentář MF Dnes zajímavý ale hlavně kvůli reprezentaci možného separatismu.

Autor komentáře přichází s argumentací, která má Klausův výrok (že kosovská nezávislost může mít dominoefekt) vyvrátit protiargumentem. MF Dnes zde reprodukuje ideologii Západu. Označuje, stejně jako Západ, vznik Kosova jako „šanci“, marginalizuje potenciální hrozby separatismu. Jde tedy o zcela opačný přístup než jaký je dominantním paradigmatem v Právu.

„Ach, tak znovu. Kosovští Albánci byli vyvražďováni, házeni do masových hrobů, podle etnického klíče celá desetiletí diskriminováni a šikanováni. Václav Klaus to mohl vidět stejně jako všichni ostatní. A teď jejich historickou šanci zpochybňuje tvrzením, že by taky někdo mohl na nezávislost „najednou“ přijít. Copak nejsou právě masové vraždy tím, co jako jediné může smést ze stolu argument o svrchovanosti státní suverenity?“²⁸⁹

Pro oba deníky je charakteristický spor hrozby separatismu, kterou může vznik Kosova spustit, a otázka morálního práva na samostatný stát. Zatímco Právo akcentuje technicistní právní přístup mezinárodního práva (a zdůrazňuje právní a morální nároky Srbů), MF Dnes naopak mezinárodní právo marginalizuje a zdůrazňuje morální nároky kosovských Albánců.

²⁸⁷ Srov. KUBAL, Michal, 2005.

²⁸⁸ Klaus se mylí ohledně Kosova. In: Mladá fronta Dnes, 19.2.2008, s. 11

²⁸⁹ Tamtéž

Odpůrci nezávislosti zmiňují snahy o odtržení Abcházie a Jižní Osetie od Gruzie, Podněsteří od Moldavska, Korsiky od Francie nebo Baskicka od Španělska. V širším kontextu též oba sledované deníky zmiňují i Kypr, Slovensko, Rumunsko a Řecko, které kvůli obavám ze separatismu uvnitř svých států odmítají uznat Kosovo.

Deník Právo tuto skutečnost navíc zdůrazňuje tím, že opakovaně přináší citace aktérů ze separatistických oblastí, kteří chtějí využít kosovského případu jako precedentu i pro svou oblast. A také reprezentace potenciálních obětí možného rozmachu separatismu. Primárně Srbska, jako možné oběti již zmiňovaných snah etnických Albánců vedle Kosova získat další území v Makedonii, Černé Hoře či jižním Srbsku.

„Pro nás je Kosovo precedens. Dá nám právo žádat naše přátele, Rusko, Bělorusko a další země SNS, aby uznali odtržení Abcházie a Jižní Osetie od Gruzie,“ řekl abchazský prezident Sergej Bagapš.²⁹⁰

„Opravdu by to mohl být dobrý precedens. Jednoho dne bychom mohli usilovat o něco podobného,“ řekl Josu Erkoreka, mluvčí Baskické národní strany.²⁹¹

Naopak aktéři Západu nebo zemí ohrožených separatismem v obou denících upozorňují, že postup v případě Kosova nelze aplikovat na jiné situace. Ať už v Kanadě, nebo třeba na Kypru. Západ se tedy staví do role ochránce hodnot.

„Vyhlášení nezávislosti Kosova nezakládá precedens a model pro řešení.“²⁹²

Erjavecová s Volčičovou uvádějí, že mezi srbské nacionalistické praktiky v srbském mediálním diskursu patří právě zpochybňování předchozí teze Západu o neopakovatelnosti takového řešení, což zároveň vytváří ideologickou pozici média proti Západu i proti kosovské nezávislosti.²⁹³ Naopak mezi srbské nacionalistické praktiky patří zdůrazňování hrozby separatismu i jinde ve světě plynoucí z nezávislosti Kosova. Proto Srbsko lpí na územní celistvosti a označuje se za ochránce světového řádu.

Takovouto reprezentaci nacházíme explicitně v deníku Právo:

²⁹⁰ *Chceme také svůj stát, volají menšiny po celém světě.* In: Právo. 18.2.2008, s. 11

²⁹¹ Tamtéž

²⁹² *Česko a Kanada jsou pro rozšíření NATO.* In: Právo. 1.3.2008, s. 9

²⁹³ Srov. ERJAVEC, Karmen a VOLČIČ, Zala, 2007, s. 77

„Západ sice tvrdí, že Kosovo je případ sui generis (zvláštního rázu), který už nelze opakovat, o tom však ostatní menšiny, které také touží po vlastním státě, nechtějí ani slyšet. Po celém světě je podle různých studií možná až 200 oblastí, kde separatisté mohou chtít samostatnost.“²⁹⁴

Také MF Dnes zobrazuje Kosovo jako případ, který může povzbudit separatistické tendence. Naopak ale roli Západu brání a pozitivně označuje proměnu bojácné Evropy v době kosovské války v současnou Evropu odvážnou:

„Nesmíme se nechat mýlit. Západ o nezávislém Kosovu nesnil, naopak se ho bál. Tento krok může povzbudit emoce separatistických hnutí například ve Španělsku či Gruzii. (...)“

Evropa dlouho jen přihlížela balkánské rezničině devadesátých let. Srbské obléhání Sarajeva, masakr ve Srebrenici, etnické čistky Srbů mezi Albánci v Kosovu, to byla tvrdá lekce pro bojácnou Evropu. Evropští politici si uvědomili, že klidný a prosperující Balkán nebude, pokud se nezačnou v regionu angažovat.“²⁹⁵

MF Dnes cituje i francouzského ministra zahraničí Bernarda Kouchnera²⁹⁶, který marginalizuje nebezpečí separatismu a zdůrazňuje evropskou odvalu:

„Ano, riziko (separatismu) tu je, ale musíme riskovat. Odvaha riskovat, to je právě to, co celé Evropské unii chybí.“²⁹⁷

Poslední způsob, jakým MF Dnes hájí přístup Západu, i když nevyklučuje nebezpečí separatismu, je marginalizace samotné hrozby separatismu. Nejde však jako v případě Práva „jen“ o vyjádření aktérů Západu, ale o vyjádření, která žánrově spadají do redakčních publicistických textů.

„Kosovo je zvláštní případ. Mělo mezinárodní podporu a to ti ostatní separatisté většinou nemají. (...) Kosovo porušilo srbské právo, ale ne mezinárodní, protože to takové věci neřeší. Separatisté to samozřejmě budou brát jako povzbuzení. Ale někdo je

²⁹⁴ *Chceme také svůj stát, volají menšiny po celém světě.* In: Právo. 18.2.2008, s. 11

²⁹⁵ *Proč Kosovo, a ne třeba Baskicko?* In: Mladá fronta Dnes, 18.2.2008, s. 11

²⁹⁶ Kouchner je v MF Dnes na rozdíl od Práva reprezentován pozitivně. Právo zdůrazňuje jeho podíl na údajném krytí zločinů ze strany kosovských Albánců.

²⁹⁷ *Jak při snídani mluví o EU francouzský ministr zahraničí.* In: Mladá fronta Dnes, 28.5.2008, s. 6

musí podpořit. To je rozhodující. Jinak jejich prohlášení o svrchovanosti a nezávislosti skončí jen u slov, která vyzní hluše. ²⁹⁸

Poslední tři citáty a ukazují, jak hegemonie (prozápadni, prokosovská) zapracovává kritiku vůči sobě a legitimizuje tak snahy o nezávislé Kosovo.

7.2.4.1 Separatismus a role Ruska

Mezi další srbské nacionalistické praktiky patří i reprezentace Ruska jako srbského partnera, jako ochránce mezinárodního práva a světového řádu. Zde znovu dochází k rozporu. Na jedné straně je Rusko zobrazováno skutečně jako srbský partner, či dokonce jako ochránce Evropy, na druhé pak jako stát, který kosovského případu zjištěně využívá ke svým vlastním zájmům, k posílení vlivu vůči EU a posílení vlivu na proruské separatistické regiony Jižní Osetii a Abcházii v Gruzii.

Opakovaným čtením, analýzou makroprozic a klíčových slov můžeme konstatovat, že je v MF Dnes Rusko prezentováno častěji jako potenciální hrozba pro region i pro Evropu. Je sice partnerem Srbů, ke kterému směřují srbské prosby, aby Kosovo zůstalo srbské, ale tato skutečnost může být pro Evropu nebezpečná. Především kvůli získání vlivu Ruska v srbském petrochemickém průmyslu, v dodávkách surovin do Evropy, event. skrze SRS i vlivu politickému či vojenskému. Je tedy zobrazováno jako aktér, vůči kterému je potřeba se spíše vymezovat. Rusko se zároveň podílí na konstrukci srbského nacionalismu a protizápadního postoje. MF Dnes zdůrazňuje hrozby plynoucí ze vztahu srbských nacionalistických stran (SRS, DSS) a Ruska.

Právo přináší jednak všechny tyto reprezentace rusko-srbského vztahu, avšak s tím rozdílem, že je to Evropa, která svým přístupem může ztratit Srbsko (zatímco MF Dnes reprezentuje Srby též jako ty, kteří se obracejí k Evropě zády). Zmiňuje též ruské hrozby. Zároveň ale Právo přináší defenzivní reprezentace srbsko-ruského vztahu označované jako přátelství, partnerství. Právo na jedné straně zdůrazňuje hrozby plynoucí ze vztahu srbských nacionalistických stran (SRS, DSS) a Ruska, ale na druhé také marginalizuje hrozby násilím srbskými nacionalisty event. Ruskem vůči Kosovu tím, že jde o ochranu srbských hodnot. Právo též, narozdíl od MF Dnes, spojuje vztah

²⁹⁸ *Budeme svědky miniaturizace a kouskování států.* In: Mladá fronta Dnes, 3.3.2008, s. 14

Ruska ke Kosovu a vztah Ruska k ČR ohledně plánovaného amerického radaru v Česku. Tím je opět zdůrazněna ideologická pozice.²⁹⁹

Ruské odmítání součásti amerického protiraketového štítu v ČR je v Právu zobrazováno pozitivně, zatímco snahy USA postavit v ČR radar a uznat Kosovo negativně.

V obou denících nacházíme reprezentace Západu jako prohrávajícího, ale přitom prozápadní síly jako ochránce hodnot. Ukazují Rusko jako zemi, která může zneužít kosovského případu.

„Západ uznal Kosovo, čímž dal Rusku do rukou mocný argument. Moskva nyní říká: Když je možné proti vůli Srbska „uloupnout“ mu Kosovo, proč nedovolit to samé Abcházii a Jižní Osetii (další separatistické enklávě)?“³⁰⁰

*„Sledujeme přesuny vojsk, slyšíme (ruské) hrozby a vidíme neschopnost některých evropských politických představitelů chránit hodnoty, jejichž obranu od nás stále požadují,“ prohlásil prozápadní prezident Michail Saakašvili, který varuje, že **Rusko se chystá „urvat si“ Abcházii.**³⁰¹*

„Nedávná rozhodnutí Ruska týkající se separatistických republik Abcházie a Jižní Osetie *podkopávají územní celistvost Gruzie,*“ cituje Právo mluvčího NATO. Právo sice přináší tuto „defenzivní“ reprezentaci Západu, ale na druhé straně opakovaně zdůrazňuje spíše reprezentace Ruska jako klíčového, silného hráče, v roli ochránce hodnot a spravedlnosti: *„Bylo by to (uznat Kosovo) jako otevřít Pandořinu skříňku dalších obdobných problémů. Jde o nejméně stabilní oblast Evropy. Ta už teď dělá EU problémy – pašováním drog a zbraní, ilegální migrací, prostitucí a kosovskou mafii. Na Balkáně žije myšlenka „velké Albánie“. A s jídlem roste chuť. Separatismus může zachvátit celé oblasti EU. Také u nás je řada zmrazených konfliktů. Nemůžeme pak třeba Abcházcům říci, že v jejich případě dává mezinárodní společenství přednost územní celistvosti Gruzie. To by byl dvojitý standard,“* cituje Právo v rozhovoru poradce ruského prezidenta.³⁰²

²⁹⁹ Viz Kosovo- případ *sui degeneris*. In: Právo, 3.4.2008, s. 6

³⁰⁰ *Nad Gruzii se střílí. A napětí stoupá.* In: Mladá fronta Dnes, 23.4.2008, s. 7

³⁰¹ *Gruzie vyzývá Západ: Braňte nás!* In: Mladá fronta Dnes, 21.5.2008, s. 7

³⁰² *My hrozbu iránských raket Evropě nevidíme.* In: Právo, 27.12.2007, s. 9

„Nelze připustit pohrdání normami mezinárodního práva, práva, k němuž se protřpělo světové společenství.“³⁰³

Mýtus oběti (protřpět se k něčemu), ale též označení Západu jako aktéra, který jednotlivým separatistickým menšinám měří „dvojím metrem“ a upřednostňuje kosovské Albánce na úkor ostatních národů, slouží v Právu ke zdůraznění ideologické opozice vůči Západu, ale též k potvrzení srbských nacionalistických praktik.

„Západ se dušuje, že tím nevytváří precedens pro podobné požadavky jiných menšin. Pokud to tedy správně chápu, má být obyvatelstvo zeměkoule do budoucna rozděleno na dvě části: první budou tvořit kosovští Albánci, kteří získají právo na odtržení svého etnického území, a druhou všechny ostatní národy a etnické skupiny, které toto právo mít nebudou.“³⁰⁴

MF Dnes reprezentace Ruska marginalizuje. Například:

„Ruská vláda vsadila na šíření obav z toho, jaký precedent odtržení Kosova od Srbska vytvoří.“³⁰⁵

„Radikálové hrozí tím, že se obrátí na staletého partnera z Ruska. Rusové přitom proti vyhlášení kosovské nezávislosti nic nepodnikli, omezili se pouze na rétorické výpady.“³⁰⁶

7.2.4.2 Precedent pro srbská území

„Mohlo-li se odtrhnout Kosovo, máme nyní právo se odtrhnout i my.“ Tato makropropozice není charakteristická jen pro separatistické menšiny ve světě, kterým jsme se věnovali v předchozí kapitole. Tuto binární opozici „my vs. oni“ vytvářejí i samotní Srbové, ovšem v oblastech mimo Srbsko. Především Srbové v Bosně a Hercegovině usilují o odtržení Republiky srbské (součást federace státu Bosna a Hercegovina) k Srbsku. Toto vymezování se vůči Druhým opět reprodukuje srbské nacionalistické praktiky. Erjavecová s Volčicovou³⁰⁷ uvádějí, že je to mj. znakem velkosrbské ideje.

³⁰³ Dmitrij Medveděv poprvé zahrozil silou. In: Právo, 3.4.2008, s. 6

³⁰⁴ Ahtisaari žádá nový Mnichov. In: Právo, 22.2.2007, s. 9

³⁰⁵ Kosovo počítá hodiny do nezávislosti. In: Mladá fronta Dnes, 16.2.2008, s. 12

³⁰⁶ Srbové zvolili Unii před Ruskem. In: Mladá fronta Dnes, 12.5.2008, s. 7

³⁰⁷ Srov. ERJAVEC, Karmen a VOLČIČ, Zala, 2007, s. 75

Tuto polaritu my vs. oni přinášejí oba deníky. Za destabilizačního aktéra je v obou listech označován Západ, který nezávislost Kosova připustil. Oba citují srbské aktéry:

„Srbsko je také mezinárodně uznáný stát a berou mu s klidem Kosovo. Jestliže oni (kosovští Albánci) mohou, my (boseňští Srbové) můžeme také,“ argumentují v deníku Právo Srbové obývající tuto oblast Bosny a Hercegoviny.³⁰⁸

*„Albáncům se dostalo toho, co je třeba upíráno kyperským Turkům, tureckým Kurdům, Srbům a Chorvatům v Bosně.“*³⁰⁹

„V 90. letech byla prosazena územní celistvost a svrchovanost Chorvatska a Bosny navzdory vyhlášení nezávislosti Republikou Srbská Krajina v Chorvatsku a Republikou srbskou v Bosně. Proč se s Kosovem jedná odlišně?“ ptá se Raju G. C. Thomas, profesor Bělehradské univerzity.³¹⁰

Protiskosovskou ideologickou pozici v deníku Právo zvýrazňují výrazy „balkánské domino“, rozval Bosny“, „architekti nezávislosti“ (Západ) či „vrátit se domů“. Poslední výraz reartikuluje srbský nacionalistický diskurs a ideu Velkého Srbska, tedy sjednocení všech Srbů (tedy jak Srbů v Srbsku, tak například i Srbů bosenských).

*„Balkánské domino mohou rozkomíhat i bosenští Srbové. Pokud kosovští Albánci vyhlásí nezávislost, bude těžké jim vysvětlovat, proč musejí být součástí Bosny a Hercegoviny s Chorvaty a Muslimy, s nimiž v devadesátých letech vedli krvavé války...“*³¹¹

*„Kdo poté zabrání novému rozvalu Bosny, až se tamější Republika srbská raději „vrátí domů“? (...) Kdo zastaví architektky Velké Albánie v jižním Srbsku, Makedonii, Černé Hoře, ba i v Řecku?“*³¹²

Deník MF Dnes oproti Právu přináší i kritické reprezentace a poukazuje na to, že srbská rétorika má nacionalistické pozadí:

³⁰⁸ Srbové v Bosně jsou teď ve varu. In: Právo, 21.2.2008, s. 11

³⁰⁹ Nezávislost, již letitá krize vůbec nekončí. In: Právo, 18.2.2008, s. 11

³¹⁰ Proč nemá Kosovo dostat samostatnost. In: Mladá fronta Dnes, 27.12.2007, s. 12

³¹¹ Proč nemá Kosovo dostat samostatnost. In: Mladá fronta Dnes, 27.12.2007, s. 12

³¹² Návrat civilizovaných pachatelů. In: Právo, 11.12.2007, s. 6

„Ti, kteří straší domino efektem, mají buď špatné svědomí, nebo si vytvářejí nebezpečný politický problém.“³¹³

„Když Kosovo může být nezávislé, tak proč my musíme žít ve státě, který vlastně vůbec nefunguje,“ říká Zoran Palčević z Pale, srbské bašty během války v Bosně. To je hlas z lidu, který věrně odráží rétoriku bosensko-srbských politiků, kteří se těší hlasité podpoře nacionalistů z Bělehradu.“³¹⁴

V obou denících dostávají prostor i aktéři Západu, kteří upozorňují, že postup zvolený v případě Kosova nelze aplikovat na případ Srbů v Bosně.

7.3 Novodobá mnichovská zrada

Specifickým rysem diskursu českých médií je vytváření paralel mezi historickými událostmi srbského a českého národa – a podíl světových velmocí na těchto událostech. Vaso v této souvislosti uvádí, že už porážka Srbů na Kosově poli roku 1389 byla pojímána jako „určitá srbská paralela s bitvou na Bílé hoře“. Srbská porážka byla následně zformulována v mýtus heroismu i mučednického údělu srbského lidu a v nedílnou součást srbské identity v boji proti mocenskému útlaku.³¹⁵

Případ vyhlášení nezávislosti Kosova je, jak ukázala kvantitativní analýza³¹⁶, především na stránkách deníku Právo, přirovnáván k Mnichovské konferenci 1938.³¹⁷ I když se Srbsko chce stát členem Evropské unie, je toto evropské společenství (a další západní mocnosti) označováno za zrádce.

„Masarykův národ, který byl před 70 lety zrazen tzv. demokratickou Evropou a byla mu uloupena hitlerovskou aliancí území, dnes dává víceméně většinově najevo

³¹³ *Je to suverenita, ale okleštěná, říká diplomatka.* In: Mladá fronta Dnes, 19.2.2008, s. 6

³¹⁴ *Jak daleko je Bosna od války?* In: Mladá fronta Dnes, 21.11.2007, s. 6

³¹⁵ Srov. VASO, Najada, 2002, s. 9

³¹⁶ Viz s. 79.

³¹⁷ Mnichovská dohoda (označována také jako Mnichovská zrada či Mnichovský diktát) byla podepsána 29. září 1938 v Mnichově. Zástupci čtyř zemí – Neville Chamberlain (Velká Británie), Édouard Daladier (Francie), Adolf Hitler (Německo) a Benito Mussolini (Itálie) se dohodli, že Československo musí do 10. října odstoupit své pohraniční území následujícím zemím: Sudety Německu, východní část české části Těšínska Polsku a jižní část Slovenska a Podkarpatské Rusi Maďarsku. Mnichovská dohoda byla završením činnosti Sudetoněmecké strany Konráda Henleina a vyvrcholením snah Adolfa Hitlera rozbít demokratické Československo, což bylo jedním z jeho postupných cílů k ovládnutí Evropy. Dodnes bývá dávana za odstrašující příklad tzv. politiky ústupků.

nesouhlas s uloupením Kosova Srbské republice. Druhý Mnichov, tak vidí dnešní situaci kolem jednostranného vyhlášení samostatnosti Kosova někteří čeští občané. ³¹⁸

Propozice „Mocnosti se dopouštějí zrady, jako v roce 1938 v případě Československa“ se objevuje v deníku Právo i v MF Dnes.

Vzhledem k tomu, že nám kvantitativní analýza jednoznačně určila, který z deníků považuje případ Kosova za novodobou mnichovskou zradu, zaměříme se na to, jak je tento diskurs především v Právu konstruován. A jací aktéři jsou s tímto diskursem spojováni.

Vztažením českého kontextu minulosti na srbskou realitu současnosti dochází k tomu, že jsou skrze diskurs novodobé mnichovské zrady legitimizovány srbské snahy o udržení Kosova. Mnichovský diktát a jeho následky pro Československo v roce 1938 jsou ve zmíněných článcích především v Právu dány do přímé souvislosti se Srbskem roku 2008. Analogie podtrhává „dobro“ představující malé suverénní státy, o jejichž osudu rozhodují světové mocnosti „zla“.

„Srovnání s Mnichovem 1938, kdy velmoci přinutily Československo, aby odstoupilo nacistickému Německu kus svého území, se nevyhnutelně nabízí jako přímá paralela. I tehdy došlo k násilnému odtržení části suverénního státu v zájmu „spravedlivého řešení“.

Uznání nového státu (Kosovo) na úkor území suverénního státu (Srbsko) klíčovými mocnostmi znamená přímý zásah mezinárodněprávní jistotě, jež byla vnímána jako nedotknutelná – suverenitě státu a jeho státních hranic. ³¹⁹

Charakteristickým pro tento diskurs je nejen zdůraznění ideologické pozice proti Západu a především západním mocnostem, ale též předpojatost vůči české vládě.

„Česká vláda včera uznala nezávislost Kosova a v hanebnosti tak následovala Evropskou unii a Spojené státy.(...) V době Mnichova v roce 1938 volila Británie a Francie mezi hanbou a válkou. Zvolily hanbu a měly i válku. Západ v otázce odtržení Kosova od Srbska volil mezi hanebností a klidem na Balkáně. Zvolil hanebnost a klidu

³¹⁸ *Druhý Mnichov.* In: Právo. 20.2.2008, s. 6

³¹⁹ *Státoprávní mouchy aneb Když platná rezoluce neplatí.* In: Právo. 19.2.2008, s. 10

v regionu se sotva dočká. (...) Uznáním kosovské nezávislosti dopustil se Západ a teď i Česká republika na Srbsku ničím nemírněné a ničím neohraničené zrady.³²⁰

„Takový nový Mnichov je ten dnešní Brusel, jen Tirana v něm nehraje úlohu, kterou měl v září 1938 nacistický Berlín, To, že Albánie nehrozí válkou, jako tehdy Hitler, jde ale k tíži těch, kdo nezávislost Kosova schvalují, nemohou se vymlouvat, jako tehdy Chamberlain a Daladier, že zachránili mír.“³²¹

Západní mocnosti jsou reprezentovány jako ty, které opětovně zradily, podrazily, podvedly a ponižily v malé zemi – v roce 1938 Československo, nyní Srbsko, které je „všemi opuštěnou zemí“.³²² Zároveň ale Právo ideologickou předpojatost vztahuje i k české vládě. Uznání Kosova českou diplomacií reprezentuje jako zradu či podraz na srbském národu, ale též rekontextualizací diskursu Mnichova (tedy připojení se české vlády k mocnostem) jako zradu na českém národu.

„Bohužel česká vláda strká hlavu do písku. Co víc, ministr zahraničí dělá z ČR vazalskou republiku, když říká, že my uznáme Kosovo, až ho uznají velké státy EU.“³²³

„Česko se formálně zařadilo do seznamu mnichovanů anno domini 2008.“³²⁴

„Považuji to za zradu českého národa,“ řekl místopředseda ČSSD Zdeněk Škromach na adresu vlády.³²⁵

Ideologická předpojatost tohoto diskursu tak dělí aktéry na zrádce českého (i srbského) národa a zastánce českého (i srbského národa). Tedy především vládu vs. opozici a prezidenta. Ale zároveň též na vazaly³²⁶, poklonky velmocím³²⁷, zemi bez názoru schovávající se za šos velmocí³²⁸, žáčka v první řadě³²⁹, ovce jdoucí za beranem³³⁰ apod. vs. zastánce spravedlnosti nezapomínající na negativní historické zkušenosti.

³²⁰ *Vláda zvolila hanebnost.* In: Právo. 22.5.2008, s. 6

³²¹ *Uznáme Kosovo protiprávně?* In: Právo, 27.3.2008, s. 6

³²² *Vděk v souvislostech.* In: Právo. 31.3.2008, s. 6

³²³ *Druhý Mnichov.* In: Právo. 20.2.2008, s. 6

³²⁴ *Jsmo opět v proudu.* In: Právo, 26.5.2008, s. 6

³²⁵ *Vláda uznala Kosovo bez lidovců.* In: Právo, 22.5.2008, s. 1

³²⁶ *Druhý Mnichov.* In: Právo. 20.2.2008, s. 6

³²⁷ *Realita a poklonkování.* In: Právo, 24.5.2008, s. 6

³²⁸ *Ohledně Kosova naše vláda zaspala.* In: Mladá fronta Dnes, 25.3.2008, s. 11

³²⁹ „*Praha je kvalita, Brno zase svěží*“. In: Mladá fronta Dnes, 10.4.2008, s. 5

³³⁰ *Vláda zvolila hanebnost.* In: Právo. 22.5.2008, s. 6

Právo reprezentuje samotné hlasování ve vládě jako zradu, navíc jako zradu vůči české poslanecké sněmovně. Zdůrazňuje, že ODS a Strana zelených přehlasovaly odpůrce nezávislosti z KDU-ČSL a navíc neuposlechly doporučení poslanecké sněmovny prosazené převážně levicovými poslanci.

Další rozpor pak vytváří kritická reprezentace Strany zelených jako té, která se usnesla neuznávat Kosovo, ovšem ministr zahraničí za zelené Karel Schwarzenberg a další ministři Strany zelených Kosovo i přesto uznali.

Reprezentace české veřejnosti jako odpůrce nezávislosti a oběti rozhodování české vlády, potažmo mocných, je dalším nástrojem legitimizace tohoto diskursu:

„Srbsko nezdánil český národ, ale česká vláda. Český národ je pořád stejný.“³³¹

Slouží k tomu i prezentace výzkumu veřejného mínění CVVM:

„Vyhlášení nezávislosti proti vůli Srbska bude mít podle většiny Čechů (53 procent) špatný dopad na stabilitu a bezpečnost v oblasti a na vztahy mezi Srby a Albánci (67 procent).“

Nebo citát kosovského Srba, který potvrzuje, že ví, že zrádci nejsou Češi, ale česká vláda:

„„Uznali jste? To je mi líto. Vždyť vy jste dobří lidé, o to nic. Možná to vaše vláda rozhodla bez vás. Nechce se mi věřit, že by nás chtěli připravit o zemi lidé jako vy. Ale stalo se to i v jiných zemích, že se jich neptali,“ řekl tiše Srb Marko.“³³²

Diskurs novodobé mnichovské zrady je znovupotvrzován označeními pro země Západu např. jako protektory v Kosovu, zrádce hodnot, destabilizátory a okupanty území s obchodně-politickými ambicemi:

„Paralela k Mnichovu 1938 má spíš symbolický charakter, realita je totiž ještě horší. Právě Kosovo ukazuje jako ve výkladní skříni celou onu zvláštní směsici politicko-ekonomické kooperace a konkurence mezi „Evropou“ a Spojenými státy, lobbismus nadnárodních koncernů a privatizačních konsorcií v rámci strategických tahů na šachovnici v boji o globální trhy.“³³³

³³¹ „Mírumilovní Albánci“ po nás házeli kameny. In: Právo, 22.5.2008, s. 5

³³² Češi potěšili i zklamali Kosovo. In: Mladá fronta Dnes, 23.5.2008, s. 6

³³³ Kosovo- případ sui degeneris. In: Právo, 3.4.2008, s. 6

„Asi 1,5 miliónu Albánců si přivlastnilo na suroviny nejbohatší část Srbska. (...) Bohaté doly a těžařské společnosti se staly vlastnictvím zahraničních společností. Státy, které hájí zájmy svých vlastníků, uznaly samostatnost Kosova. Mezinárodní právo totiž není žádný byznys.“³³⁴

Zpochybňovány jsou též hodnoty prezentované Západem a českou vládou jako stabilita a mír v oblasti. Reartikuluje se tak srbský nacionalistický diskurs, který považuje Kosovo jako součást Srbska (nikoli tedy Kosovo osamostatněné) za garanci míru a stability: *„Vyjednávач Martii Ahtisaari žádá, aby mezinárodní společenství přesvědčilo Srbsko, že se má pro jakési vyšší cíle míru a stability na Balkáně vzdát Kosova. Skutečný obsah této věty převedený z diplomatického jazyka do srozumitelné češtiny zní takto: Ahtissari žádá ve věci Kosova nový Mnichov. V roce 1938 Německo také žádalo, aby západní velmoci přinutily ČSR „v zájmu zachování míru“ vzdát se části svého území.“³³⁵*

„Česká vláda doprovodila své uznání Kosova slovy, že chce tím přispět ke stabilizaci a demokratickému vývoji oblasti. Jistě, jako by se vrah rodičů dožadoval u soudu polehčující okolnosti, protože je sirotek.“³³⁶

Obhajoba srbských zájmů skrze diskurs novodobé mnichovské zrady probíhá i skrze zdůraznění paralely Kosova se zabíráním Sudet Němci (a skrze marginalizaci odsunu a vyhánění Němců z Československa v roce 1945). Zároveň tento diskurs znovupotvrzuje i diskurs nedělitelnosti srbského území, a tedy označení zemí uznávajících Kosovo za země porušující platné právo, za země ohrožující bezpečnost:

„Paralely mezi česko-německým konfliktem o české pohraničí a srbskoalbánským sporem o Kosovo jsou očividné. Nikdo nepopírá, že většinu obyvatelstva Kosova tvoří dnes etničtí Albánci, stejně jako nelze popřít, že v českém a moravském pohraničí tvořili naprostou většinu obyvatel etničtí Němci. Ovšem Němce z pohraničí po vzniku Československa v roce 1918 nikdo z jejich domovů nevyháněl (rok 1945 je jinou kapitolou), zatímco vyhánění Srbů nabylo po roce 1999 masových rozměrů a ve fakticky samostatném Kosovu bude nepochybně dokončeno.“³³⁷

³³⁴ Mezinárodní právo není žádný byznys. In: Právo, 13. 3.2008, s. 6

³³⁵ Ahtisaari žádá nový Mnichov. In: Právo, 22.2.2007, s. 9

³³⁶ Vláda zvolila hanebnost. In: Právo, 22.5.2008, s. 6

³³⁷ Ahtisaari žádá nový Mnichov. In: Právo, 22.2.2007, s. 9

„Uznání Kosova má velký význam, neboť země, která jej uzná, zpochybňuje zákaz změny hranic v Evropě jinak než se souhlasem dotčených států. Tato zásada po roce 1945 zamezila válkám v Evropě. Ty vznikly na Balkáně až s jejím porušením v 90. letech.“³³⁸

Rekontextualizace diskursu Mnichova 1938 se projevuje i tím, že jsou jako novodobá mnichovská jednání označena vídeňská jednání (2006 – 2007) o budoucím statutu Kosova mezi Srby a kosovskými Albánci za účasti velmocí.

„Bude to jen nový Mnichov, tentokráte na Srbsku. A tak jako nepřinesl mír Evropě diktát v Mnichově v roce 1938, nepřinese jej ani diktát z Vídně v roce 2007.“³³⁹

Diskurs novodobé mnichovské zrady tedy legitimizuje srbské nároky na Kosovo, protizápadní ideologii a zároveň je nástrojem kritiky vůči české vládě uznávající Kosovo. Kritici vlády označují uznání kosovské nezávislosti výrazy jako trapnost, stud, zbrklé uznání, hanba apod.

Akteři hájící samostatnost Kosova tento diskurs delegitimizují především tím, že relativizují či přímo odmítají příměr Srbska 2008 a Mnichova 1938, potažmo válečných a poválečných let v Československu se současnou situací v Kosovu. Tedy odpoutávají se od konstrukce zrady mocností vůči někomu, ale reprezentují mocnosti jako aktéry usilující o spravedlnost a stabilitu. Zároveň tím delegitimizují aktéry odmítající kosovskou nezávislost (např. Václava Klause, Václava Klause ml., či představitele ČSSD). Označují je za aktéry, kteří používají stanoviska jen jedné strany sporu.

„Nelze zrelativizovat to, co se dělo v předchozích letech (autor komentáře v MF Dnes považuje Miloševičovu Jugoslávii jako agresora vůči kosovským Albáncům, pozn. aut.). Pokud by to bylo možné, pak by měli pravdu třeba i ti sudetoněmečtí vykladači dějin, kteří se snaží zlehčovat nacistické zločiny poukazováním na brutální vyhnání Němců po válce. Ať čeští sociální demokraté i ostatní zastánci Bělehradu vysvětlí, proč se jim toto vždy přičilo, zatímco na Kosovo bez uzardění uplatňují myšlenkovou konstrukci, která je pro ně v jiném kontextu nepřijatelná.“³⁴⁰

„Jeden z odpůrců kosovské nezávislosti v ČSSD, Jaroslav Foldyna, v těchto dnech cestuje Kosovem. (...) „Není to ostuda českého národa, ale politiků. Pošlapali

³³⁸ Uznání Kosova. In: Právo, 1.4.2008, s. 6

³³⁹ Ahtisaari žádá nový Mnichov. In: Právo, 22.2.2007, s. 9

³⁴⁰ Sluší se říct, že Kosovo má být nezávislé. In: Mladá fronta Dnes, 8.1.2008, s. 11

odkaz TGM. Udělali z nás ve světě zrádce,“ řekl Foldyna. (...) Slova o zrádcích a TGM nasvědčují, že se Foldyna rád opájí panslovanským mýtem. Co takhle, pane Foldyno, rovnou říct, že Milošević byl skvělý a že život slovanský váží víc než život albánský? “³⁴¹

„Václav Klaus mladší (jehož postojů si jinak vážím) o uznání Kosova prohlásil, že kabinet rozhodovat s opozicí (i s tou komunistickou?) a že je to poklonkování velmocím. (...) Norsko, Švédsko či Švýcarsko. Že by tyto země poklonkovaly velmocím? Nesmysl. “³⁴²

7.4 Kulturně-historický diskurs: vděk a slovanství

Kulturní, společenské a historické vazby českého národa k Srbsku a Srbům jsou dalšími atributy, které mají ospravedlnit srbské nároky na Kosovo. Aktéry můžeme rozdělit do dvou skupin. Zastánci nezávislosti považují případné uznání Kosova Českem jako výraz nevděčnosti za srbskou pomoc v minulosti, zdůrazňují kulturní blízkost, přátelství a slovanství v opozici k druhému, jinému světu převážně muslimských kosovských Albánců. Boj proti Kosovu je zobrazen jako společný boj Čechů a Srbů.

Oproti tomu zastánci nezávislosti označují panslovanský mýtus a nostalgii po časech Jugoslávie jako přežitek (či irelevantní argument) a zdůrazňují multikulturní Evropu; nebo jako v případě české vlády považují historicko-kulturní spojenectví a přátelství Česka se Srbskem za cenné a významné, ale téma statutu Kosova řeší jako separátní problém (odkazují na ztrátu Kosova, kterou si Srbsko způsobilo samo v éře Slobodana Miloševiče). Podpora Srbsku je ze strany české vlády vyjádřena podporou Srbska v evropské integraci.

Do první skupiny můžeme zařadit autory textů, které žánrově spadají mezi publicistické útvary, především většinu tzv. dopisů čtenářů v obou listech. Dále pak prezidenta Václava Klause, Srby, Slovensko, ČSSD, KSČM, část Strany zelených, část ODS a část KDU-ČSL. Do druhé skupiny českou vládu a diplomacii, Václava Havla, většinu ODS, kosovské Albánce, diplomaty EU a část dopisů čtenářů ovšem jen v MF Dnes. Opakovaným čtením jsme zjistili, že reprezentaci Srbska jako historicko-

³⁴¹ Tamtéž

³⁴² *Vášně kolem Kosova: Máme se stydět za Klause?*. In: Mladá fronta Dnes, 17.6.2008, s. 6

kulturního spojení Česka obsahují oba deníky. Relativizaci (nikoli popírání) ale jen v MF Dnes.

Srbsko a Srbové jsou reprezentováni jako ti, kteří se několikrát v moderních dějinách postavili za Československo:

„„Za mobilizace v roce 1938, která předcházela mnichovské konferenci, jenom Srbové v tehdejší Jugoslávii vytvářeli dobrovolnické oddíly na pomoc Československu z důvodů slovanské vzájemnosti,“ podotkl Ján Čarnogurský. Expremiér připomněl i situaci po atentátu na Heydricha v roce 1942, kdy atentátníky-parašutisty ukryl srbský pravoslavný kněz v kostele srbské pravoslavné církve v Resslově ulici u Karlova náměstí v Praze. (...) Dodal také, že po obsazení Československa armádami Varšavské smlouvy v roce 1968 našli čeští a slovenští turisté v Jugoslávii to nejlepší přijetí mezi všemi zeměmi.“³⁴³

„Už jednou mně bylo od hanby mdlo – to když Jugoslávii bombardovala letadla NATO za souhlasu tehdejší Zemanovy vlády. A za současnou vládu se musím stydět znovu. Uznáním Kosova nejen znevěrohodnila mezinárodní právo, ale podrazila stát, který byl ochotný vždy nám pomoci a také nám pomáhal.“³⁴⁴

„Postoj ČR podle prezidenta Klause musí brát v úvahu i tradiční přátelské vztahy mezi českým a srbským národem, který vždy stál na naší straně v dobách těžkých historických zkoušek.“³⁴⁵

„Historické a kulturní vazby, podobný osud v minulosti, intenzivní hospodářská spolupráce nás předurčují k tomu, abychom byli spojovacím článkem mezi Evropskou unií a státy v této oblasti. (...) Česká republika by se měla s ohledem na svou historickou zkušenost stát hybnou silou procesu, který zbytek EU přesvědčí, že je vestávající situaci klíčové dát Srbsku hmatatelnou evropskou perspektivu. (...) Místo aktivní balkánské politiky, která by měla být naším samozřejmým zájmem, jsme se ale rozhodli schovávat za šos velmocí.“³⁴⁶

Srbové jsou reprezentováni jako slovanští bratři, kterým jsme opakovaně ublížili. Následující citát využívá sarkasmu a implicitně kritizuje český souhlas

³⁴³ Čarnogurský kritizoval zahraniční politiku Prahy za Kosovo a radar. In: Právo, 4.6.2008, s. 11

³⁴⁴ Srbsko se od nás dočkalo „vděku“. In: Právo, 24.5.2008, s. 6

³⁴⁵ Klaus má obavy o vývoj v Kosovu. In: Právo, 23.2.2008, s. 3

³⁴⁶ Ohledně Kosova naše vláda zaspala. In: Mladá fronta Dnes, 25.3.2008, s. 11

bombardování Srbska v roce 1999. Dochází tak opět k rekontextualizaci z minulosti do přítomnosti k potvrzení ideologie a srbských nacionalistických praktik, které akci NATO označují za nepřátelskou, barbarskou:

„Je jasné, že kdybychom Srbům ještě znovu vybombardovali mosty a továrny, naše pozice v očích spojenců by jen vzrostla. Mohli bychom pak slovanským bratrům pomáhat o to účinněji.“³⁴⁷

„„Jsme přece stejný národ Slovanů! Jak jste nám to mohli udělat?“ řekl smutně Srb Ramandan.“³⁴⁸

Podobně sarkasticky Právo kritizuje ministra zahraničí Karla Schwarzenberga za jeho podporu rozpadu Jugoslávie. Jugoslávii list prezentuje jako demokratickou. Právo znevěrohodněním vládních rozhodnutí a jednotlivých ministrů legitimizuje své odmítavé stanovisko ke kosovské nezávislosti:

„Ani ministr nezávislé Kosovo nevíta. Je ale dnes ve vládě asi jediný, kdo vidí rozbití Jugoslávie za cenu válek jako „osvobození ze svazu jugoslávského“. (...) Přitom Jugoslávie byla do roku 1990 liberální, dost ctěla demokratické svobody a ještě za federace se tam vytvářely demokratické struktury. Považovat i za této situace válku a vznik nových států za osvobození je poněkud zvláštní. (...) Schwarzenberg prosazuje v rozporu s usnesením Rady bezpečnosti z roku 1999 a se závěrečným aktem z Helsinek roku 1975 uznání nezávislosti Kosova. To vyvolává pochyby nejen o jeho noblesnosti, ale i o jeho respektu k mezinárodnímu právu.“³⁴⁹

„České vládě alespoň mohla blesknout vzpomínka na rok 1938, kdy velmoci tehdy nám amputovaly kus území a kdy se tisíce Srbů hlásily jako dobrovolníci do čs. armády. A na rok 1968 a na ... – ale říkejte něco takového dnešní české vládě.“³⁵⁰

Diskurs je legitimizován i zdůrazněním skutečnosti, že s kosovskými Albánci jsou si Češi a Slováci kulturně vzdáleni:

„S Kosovem a kosovskými Albánci pozitivní styčné body neexistují.“³⁵¹

A také tím, že česká kulturní odlišnost může být pro Čechy nebezpečná:

³⁴⁷ *Vláda rozumu.* In: Právo, 22.4.2008, s. 6

³⁴⁸ *Češi potěšili i zklamali Kosovo.* In: Právo, 23.5.2008, s. 6

³⁴⁹ *Osvobození ze svazu jugoslávského.* In: Právo, 2.4.2008, s. 6

³⁵⁰ *Vláda zvolila hanebnost.* In: Právo, 22.5.2008, s. 6

³⁵¹ *Osm důvodů Slovenska pro neuznání státní nezávislosti Kosova.* In: Právo, 27.3.2008, s. 16

„Srbům naše vláda ublížila, ale dostáváme od nich chleba, spíme u nich. (...) Albánci jsou velmi nedůvěřiví a podezřívaví a všechny slovanské jazyky se jim zřejmě mísí v jeden. Nevraživost je poměrně vysoká. Dělají na nás to známé gesto se vztyčeným prostředníkem. (...) Albánští výrostci házeli po autobusu s českými studenty kameny.“³⁵²

Ideologie je v tomto textu Práva implicitně přítomna i v tom, že Srbové jsou navzdory českému uznání nezávislosti přátelští, kosovští Albánci nikoli.

V obou denících nechybí ani reprezentace užšího přátelství a vztahů Čechů a Srbů k ospravedlnění tohoto diskursu a k delegitimizaci snah o samostatné Kosova:

„Češky, ty jsou přece krásné! Vždyť to jsou Slovanky jako my. Mají často světlé oči, sotva u nich najdete černé vlasy, jak je tomu u těch národů, které mají promíchanou krev třeba s Turky,“ rozplývá se Srb Marko. (...) Když mluví o blízkosti národů a podobě Čechů se Srby, jeho starší kamarád horlivě přikyvuje. „Vždyť naše krve jsou promísené,“ říká. (...) Albánky nejsou hezké. A navíc by nás zavrhly obě rodiny.“³⁵³

Odpůrci nezávislosti obhajují své stanovisko odkazováním ke Slovensku, které je také členem EU, NATO a slovanským národem, ale stojí na rozdíl od Česka na srbské straně. Česko je kritizováno i osobnostmi ze Slovenska a prezentováno jako země, která se spojila s nebezpečnými kosovskými Albánci:

„Bývalý slovenský premiér Ján Čarnogurský ostře kritizoval zahraniční politiku ČR – především za uznání Kosova. (...) Když už Češi nehledí do minulosti, mohli by aspoň do budoucnosti. Vláda z Prištiny neovládla severní část Kosova obývanou převážně Srby. Kdyby se ji pokusila dobýt zbraněmi, budou ji v tom Češi podporovat?“ položil otázku Čarnogurský.“³⁵⁴

V opozici k těmto reprezentacím stojí ty, které Srby a Srbsko považují za přátele a zmiňují historické spojenectví – ovšem tuto skutečnost aktéři odmítají jako argument, který by měl ospravedlnit srbské nároky na Kosovo. Navíc jako argument nebezpečný, ze kterého těží Rusko. Poukazují též na morální vinu Srbů v minulosti a přehlížení této skutečnosti ze strany odpůrců nezávislého Kosova. Reprezentace kritické k argumentaci česko-srbského přátelství jako důvodu pro neuznání Kosova nacházíme jen v MF Dnes:

³⁵² *V Kosovu je špatné nebýt Albáncem.* In: Právo, 23.5.2008, s. 1

³⁵³ *Hledám Češku na vdávání. Zn.: Svatba v Kosovu.* In: Mladá fronta Dnes, 17.6.2008, s. 6

³⁵⁴ *Čarnogurský kritizoval zahraniční politiku Prahy za Kosovo a radar.* In: Právo, 4.6.2008, s. 11

„Ano, argument prezidenta, že Srbové vždy v historii stáli na straně Čechů, platí. Díky jim za to! Ale k mnoha balkánským národům se chovali licoměrně. (...) Klaus srbské názory v případě krize kolem bývalé Jugoslávie opakuje již od počátku devadesátých let. Ostatní ignoruje.“³⁵⁵

„Třetí námitka se opírá o slovanské bratrství. Vzhledem k tomu, co všechno historicky váže Srby a Čechy, prý není možné nechat „naše srbské bratry a sestry“ ve stychu. Obstojí však takový argument tváří v tvář masovým hrobům? V minulých měsících přitom právě tato teze často zaznívala z úst předáků ČSSD, jakož i prezidenta Václava Klause či lidovců. (...) Zastánci srbského pohledu, jichž evidentně v Česku není málo, vytěsňují to, co se v Kosovu dělo za Miloševiče.“³⁵⁶

„Češi vděčí Srbům za mnohé, kupříkladu za pomoc tisícům lidí při útěcích do exilu před nacisty a komunisty. (...) Ani nejpřímnější přátelé však nemohli v roce 1940 obnovit Československo, stejně jako teď Češi nemohou Srbům vrátit Jugoslávii nebo Kosovo, ani kdyby to pokládali za moudré, spravedlivé a užitečné. Nesouhlasné řeči k politice Západu v kosovské otázce však prakticky vzato představují přínos jenom pro Rusko, které maximálně využívá vzniklé situace k posílení vlastních pozic.“³⁵⁷

Splácení srbské pomoci by mělo probíhat podporou Srbů v integraci do EU:

„Když už je česká politika tak zaujata budoucností jihozápadního Balkánu, jistě dokáže najít odpovídající a užitečný projev solidarity se Srby, splácející za dřívější pomoc Čechům v nouzi, a alespoň částečně vyvažující rostoucí ruský vliv v zemi a vyjadřující naději, že Srbsko nakonec neskončí v Ruské federaci, ale v Evropské unii.“³⁵⁸

Zatímco v Právu jsme zmiňovali, že aktéři (např. slovenský expremiér Čarnogurský) kritizují český postoj k uznání Kosova jako výraz nevděku Srbsku, spojování historicko-kulturních vazeb s otázkou statutu Kosova naopak v MF Dnes kritizují zastánci nezávislosti (např. diplomaté v EU):

³⁵⁵ *Vášně kolem Kosova: Máme se stydět za Klause?* In: Mladá fronta Dnes, 17.6.2008, s. 6

³⁵⁶ *Sluší se říct, že Kosovo má být nezávislé.* In: Mladá fronta Dnes, 8.1.2008, s. 11

³⁵⁷ *Kavalec a kafe pro Srby.* In: Mladá fronta Dnes, 20.2.2008, s. 8

³⁵⁸ Tamtéž

„Byla chyba, že se kosovské téma nepředložilo a nevysvětlovalo politikům s předstihem, už proto, že u mnoha z nich přetrvává jakási jugonostalgie. (...) Mezi diplomaty české přeshlapování už vzbuzuje údiv.“³⁵⁹

Snaha být z nostalgie na straně Srbska je zastánci nezávislosti zobrazována jako neúcta k ochraně lidských práv a k právu na sebeurčení národů, které má zaručit nezávislé Kosovo:

„Ano, jsme často oslovováni Kosovem, které Čechům připomíná vznik Československa a právo na sebeurčení,“ říká vicepremiér Alexandr Vondra.³⁶⁰

„Česko obvykle hraje aktivní roli tam, kde dochází k diskriminaci, porušování lidských práv, jako například na Kubě či v Barmě. Paradoxní je, že není zdaleka tak aktivní právě v Kosovu.“³⁶¹

Vůči této argumentaci ale naopak přichází s protiargumentací v deníku Právo člen Strany zelených a odpůrce nezávislého Kosova Matěj Stropnický: *„Uznala-li vláda Kosovo, zajisté by neměla mít problém navázat normální diplomatické vztahy s Tchajwanem.“³⁶²*

7.5 Evropský diskurs

Srbové chrání Evropu před islámským státem. Kosovo jako součást Srbska chrání evropské hodnoty. Následující diskurs by se dal popsat jako symbolický boj o Evropu a její hodnoty. Všimát si budeme především rolí jednotlivých aktérů, které následně naznačují jejich ideologickou pozici. Aktéři, kteří brání názor, že Kosovo má zůstat srbské, si osvojují „evropský diskurs“ do současného historicko-politického kontextu k legitimizaci srbských nároků na Kosovo.

Mnoho výzkumů ukazuje, že eurocentristický diskurs opakovaně užívá slova jako „Evropa“ či „evropský“ bez specifického vysvětlení, co tím tato označení vlastně míní, přitom mají ale jasně naznačovat pozitivní konotace. Současně v opozici tomu stojí všechny věci, které jsou zastaralé, nemoderní, které obsahují staré druhy myšlení

³⁵⁹ *České váhání s uznáním Kosova těší Srby.* In: Mladá fronta Dnes, 11.4.2008, s. 5

³⁶⁰ Tamtéž

³⁶¹ *Svět uznává Kosovo, Češi váhají.* In: Mladá fronta Dnes, 19.2.2008, s. 6

³⁶² *Vláda uznala Kosovo bez lidovců.* In: Právo, 22.5.2008, s. 1

v politice na Balkáně, komunistickou minulost, Východ (včetně orientace politiky na Rusko), ale i muslimy.³⁶³

Politický aspekt integrace do Evropské unie sehrává důležitou úlohu v mediální konstrukci srbské evropské identity. Mediální teoretik Maciej Czerwiński³⁶⁴ uvádí, že média na Balkáně přinášejí ve své zemi dominantní paradigma, že daná země je nedílnou součástí evropské civilizace. Jako příklad uvádí Chorvatsko, ale též Srbsko. Své nepřátele (u Chorvatů historicky Srbové, u Srbů v našem případě kosovští Albánci) prezentovala, a dodnes mnohdy prezentují, média jako primitivní národ ke zvýraznění odlišnosti a k marginalizaci protivníka.

Taktéž samotné označení „Balkánec“ dostalo v jistých spojeních pejorativní nádech.

Czerwiński zmiňuje, že v důsledku ideologické naturalizace diskursu stejné geografické pojmy „Západní Balkán“ a „jihovýchodní Evropa“ mají v tisku odlišné konotace. Přednost dostávají spojení zdůrazňující příslušnost k Evropě. Střední a východní Evropa ztělesňují úspěšný politický přerod, jehož dosáhly země bývalého komunistického bloku, jako například Československo či Polsko: od komunistické totality až po členství v Evropské unii, přiřazení se k západnímu světu.

Srbské prozápadní vládní i společenské elity se zaměřují na to, přesvědčit veřejnost, že jejich země z postkomunistického bloku přísluší taktéž vzhledem k historickým a kulturním tradicím a vazbám do západoevropského prostoru, bez pejorativního označení Balkánu spojovaného s problémovostí a válečnými konflikty 90. let. To je důležité si uvědomit i z pohledu této práce. V konstrukci „my vs. oni“ je dle tohoto přístupu evropská integrace a možná nová budoucí éra země postavena do protikladu ke komunistické minulosti, k období bez pokroku a s mezinárodní izolací, se směřováním k Rusku.³⁶⁵

Existuje ale rozpor. Nenacionální, **liberální přístup**, vyjadřuje přání být součástí Evropy a akceptovat hodnoty podporované EU a Západem jako prostředek nejen k udržení a posílení demokracie, ale též k ukončení napětí mezi bývalými nepřáteli

³⁶³ Srov. ERJAVEC, Karmen a VOLČIČ, Zala, 2007, s. 77

³⁶⁴ Srov. CZERWIŃSKI, Maciej, 2003, s. 2-3

³⁶⁵ Takto konstruovala například chorvatská média obraz nepřítele v podobě Srbska, média kosovských Albánců takto zobrazují Srby. (Tamtéž)

v regionu. Evropská integrace je brána jako prostředek, skrze který je možné tyto cíle naplnit.

Naproti tomu **nacionalistický přístup** příslušnost k Evropě využívají k vytvoření ještě ostřejší hranice a zdůraznění odlišnosti mezi vlastním národem (srbským) a odlišným, potažmo až nepřátelským (kosovskými Albánci). Tedy „Evropa“, EU, „evropský“ se stávají jakýmsi dvousečným morálním konceptem. Z tohoto dělení budeme vycházet.

7.5.1 Ochrana evropských hodnot a křesťanství

V první řadě se zaměříme na to, jak je Srbsko (potažmo Kosovo jako součást Srbska) reprezentováno jako ochránce Evropy a evropských hodnot. Stejně jako v případě antiteroristického diskursu se vrací reprezentace, které přisuzují Srbům důležitou roli v minulosti, tentokrát však při ochraně kontinentu:

*„Tvrzení, že Albánci žijící v Kosovu a Albánii nechtějí vytvořit společný stát, patří do množiny polopravd a mystifikací provázejících konflikty na Balkáně od roku 1991. (...) Srbům se musí přiznat, že bránili kontinent před hrozbou Velké Albánie.“*³⁶⁶

Naproti tomu najdeme i defenzivní reprezentace, které považují ideu Velké Albánie jako smyšlený konstrukt Srbska, který používalo k vytvoření své ideje Velkého Srbska, a tudíž nacionalismu.³⁶⁷

Reartikuluje se též mýtus srbského hrdinství v bitvě na Kosově poli a snaha zastavit tureckou invazi do Evropy. *„Kdo by také měl rád Turky, ty psy pohanské.“*³⁶⁸ Jak MF Dnes tak Právo přinášejí reprezentaci Srbů jako hrdinů, jako obětí okupace, kteří jsou teď vystaveni novému útlaku ze strany kosovských Albánců.³⁶⁹ MF Dnes ale mýtus také částečně zpochybňuje tím, že po boku Srbů tehdy bojovali i Albánci.³⁷⁰ Zároveň přináší výpověď Srba, který pojmenovává znovuožívání mýtů jako praktiku propagandy nacionalistů.³⁷¹

³⁶⁶ *Nezávislost, již letitá krize vůbec nekončí.* In: Právo. 18.2.2008, s. 11.

³⁶⁷ *Vášeň kolem Kosova: máme se stydět za Klause?* In: Mladá fronta Dnes. 26.5.2008, s. 10.

³⁶⁸ *Kosovo je lažna država.* In: Právo, 23.2.2008, s. 6

³⁶⁹ *Magické datum v ponurém Kosovu.* In: Mladá fronta Dnes. 28.6.2008, s. 7.

³⁷⁰ *Češi potěšili i zklamali Kosovo.* In: Mladá fronta Dnes. 23.5.2008, s. 6.

³⁷¹ *Srbské poučení z kosovského vývoje.* In: Mladá fronta Dnes. 23.5.2008, s. 9.

V Právu se, častěji než v MF Dnes, setkáváme s reprezentacemi, které označují Evropu a EU jako loutku Spojených států, jako aktéra ve vedlejší roli, jako slabou instituci. A také potenciálně ohroženou svým spojencem, Spojenými státy:

„Hrozí nebezpečí, že EU bude tváří v tvář Kosovu znovu rozdělena. Anebo znovu ponížena a vynulována, až pod tlakem USA nakonec opět udrží ústa a srovná krok.“³⁷²

„Je třeba po právu namítnout, že Evropa je vůči USA v podřízené roli. O nezávislosti Kosova se rozhodlo ve Washingtonu, ač to bude Brusel, kdo musí všechno zaplatit a zemi spravovat. Tato podřízenost ale má své historické důvody: Unie ukázala ostudnou neschopnost zastavit genocidu Miloševiče proti obyvatelům Kosova. Byl to zásah NATO rozhodnutý tehdejším americkým prezidentem Clintonem, jenž odsunul EU do vedlejší role.“³⁷³

Spojené státy jako aktér hájící kosovskou nezávislost uvádějí, že „lid Kosova je nejvíce proamerický v islámském světě. Podpora jeho nezávislosti proto poskytne tolik potřebný příklad úspěšného americkomuslimského partnerství.“³⁷⁴ Odpůrci nezávislosti se snaží naopak opakovaně doložit, že USA využily Evropu v případě Kosova k prosazení svých zájmů, spojily se s nebezpečným Kosovem, které teď Evropu rozvrací.³⁷⁵

V této souvislosti je v nacionalistické interpretaci Kosovo reprezentováno jako „loutkový stát“ USA, který má být americkým strategickým nástrojem v Evropě. Právo Spojené státy označuje za „dóny“ a Kosovo za „pióna v zámořských službách“.³⁷⁶ Zároveň je kritizována snaha Spojených států vyzbrojit Kosovo: „George Bush chce poskytnout kosovské vládě zbraně a vojenský výcvik s absurdním argumentem, že to „posílí i bezpečnost Spojených států a přispěje k nastolení světového míru“.“³⁷⁷

³⁷² *Návrat civilizovaných pachatelů.* In: Právo, 11.12.2007, s. 6

³⁷³ *Média: Nebezpečný experiment s nejistým výsledkem.* In: Právo, 19.2.2008, s. 10

³⁷⁴ *Kosovo: sud prachu hrozí výbuchem.* In: Právo, 4.9.2007, s. 11

³⁷⁵ *Činitel OSN rezignoval kvůli Mitrovici.* In: Právo, 21.3.2008, s. 9

³⁷⁶ *Kněždubská věž.* In: Právo, 26.3.2008, s. 6

³⁷⁷ *Metastázy Kosova.* In: Právo, 27.3.2008, s. 6

Zatímco USA to hájí jako ochranu míru a stability, Srbsko jako destabilizaci regionu a Evropy. Každý z aktérů vyzdvihuje své kladné vlastnosti a marginalizuje protistranu.³⁷⁸

Setkáváme se tak v tomto případě nejen s touto binární opozicí. Patrné je také, v úvodu této kapitoly zmiňované, zdůraznění starého způsobu myšlení jako znaku nacionalismu a staré jugoslávské éry. Zatímco Srbsko mluví o falešném, ukradeném, loutkovém, uměle instalovaném státě či pseudostátě, USA a kosovští Albánci vyzdvihují slabé vlastnosti protistrany (tedy Srbska), k legitimizaci svých nároků na Kosovo a také si osvojují evropský diskurs zdůrazněním „zastaralosti“ srbského myšlení:

„Nepodložená, zastaralá, ničemu nepomáhající rétorika nás k míru a stabilitě v regionu neposune.“³⁷⁹

Po úspěchu proevropské koalice v srbských volbách (po nichž bylo tím pádem snadnější vyhlásit nezávislost), argumentovali představitelé kosovských Albánců obdobným způsobem: *„Ukazuje to, že pro Srbsko nastal čas nechat za sebou minulost, zvláště své radikální názory na Kosovo... a dívat se dopředu směrem k euroatlantické integraci.“* Zdůrazněn je tedy v souvislosti s Evropou pokrok, pozitivní vize pro Srbsko a hodnotová základna. Naopak za atribut, který je znakem srbského nacionalismu, se považuje lpění Srbska na Kosovu, staré myšlení.

7.5.2 Posouvání světů

Další pomyslný zápas o Evropu se vede o vliv islámu na kontinentu. V obou denících nacházíme aktéry, kteří vidí za vznikem samostatného Kosova nebezpečí šíření islámu. Nejčastěji je v toto případě zmiňována strana KDU-ČSL, která se při hlasování o uznání nezávislosti zdržela hlasování. *„Janu Kasalovi (KDU-ČSL) se nelíbí, že se samostatností Kosova rozšiřuje vliv islámu v Evropě. (...) Vadí mi posouvání hranic mezi světy. Je to konzistentní s mým postojem, já nechci, aby Turecko vstoupilo do EU,“* tvrdí Jan Kasal.³⁸⁰

Současně s tím je spojována již zmíněná hrozba Velké Albánie jako potenciální riziko pro ochranu křesťanství jako pilíře evropské kultury.

³⁷⁸ Činitel OSN rezignoval kvůli Mitrovici. In: Právo, 21.3.2008, s. 9

³⁷⁹ Američané popřeli, že chtějí z Kosova stát NATO. In: Právo, 24.8.2007, s. 9

³⁸⁰ Lidovecká vzpoura: Kosovo a zdravotnictví. In: Právo, 2.4.2008, s. 2

„Evropa má křesťanské kořeny. (...) Kosovo bez Srbska bude směřovat ke vzniku silně muslimské Velké Albánie v srdci křesťanského Balkánu.“³⁸¹

KDU-ČSL není jedinou stranou, která akcentovala náboženství jako jednu z podstat sporu. I když i u KDU-ČSL se objevily defenzivní reprezentace.³⁸²

Na možnost šíření islámského fundamentalismu upozorňuje též ČSSD, zatímco zastávce nezávislosti, ODS, odmítá označovat oblast za místo s vlivem radikálního islámu.³⁸³

Právě v této otázce panuje zřetelný rozpor.

Setkáváme se tak i s defenzivní reprezentací muslimů, spojenou ale na druhé straně s kritikou vlastního evropského přístupu k otázce řešení statutu Kosova. Tedy Evropu a ČR, které ohrožují sebe samé a své – jiné než náboženské – hodnoty:

„Pravoslavné Slované neutlačují muslimové a je jedno, zda Kosovo je příkladem pro Kurdy. Podstatné je jen porušení mezinárodního práva a to, že Kosovo ovládají zločinci, mající na rukou krev a žijící z mafiánských kšeftů. Schwarzenbergovi i Evropě musíme říci, aby se vzpamatovali. Na lžích a zločinu stát Unie nemůže.“³⁸⁴

„I dnes (EU a česká vláda) podporují v Kosovu politiky, kteří se jimi stali pro své zločiny.“³⁸⁵

V MF Dnes pak nacházíme výrok, který je odpovědí na „útoky“ reprezentací, které Kosovo zobrazují ve spojitosti s nebezpečím vytvoření islámského státu. Znevěrohodňuje tak srbské nacionalistické praktiky. Zároveň jsou zde ale muslimové zobrazení negativně jako „ideologicky zaslepení“:

„Jen člověk neznalý kosovských reálií může věřit v to, že se z Kosova stane islámský stát. Sám vůdce kosovských Albánců Hashim Thaci veřejně řekl, že Kosovo má sice muslimské obyvatelstvo, ale jeho politikou je albánský nacionalismus, což se také projevilo tím, že z Kosova byli „vyhnáni“ nejen pravoslavní Srbové, ale i menšina muslimských Turků a Romů. (...) Obávám se, že podpora samostatnosti Kosova ze

³⁸¹ Lidovci se vzpírají kvůli Kosovu. In: Právo, 1.4.2008, s. 1

³⁸² Například argumentace v MF Dnes, že za odmítáním nezávislosti ze strany lidovců nestojí muslimská podstata Kosova. (České váhání s uznáním Kosova těší Srby. In: Mladá fronta Dnes, 11.4.2008, s.5)

³⁸³ Topolánek chce uznat nezávislé Kosovo ihned. In: Právo, 31.3.2008, s. 1

³⁸⁴ Kosovo je lažna država. In: Právo, 23.2.2008, s. 6

³⁸⁵ Ani demokracie není černobílá. In: Právo, 15.11.2007, s. 6

strany značné části muslimů je důsledkem jejich ideologické zaslepenosti a neznalosti historických realit. ³⁸⁶

Právo převážně pracuje s pojmy Albánc a muslim jako se stereotypy necivilizovaných, nebezpečných, násilných lidí, mafiánů, zlodějů či dokonce ďáblů a barbarů, kteří stojí v opozici k vykonstruované evropské identitě a Evropu mohou ohrožovat.

„Existuje nekontrolovaný příliv Albánců z Albánie do Kosova. Nealbánci musí žít v podmínkách ghett. Až na pár výjimek byla tedy etnická očista dokončena – jen zcela jinak, než ji světu vsugerovala politická propaganda Západu. Výsledkem a odměnou za toto barbarství by měla být nezávislost Kosova. ³⁸⁷

„Kosovskoalbánská mafie je v EU slavná: obsluhuje skoro sama tzv. balkánskou drogovou cestu. (...) Je pověstná mimořádnou krutostí. (...) Je Evropa ještě vůbec svobodná ve svém rozhodování? Nebo už zkrátka musí zaplatit výpalné? ³⁸⁸ Zřetelné je také označení „kosovskoalbánská mafie“. Tedy v roli pachatele jsou jen kosovští Albánci.

Zřetelný rozpor můžeme objevit i v reprezentaci Hashima Thačiho. Na jedné straně je v obou listech zpochybněna jeho image „*politika evropského střihu*“ ³⁸⁹ zdůrazněním negativních vlastností (například tím, že i tlumočnice před jeho pohledem strachy zkolabovala) nahání hrůzu ³⁹⁰, či citátem: „*EU by se neměla chovat k Thačimu jako k demokratickému politikovi. Na rozdíl i od jiných představitelů jeho strany neprojevuje téměř žádné pochopení pro soužití lidí různých etnik a vstřícnost k Srbům, Bělehradu nebo historii, jejíž vnímání je součástí identity také u Srbů.*“ ³⁹¹

Na druhé straně je Thačiho smysl pro evropské hodnoty vyzdvihován k delegitimizaci srbských nacionalistických praktik a k obhajobě postupu Západu vytvořit nezávislé Kosovo. Děje se tak skrze aktéry Západu a kosovské Albánce v obou listech, event. reprezentacemi a volbou výrazových prostředků v MF Dnes.

³⁸⁶ *Albánci propadli zaslepenosti, Západ a muslimové taky.* In: Mladá fronta Dnes, 4.4.2008, s. 8

³⁸⁷ *Kosovo není Kurdistan aneb Co s mezinárodním právem?* In: Právo, 15.12.2007, s. 9

³⁸⁸ *Vypálená svoboda.* In: Právo, 19.2.2008, s. 6

³⁸⁹ *Samostatnost Kosovu nic nepřinese.* In: Mladá fronta Dnes, 19.2.2008, s. 11

³⁹⁰ Tamtéž

³⁹¹ *Když je terorista v čele státu.* In: Právo, 27.11.2007, s. 6

Rozpor, nejen v případě tohoto kosovského politika, ale Kosova jako celku, panuje především v tom, zda nezávislost zaručí multietnické a multikulturní soužití obyvatel či nikoli. Zastavme se ale nejdříve u samotného pojmu a koncepce multikulturalismu.

7.5.3 Multikulturalismus a multietnicita

Idea multikulturalismu se v mnoha západních kulturách stala oficiální politikou a představuje liberálně demokratický pokus o podporu etnické či rasové rovnosti. Multikulturalismus a multietnicita jsou založeny na myšlence manifestované tolerance k různým kulturním zvykům v rámci kontextu národního státu. Multikulturalismus se snaží vyjadřovat respekt k různosti a přímo ji oslavuje.³⁹² Jeho cílem se – obecně řečeno – stala integrace minorit do společenství rovnosti, svobody a solidarity, jež lidem neupírá nárok na kulturní rozmanitost.³⁹³ Evropský multikulturalismus se napojil i na myšlenky osvícenství a také představuje opak asimilacionismu – tj. představy, že se příslušníci menšin mohou stát plnoprávnou součástí národa, jen když se zbaví svých odlišností.

Multikulturalismus má několik různých významů. Je jednak označením stavu (tj. koexistence odlišných kultur a etnik), ideálem (multikulturní společnost jako představa harmonického soužití kultur) či politickým programem.³⁹⁴ Všechny tyto významy pak hledají základ v soudobé politické teorii, o kterou se opírají jak zastánci, tak odpůrci multikulturalismu, který má původ v americké tradici.

Filozof Michael Waltzer tvrdí, že liberální stát stojí nade všemi menšinami a je ve vztahu k jejich identitám a kulturním tradicím neutrální. Být občanem liberálního státu znamená jediné: přijmout principy demokracie a individuální svobody zakotvené v ústavě. Tedy že liberalismus má prosazovat důslednou odluku etnické příslušnosti od státu.³⁹⁵ Kanadský teoretik Will Kymlicka nesouhlasí, neboť podle něj každý národ, tedy i „občanský“, ve skutečnosti pouze reprodukuje etnickou kulturu určité skupiny

³⁹² Srov. BARKER, Chris, 2006, s. 124

³⁹³ Srov. BARŠA, 2003, s. 19

³⁹⁴ Srov. PETRUSEK, M., 2006

³⁹⁵ Srov. WALTZER, 1992, s. 9

obyvatelstva. Podle něj je rozhodující prostě to, zda se při reprodukci národa páchají na menšinách nespravedlnosti, nebo ne.³⁹⁶

V případě řešení statutu Kosova státy Západu přišly s konceptem multikulturního a hlavně multietnického Kosova jako oblasti soužití kosovských Srbů, kosovských Albánců a dalších kosovských etnik se svými kulturami se zaručenými právy danými ústavou³⁹⁷.

Narážíme však na problém, že „evropské národní státy jsou definovány historií těch, kteří tam podle národních mytologií žili od nepaměti. V jejich kolektivních představách jsou proto historie, území, kultura, jazyk a krev svázány daleko pevnějšími pouty.“³⁹⁸ Kosovo střetem dvou národních mytologií, což situaci komplikuje.

Jestliže se příslušníci menšin dostanou do role, ve které se nemusí jakkoli asimilovat, dochází často k jejich ještě většímu vydělování ze společnosti a prohlubování separace, což může vést k pocitům vykořenění a stupňuje problémy v soužití s většinovou společností. To je problémem severního Kosova. Toto kompaktní území v Republice Kosovo obývané převážně Srby je navzdory vzniku samostatného Kosova (obývaného albánskou většinou) nadále svébytnou oblastí pod kontrolou Srbska, proti vůli kosovských úřadů. Navíc v severním Kosovu daleko méně funguje snaha o spolupráci mezi Srby a kosovskými Albánci než v kosovských rozptýlených nekompaktních enklávách obývaných Srby.

Děni na Balkáně od počátku 90. let po současnost, teroristické útoky v Madridu (2004) a Londýně (2005) atd. přinesly i evropskou skepsi vůči multikulturalismu.³⁹⁹ Italský politolog Giovanni Sartori tvrdí, že multikulturalismus zvyšuje rozdíly mezi lidmi, vede k radikalizaci menšin a jejich segregaci.⁴⁰⁰

Slovinský levicový filozof Slavoj Žižek kritizuje multikulturalismus, neboť je podle něj vyjádřením povýšeného liberálního odstupu. „Multikulturalismus svědčí o bezpříkladné homogenizaci světa. (...) I tolerantní multikulturalistický liberál občas

³⁹⁶ Srov. KYMLICKA, W., 2007, s. 33-37

³⁹⁷ Koncepti multiethnicity obsahuje tzv. Ahtisaariho plán, podle kterého došlo na vyhlášení nezávislosti. (Srov. Kosovo Multipack, 2008)

³⁹⁸ In: BARŠA, 2003, s. 12

³⁹⁹ Srov. BARŠOVÁ, BARŠA, 2005, s. 165

⁴⁰⁰ Srov. SARTORI, G., 2005, s. 39n

zavírá oči nad nejbrutálnějším porušováním lidských práv, jen aby nebyl obviněn z toho, že druhému vnucuje hodnoty.⁴⁰¹

Václav Bělohradský pak označil multikulturalismus za vyčerpaný, příliš rozporný – nelze jej realizovat ve společnostech na různých vývojových stádiích, znehodnocuje kultury a znovu vyzdvihuje kategorie (např. rasa či etnicita), jež se Evropa snažila neutralizovat.⁴⁰² Bělohradský zdůrazňuje potřebu odstupe od „my“ jako základu nového svobodnějšího společenství, nedůvěřovat autoritám. Jeho kniha Společnost nevolnosti je jako celek kritickým náhledem na současnou západní společnost.

Mnoho analytiků se zabývá měnicí se demografickou tvářící Evropy a připouštějí možnost zániku západního kulturního okruhu. Kymlicka tvrdí, že Evropané budou stát před pragmatickou otázkou: nevyváží nakonec přínosy multikulturalismu jeho paradoxy a rizika? Bez aktivní politiky, jež by dopomohla k soužití kultur, vzniknou další vyloučené skupiny, které budou stát v opozici vůči společnosti.⁴⁰³

V našem případě se dostáváme ke střetu dvou konceptů. Jedním z nich je liberální pojetí multietnicity a multikulturality prosazované Evropou a zeměmi Západu v Kosovu, jejíž ústřední ideou je, že samostatné multietnické a multikulturní Kosovo přispěje k demokracii, stabilitě a integraci Kosova do rodiny evropských národů. Tedy přístup vyzdvihující „evropanství“, které se projevuje předstíráním, že konkrétní odlišné kultury jsou plně uznávány a že jde především o prezentaci lidství jako takového.⁴⁰⁴ Obrana evropského diskursu skrze tento přístup tedy probíhá hájením a prosazováním multietnického a multikulturního konceptu Kosova.

Na druhé straně je tu kritické pojetí, tedy nefunkčnosti a vyčerpanosti multikulturního a multietnického přístupu, který nejenže Evropa nedokáže uskutečnit, ale který ji také ohrožuje. Vychází i z levicové kritiky antiamerikanismu a nedůvěry v tradiční autority a instituce. V ideologické rovině, která má původ v době kolonializace, též můžeme vnímat tento přístup jako kritiku dominance mocností.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ In: ŽIŽEK, S., 2007, s. 232-237

⁴⁰² Srov. BĚLOHRADSKÝ, V., 2007, s. 206-211.

⁴⁰³ Srov. Srov. KYMLICKA, W., 2007, s. 58-59

⁴⁰⁴ Srov. BARŠA M., STRMISKA, M., 1999, s. 65

⁴⁰⁵ Kolonizace zanechala následky v tom, že pozici dominance nad určitým územím (v tomto případě Západu nad Kosovem) je nutné podpořit nejen silově, ale i v ideologické oblasti. Kritika mocenského přístupu spočívá v tom, že v koloniální éře vytvořily mocnosti ideu záchrany „barbarských“ civilizací

Kritické pojetí tedy brání evropský diskurs tím, že koncepci multietnického a multikulturního Kosova zpochybňuje.

7.5.4 Evropa a multietnicita. Realita, nebo fikce?

Vraťme se zpátky k rozporu v reprezentaci Hashima Thačiho coby na jedné straně politika evropského stříhu, který zaručuje multietnicitu a multikulturalitu Kosova, na druhé straně politika, který multietnicitu popírá.

„Začíná nová éra. Občané Kosova vyslali světu poselství, že mají demokratickou zemi připravenou se zapojit do evropské rodiny, říká Thači.“⁴⁰⁶

Akcent na zařazení do „evropské rodiny“ symbolizuje přechod od „starého“ k „novému“, od byzantského Východu k evropskému Západu. Navíc označením „občané Kosova“ nepreferuje žádnou z etnických menšin. Tímto způsobem reprodukuje liberální evropskou ideologii v opozici k ideologii srbského nacionalismu.⁴⁰⁷ Deník Právo je kritický ke kosovské nezávislosti, k roli Evropy a české vlády v tomto procesu. Naopak v MF Dnes nacházíme reprezentace podporující tezi evropského multietnického Kosova:

„Česká republika má nejlepší důvod přivítat nového člena evropské multikulturní rodiny - Kosovo - okamžitým navázáním diplomatických styků. Vždyť před patnácti lety sama ukázala světu, jak lze kultivovaným a příkladným způsobem rozdělit zemi, není-li cesty k udržení jednotného státu.“⁴⁰⁸

Thačiho snahu o mírové soužití etnik v novém státě zdůrazňuje i tzv. soft news⁴⁰⁹, kdy Thači v době vyhlášení nezávislosti daroval srbské rodině traktor na usmíření.

„Thačiho gesto je součástí intenzivní snahy kosovské vlády dokázat, že odtržení Kosova od Srbska zdejší srbskou menšinu nijak neohrožuje. I proto je v nedělní

vyspělými státy Evropy a že tato ideová představa Západu jako vůdce, který vyvádí nevědomé barbary na světlo, se zachovala dodnes.

⁴⁰⁶ *A teď vyhlásíme nezávislost.* In: Mladá fronta Dnes. 19.11.2007, s. 6.

⁴⁰⁷ Srov. ERJAVEC, Karmen a VOLČIČ, Zala, 2007, s. 77

⁴⁰⁸ *Česko a Kosovo: spíme stále.* In: Mladá fronta Dnes. 21.2.2008, s. 12

⁴⁰⁹ Jako soft news zjednodušeně řečeno hard news se zabývají důležitými informacemi, zatímco soft news zajímavými záležitostmi. (Srov. TUCHMAN, Gay, 1978, s. 47 – 48)

deklaraci o nezávislosti několikrát zdůrazňováno, že Kosovo zůstane domovem hned šesti různých etnik se stejnými právy. I proto má nová kosovská vlajka šest hvězd, které symbolizují šest zdejších etnických skupin. ⁴¹⁰

Tuto událost následně zvýraznění argumentace obdarovaného Srba, že poklidné soužití v Kosovu je po vyhlášení nezávislosti reálné. Hegemonie souhlasu s Kosovem tedy do sebe zapracovává kritické hlasy:

„„Byl to host a já se ke každému chovám stejně, ať je to Srb nebo Albánec. Když říká, že se nám nic nestane, tak já mu věřím, proč bych neměl,“ dodává Slaviša. Nedbá na to, že mu na severu Kosova (Srbové) spílají do zaprodanců. (...) On sám má s Albánci vztahy dobré. Však hned vedle jeho domu ze střechy trčí velká albánská vlajka. „Jsou to dobří sousedé, nic proti nim nemám,“ říká Slaviša. ⁴¹¹

Kosovo je reprezentováno – pohledem aktérů Západu a zemí uznávajících Kosovo – jako ochránce evropských hodnot.

„Většina členských zemí EU brzy uzná demokratické a multietnické Kosovo postavené na vládě zákona,“ cituje MF Dnes představitele západních mocností. ⁴¹² Ale i českou diplomatku v Kosovu: *„(Kosovští Albánci) dobrovolně přijímají dohled, jsou na něj zvyklí. Nyní musí přesvědčit svět, že to, co slibují například v případě ochrany menšin, splní.* ⁴¹³

Proti těmto reprezentacím, které reprodukuje evropskou liberální tezi multietnicity, stojí ty, kde je zpochybňováno, že by Kosovo mohlo být multietnickým státem. Srbský nacionalismus je reprodukován právě skrze zpochybňování multietnicity. K tomu deník Právo využívá i citaci Hashima Thačiho, která má tohoto aktéra zdiskreditovat:

„Snaha zdůvodnit uznání nezávislosti vede k bizarním nápadům. Pojem „Kosovar“ má naznačovat multietnicitu. Jenže v Kosovu se nikdo nepovažuje za Kosovara, ale za Albánce, Srba, Turka, Roma atd. „Kosovská identita neexistuje,“

⁴¹⁰ *Kosovští Srbové, buďte v klidu, dostanete traktor.* In: Mladá fronta Dnes, 19.2.2008, s. 6

⁴¹¹ Tamtéž

⁴¹² *Svět uznává Kosovo, Češi váhají.* In: Mladá fronta Dnes, 19.2.2008, s. 6

⁴¹³ *Je to suverenita, ale okleštěná, říká diplomatka.* In: Mladá fronta Dnes, 19.2.2008, s. 6

říká Hashim Thaçi, a podle Migjena Kelmendiho Albánci odmítají náhražky jejich národní identity jako zradu.⁴¹⁴

Vznik nových symbolů, včetně hymny, pak Právo označuje jako „další provokaci ze strany albánské většiny“⁴¹⁵ a nikoli jako integrační prvek.

Kritizována je na stránkách deníku Právo též role mezinárodního společenství a Evropy jako vůdčího aktéra snažícího se dosáhnout multietnického Kosova během poválečné správy této oblasti. Delegitimizací multietnického konceptu tak aktéři prezentují svůj přístup jako ten, který brání evropské hodnoty. Tím zároveň legitimizují srbské nacionální praktiky:

„Multietnické jsou po devíti letech mezinárodní správy Kosova jen hřbitovy!(...) Prohraje-li dnes Srbsko svoje Kosovo, tak s ním prohraje i Evropa.“⁴¹⁶

„Washington a státy rozhodující v EU svým přístupem k proklamaci nezávislosti v tichosti přiznaly, že zdůvodnění vojenské intervence proti Srbsku v roce 1999 mělo s realitou jen málo styčných bodů. Nepřímo daly také najevo, že okupační správa Kosova selhala. Nebyla schopna zachovat multietnický charakter země a čelit vitálnímu albánskému nacionalismu. (...) Za partnery uznaly osoby, které by za jiných okolností nechaly deportovat do Haagu či na Guantánamo.“⁴¹⁷

Evropské snahy o multikulturní a multietnické soužití jako fiasko a nereálný koncept pak ukazuje reprezentace Bosny a Hercegoviny, která je od války v 90. letech taktéž pod správou EU. V této federaci se multietnické a multikulturní koncepci nedaří:

„Na rozdíl od jugoslávské éry Bosna a Hercegovina dnes nehraje multikulturní roli. Potvrzují se tak prognózy, že zůstane jen umělým útvarem, ve kterém vedle sebe, ne spolu, žijí tři etnika. Zahraniční správci Bosny nepřipouštějí, že by plán návratu uprchlíků selhával. Jinak by museli uznat fiasko své politiky. S aktuálním děním v Bosně a Hercegovině – ostatně stejně jako v Kosovu – si však nevědí rady.“⁴¹⁸

Na jedné straně tedy stojí obraz evropského selhání a kritiky multikulturalismu a multietnicity. Spolu s nimi je v srbském nacionalistickém diskursu, který reprodukuje

⁴¹⁴ *Rukojmím Kosova je nejen léta vydírané Srbsko.* In: Právo, 8.1.2008, s. 11

⁴¹⁵ *Kosovo má hymnu beze slov.* In: Právo, 13.6.2008, s. 10

⁴¹⁶ *Prohraje-li Srbsko, prohraje i Evropa.* In: Právo, 28.2.2008, s. 6

⁴¹⁷ *Nezávislost, již letitá krize vůbec nekončí.* In: Právo, 18.2.2008, s. 11

⁴¹⁸ *Fikce a realita naplňování dohod o Bosně.* In: Právo, 14.3.2008, s. 16

i česká média, kritizována evropská správa Kosova jako protektorát⁴¹⁹ či okupace.⁴²⁰ Srbské akce a vytváření paralelních institucí proti kosovské správě jsou následně legitimizovány jako boj za spravedlnost, ochranu Srbů, i když ve skutečnosti dochází k vydělování se, vytváření ještě ostřejších bariér mezi etniky.

„„Srbský parlament bude bojovat proti vytvoření dalšího albánského státu na Balkáně,“ prohlásil vůdce kosovských Srbů Marko Jakšič, podle něhož má za úkol parlament hlavně chránit kosovské Srby.“⁴²¹

Srbský nacionalismus kosovští Srbové legitimizují i tím, že jsou to oni, kdo chtějí posunout region směrem k Evropě, k „novému“ od „starého“. Delegitimizují snahy Západu a kosovských Albánců o umělé vytvoření multietnického kosovského konceptu, prezentují svůj přístup jako ten, který brání evropské hodnoty, a tím legitimizují srbské nacionální praktiky:

„To je jen divadlo pro kamery (předání traktoru kosovskému Srbovi od Thačiho, pozn. aut.). Podívejte se, něco podobného dělal svého času Milošević, také dával dárky Albáncům. Něco takového vztahy sotva vylepší. Já bych vyčkal tak ještě deset let. Kosovo by mělo silnou autonomii. A pak bychom všichni společně vstoupili do Evropské unie, kde už na hranicích nezáleží.“⁴²²

Na druhé straně stojí naopak označení srbského přístupu k odmítání koncepce společného soužití etnik a kultur a především bojkot těchto snah ze strany Srbů – ať už v Kosovu nebo v Bosně a Hercegovině – jako hlavní překážka pokroku. A tedy označení Srbů jako těch, kteří evropskou hodnotu multietnicity ohrožují:

„Vedení Republiky srbské (jedna z částí federace Bosny a Hercegoviny), která zabírá polovinu země, se neustále všemožně snaží zabránit tomu, co vymyslel zbytek světa: vytvořit stát s jednou multietnickou centrální vládou, armádou a policií.“⁴²³

I když MF Dnes v tomto textu přiznává částečně podíl na nefunkčnosti Bosny a Hercegoviny EU a mezinárodnímu společenství, primárně je hlavní podíl viny na disharmonii etnických vztahů přisuzován srbskému nacionalismu.

⁴¹⁹ ČSSD kritizuje EU kvůli zradě v Kosovu. In: Právo, 2.4.2008, s. 4

⁴²⁰ Kosovo vyhlásilo nezávislost. In: Právo, 18.2.2008, s. 1

⁴²¹ Srbové v Kosovu mají vlastní parlament. In: Právo, 30.6.2008, s. 8

⁴²² Kosovští Srbové: naše vláda je v Bělehradě. In: Mladá fronta Dnes, 18.2.2008, s. 12

⁴²³ Jak daleko je Bosna od války. In: Mladá fronta Dnes, 21.11.2007, s. 6

Zatímco Srbové označují jako nelegální stát Kosovo, kosovští Albánci a jejich spojenci za nelegální a kontraproduktivní⁴²⁴ označují vytváření paralelních institucí Srbů. Vzájemně se staví do role obětí a pachatelů.

Zřejmé je rozdělení na aktéry: Západ, kosovští Albánci, ODS, část Strany zelených vs. Srbsko, Rusko, Václav Klaus, ČSSD, KDU-ČSL, KSČM, část Strany zelených a menšinová část zemí EU nesouhlasících s nezávislým Kosovem. Jde o státy, které mají na svém území problémy s hrozbou separatismu.

První skupina vidí v samostatném Kosovu naplnění hodnot svobody, demokracie, multietnicity a zároveň Evropy silné, odvážné, garantující tyto hodnoty. Kosovo označuje jako nový stát v Evropě, člena evropské rodiny. Za oblast, která bude pod evropským dohledem. Hashima Thačiho⁴²⁵ jako premiéra, který Evropu poslouchá a který prodělal neuvěřitelnou proměnu. *„Ještě před deseti lety útočil v lesích na srbské nepřátele, nyní jezdí do srbských enkláv a slibuje, že se tamním obyvatelům nic nestane. Setkává se s pochopitelnou skepsí, ale jde o důležité gesto, se kterým podle diplomatů přišel Thači sám.“*⁴²⁶

Druhá pak vidí v nezávislém Kosovu nedostatečné záruky ochrany menšin, nereálný koncept multietnického soužití, Evropu zpochybňující a ohrožující své vlastní hodnoty, Evropu v podřízené pozici vůči kosovským Albáncům a neužívá označení Republiky Kosovo jako evropský stát, ale falešný stát, lživý stát, ukradený stát, uměle instalovaný stát, samozvaný stát nelegální stát, pseudostát či označení „takzvané Kosovo“. Evropský dohled nad oblastí bývá v textech reprezentován jako protektorát. Thači a kosovští Albánci jako nacionalisté, kteří dostali Západ *„přesně tam, kde ho chtěli mít.“*⁴²⁷ Zároveň je patrná ideologie antiamerikanismu a kritika institucí – tedy atributy, které si přisvojují srbské národovecké strany.

První přístup je častěji akcentován v MF Dnes, druhý v Právu. Podstatnější ale bylo při této části analýzy všimání si jednotlivých aktérů.

Ideologii antiamerikanismu a nesouhlas s multietnicitou v Právu podtrhuje citát, který navíc umocňuje samotný aktér, profesor americké univerzity. Tedy citát aktéra

⁴²⁴ *Samostatnost Kosovu nic nepřinese.* In: Mladá fronta Dnes, 19.2.2008, s. 11

⁴²⁵ *Proč Kosovo, a ne třeba Baskicko?* In: Mladá fronta Dnes, 18.2.2008, s. 11

⁴²⁶ Tamtéž

⁴²⁷ *Těžký direkt systému OSN.* In: Právo, 20.2.2008, s. 6

z USA, který – narozdíl od své země – odmítá nezávislost. Tím dochází k posílení ideologie.⁴²⁸

„Snaha vytvořit multietnický stát je pošetilá, autoritářská a zcela neúspěšná. Etnické skupiny si jsou stejně vzdáleny jako před válkou,“⁴²⁹ tvrdí profesor Amitaie Etzioni z Univerzity George Washingtona. Steven Meyer z washingtonské Univerzity národní obrany vidí problém v tom, že *„skutečná přání lidí v Kosovu se od snah Západu značně liší. Nikdo si nechce přiznat, že Srbové a Albánci v Kosovu si skutečně nepřejí žít společně v jednom státu.“⁴³⁰*

Prvotní snahou bylo ukázat, jak probíhá pomyslný souboj o evropské hodnoty a jak je na jejich základě reprezentováno možné ohrožení Evropy.

Rozpor ilustruje následující citát španělského představitele. Vznik samostatného Kosova je reprezentován jako ohrožení evropských hodnot, které si Evropa sama stanovila a nyní je porušuje.⁴³¹ Španělsko na jedné straně jako země EU hájí koncepci Bosny a Hercegoviny, neboť jednotlivá etnika dostala svou samosprávu. Způsob zvolený v Kosovu založený na dominanci jediného etnika, ale Španělsko odmítá:

„Zvláště Evropská unie podpořila životaschopnost multietnických, multikulturních a multináboženských států. (...) Toto soužití se zakládá na hodnotách, které hájí Evropa a které se týkají soužití a vzájemné úcty na základě demokracie. Evropská unie a Španělsko se ale vždy stavěly proti vytváření nových států z čistě etnických důvodů právě proto, že je to (vznik Kosova) v rozporu s podstatou hodnot, na kterých stojí naše společnosti.“⁴³²

Kritiku konceptu multikulturalismu, mj. na příkladu Kosova, a reprezentaci ohrožené Evropy svým vlastním přístupem, pak nabízí izraelský politik Natan Šaransky v deníku Právo: *„Evropa rezignací na vědomí vlastní identity ztrácí silný faktor, schopnost bránit sama sebe. Nevnímá své dědictví, a tím ohrožuje svou budoucnost. (...) Přitom fundamentalisté, kterým Evropa otevřela své brány, svou identitu vnímají velmi silně. (...) Evropa má dvě velké tradice: lidská práva a demokracii, a tou druhou je*

⁴²⁸ Zdůrazněním kritického hlasu z tábora protivníka ideologie posiluje svou funkci.

⁴²⁹ *Kosovo: sud prachu hrozí výbuchem.* In: Právo, 4.9.2007, s. 11

⁴³⁰ *Kosovo: sud prachu hrozí výbuchem.* In: Právo, 4.9.2007, s. 11

⁴³¹ Španělsko jako součást Evropy na jedné straně hájící evropské hodnoty, na druhé straně je zemí potýkající se se separatistickými tendencemi uvnitř sebe sama.

⁴³² *My Španělé Kosovo uznat nemůžeme.* In: Mladá fronta Dnes. 25.2.2008, s. 11

nacionalismus. A nemyslím, že je nutné vzdávat se jedné tradice pro druhou. Multikulturalismus je v této době velmi nebezpečná věc.“⁴³³

7.5.5 Křižovatka mezi Evropou a Ruskem, budoucností a minulostí

V úvodu této kapitoly jsme uvedli, že srbské prozápadní vládní i společenské elity se zaměřují na přesvědčování veřejnosti, že jejich země z postkomunistického bloku přísluší taktéž, vzhledem k historickým a kulturním tradicím a vazbám, do západoevropského prostoru. Evropská integrace a možná nová budoucí éra země je postavena do protikladu k socialistické minulosti, k období bez pokroku a s mezinárodní izolací, se směřováním k Rusku. Problém nastává v situaci, kdy do hry vstupuje otázka Kosova.⁴³⁴

V první řadě je potřeba oddělit dva aspekty. Jedním z nich je integrace Srbska do Evropské unie. Druhým pak snaha Srbska ponechat si Kosovo jako součást svého území. Toto rozdělení je potřeba si uvědomit. Zatímco EU a proevropské síly v Srbsku se snaží tato dvě témata od sebe oddělovat a každé z nich řešit jako samostatný problém, národovecké strany striktně trvají na vzájemném propojení obou témat. Zjednodušeně řečeno – zatímco proevropské síly se i za případné ztráty Kosova nevzdávají vize evropské integrace, národovecké naopak integraci buďto rovnou odmítají (SRS), nebo integraci Srbska do EU podmiňují jen za předpokladu evropského zastání se srbských nároků na Kosovo (DSS). Charakteristickým rysem národoveckých stran je i kritika mezinárodních institucí (včetně EU, NATO či ICTY) a větší (SRS) či menší (DSS) orientace na Rusko.⁴³⁵ My se tedy především zaměříme na to, jak se nacionalistický přístup kritizující EU za její postoj ke Kosovu střetává s proevropským přístupem.

Například proevropský prezident Tadić, který prosazuje vstup Srbska do EU, chce Kosovo jako součást své země. První skutečnost nepodmiňuje druhou skutečností. Podmínky koaličních partnerů z národovecké DSS (ti odmítají podepsat smlouvy k přiblížení se EU dokud se EU nepostaví za Srbsko) označuje jako vydírání a ohrožení evropské budoucnosti Srbska. Koštunica z DSS prohlašuje, že „*pouze celé Srbsko včetně Kosova může pokračovat v procesu integrace do EU*“, či citátem: „*Jak ve 21.*

⁴³³ *Evropa ztrácí schopnost sama sebe bránit.* In: Právo, 8.11.2007, s. 11

⁴³⁴ Viz kapitola 3.1 o přístupu srbských politických stran k této problematice.

⁴³⁵ Viz kapitola 3.1

století může kdokoli váhat, zda podpoří právo, nebo nespravedlnost a loupež. Bráněním Kosova Srbsko brání víc než naše území.“⁴³⁶ Označení Srbska jako ochránce morálních hodnot a Evropy je charakteristické nejen pro Koštunicu, ale především slouží jako nástroj legitimizace srbských nacionalistických praktik.

Radikálové (SRS) Tadiče obviňují „z vlastizrady a paktování se s nepřáteli Srbska“.⁴³⁷

Nutno dodat, že všechny tábory pojmají Evropu jako symbolický prostor a hodnoty, do kterého Srbsko patří a které chrání.

Národovecký premiér Vojislav Koštunica znovuoživuje nacionalistický mýtus srbského národa jako národa božího, který bojuje za svá práva a zároveň práva Evropy:

„Jaký boží, lidský nebo evropský zákon jsme to porušili?“⁴³⁸ Pozdější násilnosti (srbských výtržníků vůči ambasádám zemí Západu, které uznaly Kosovo) legitimizoval Koštunica tak, že „Srbsko brání nejvyšší hodnoty, na nichž spočívá demokratický svět, což znamená, že Kosovo je Srbsko.“⁴³⁹ Srbské násilí je opakovaně srbskými národoveckými představiteli – a převážně pak v publicistických textech Práva – legitimizováno právě tímto způsobem.

Oba analyzované deníky spojují otázku řešení statutu Kosova s otázkou vztahu Srbska a EU. Rozpor objevujeme v tom, že si Právo na rozdíl od MF Dnes v některých svých textech spadajících žánrově mezi publicistické útvary dokáže představit, že by se Srbsko odklonilo od evropské integrace.

Deník Právo zaujímá kritický postoj k unii a české vládě, které souhlasí s kosovskou nezávislostí. Vítězství prozápadních sil list komentuje například tím, že „Srbsko opět špatně volilo“ a vyzývá „k zamyšlení jak nad „Evropou“, která uznala mafiánský „stát“ založený bombami NATO na troskách mezinárodního práva i multietnické společnosti.“⁴⁴⁰ Reartikuluje tak slova ze srbského nacionalistického diskursu. Nacionalisté opakují, že „nelze mít za spojence státy, které schvalují odtržení 15 procent území Srbska.“⁴⁴¹

⁴³⁶ Kosovo vře přípravami na své odtržení. In: Právo, 16.2.2008, s. 13

⁴³⁷ Srbským prezidentem bude zřejmě proevropský Tadič. In: Právo, 2.2.2008, s. 10

⁴³⁸ Co znamená hořící ambasáda v Bělehradě?. In: Mladá fronta Dnes. 23.2.2008, s. 10

⁴³⁹ Tamtéž

⁴⁴⁰ Jsme opět v proudu. In: Právo, 26.5.2008, s. 6

⁴⁴¹ Srbsko volí budoucnost země i Balkánu. In: Právo, 2.2.2008, s. 10

Patrná je též snaha legitimizovat v Právu nedopadení podezřelých z válečných zločinů Ratka Mladiče a Radovana Karadžiče ze strany Srbska (jejich dopadení Srbskem si EU klade jako podmínku vstupu do EU) tím, že se poukáže na údajné nespravedlnosti páchané ze strany EU a ICTY vůči Srbsku. Mýtus Srbska jako oběti tak legitimizuje srbský nacionalismus:

„Bohužel, po tomto (po osvobození kosovsko-albánského velitele Ramushe Haradinaje, kterého Srbsko obviňuje ze zločinů, pozn. aut.) Radovan Karadžič a Ratko Mladič nikdy neskončí v Haagu.“⁴⁴² nebo „Haag do srbských ran jen přisypal další europorci soli.“⁴⁴³

Jak MF Dnes, tak Právo přinášejí kritické reprezentace vztahu EU k Srbsku. EU, která deklaruje snahu o integraci Srbska do evropských struktur, je paradoxně označena za překážku, která integraci sama zpomaluje:

„Pokud unijní státníci svá ujištění o ochotě zapojit Srbsko do evropské integrace mysleli vážně, mohou zpytovat svědomí, protože prozápadním politikům v Srbsku pozici nijak neulehčili. Ti dosud slyšeli jen neurčité přísliby zrušení víz či členství v Evropské unii, ale hlavně až ultimativní podmínky: když svrhnete Miloševiče, když ho vydáte do Haagu, když nebudete volit radikály, když... tak pak už se opravdu dočkáte. Odměnou (ironie, pozn. aut.) bylo odtržení Kosova.“⁴⁴⁴

„Srbové jsou rozčarováni ze Západu, který je stále drží v neprodyšném krunýři.“⁴⁴⁵ Volnost či cestování jsou atributy, které deníky (a samotní Srbové) srovnávají s časy Jugoslávie, kdy v rámci možností cestovat mohli, zatímco v této době mohou jen omezeně. Tedy „staré“ (Jugoslávie a relativně svobodné cestování) je vyzdvihováno nad „nové“ (EU nedokázala zrušit víza pro Srby). Slouží to jako další vysvětlení, proč přetrvává ve veřejném diskursu v Srbsku nacionalismus.

Všimněme si dvojice citátů ještě v jednom ohledu. Zatímco u prvního (Právo) je rovnou akcentováno téma ztráty Kosova jako chyby EU (strategie využívaná

⁴⁴² *Osvobození Haradinaje Srby silně popudilo.* In: Právo, 5.4.2008, s. 9

⁴⁴³ *Unie už musí jednat.* In: Právo, 13.5.2008, s. 6

⁴⁴⁴ *Unie už musí jednat.* In: Právo, 13.5.2008, s. 6

⁴⁴⁵ *Proč nacionalismus Srby tak láká.* In: Mladá fronta Dnes, 4.2.2008, s. 6

nacionalisty), ve druhém případě MF Dnes kosovské téma odděluje a všímá si jen vztahu EU k Srbsku.

Mezi srbské nacionalistické praktiky, které reprodukují i česká média, patří též zobrazování Evropské unie, která svým přístupem ohrožuje sebe samu:

„Je proto teď na Unii, zda k dosavadnímu biči nabídne konečně i cukr. Měla tak učinit už dávno. Možná by jí teď odpadly starosti, zda budou vládu nakonec sestavovat síly proevropské síly, či protievropští radikálové.“⁴⁴⁶

„Srbské prozápadní elity, které svrhly Miloševiče a vydaly jej k potrestání do Haagu, zavedly demokracii a otočily zahraničněpolitický kurz země směrem k Evropě, jsou zatlačeny posledním vývojem kvůli EU do kouta.“⁴⁴⁷

Například ČSSD kritizuje unii, že nedostatečnou podporou proevropských sil v Srbsku a hájením odtržení Kosova EU „zradila své vlastní představy“.⁴⁴⁸

A samotná srbská proevropská koalice tvrdí, že EU ohrožuje demokratizaci Srbska tím, že Kosovo odebírá zpod srbské správy v okamžiku, kdy se Srbsko jako země stabilizovalo a zvolilo demokratické a proevropské síly: „Občané těžko pochopí, že Evropa odebrala Kosovo demokratům. Vidíme v tom harpunování demokratizačního procesu.“⁴⁴⁹ Obdobnou argumentaci volí i Václav Klaus, který kritizuje neustálé kritizování Srbska Západem a vidí tedy v Srbsku obět.⁴⁵⁰

Potenciální ztráta Srbska ze sféry vlivu EU je reprezentována i jako otázka ohrožení prestiže a bezpečnosti EU:

„V Bělehradu se hraje o evropskou prestiž. (...) Pokud se stane vítězem Tomislav Nikolič, (evropský) sen získá první vadu na kráse. Vadu o to zásadnější, že jádro někdejší Titovy jihoslovanské říše spadne do klína Rusku, které si v souboji se západními rivaly připočte další bod.“⁴⁵¹

⁴⁴⁶ Unie už musí jednat. In: Právo, 13.5.2008, s. 6

⁴⁴⁷ Ohledně Kosova naše vláda zaspala. In: Mladá fronta Dnes, 25.3.2008, s. 11

⁴⁴⁸ ČSSD kritizuje EU kvůli zradě v Kosovu. In: Právo, 2.4.2008, s. 4

⁴⁴⁹ Do Bělehradu dorazil pochmurný podzim plný palčivých otázek. In: Právo, 17.10.2007, s. 10

⁴⁵⁰ Klaus: NATO by se nemělo příliš rozšířit. In: Právo, 3.4.2008, s. 14

⁴⁵¹ Sen a srbská trhlina. In: Právo, 29.1.2008, s. 6

„Rusku už stačí jenom rozevřít náruč a čekat, kdy se Srbsko vrátí do jeho sféry vlivu. Dlouhodobý cíl evropské politiky - stabilní Balkán - zase na léta zmizí v nedohlednu.“⁴⁵²

Přístup Evropy ke kosovskému problému je reprezentován i jako bezradnost a riskování s osudem kontinentu:

„Západ se chová, jako by tady pořád byl Milošević, ale možná tím jen maskuje fakt, že vlastně neví, co s tímhle fantem.“ nebo *„Pokud se to v Kosovu nepovede, my v Evropě jako první pocítíme následky.“*

Zmínili jsme tedy převažující reprezentace, které zobrazují vztah EU k otázce Kosova a vztahu k Srbsku jako negativní. Zároveň jako reprezentace, které využívá srbský nacionalistický diskurs.

Na druhé straně je role Evropy reprezentována i jako stabilizační či jako odvaha:

„Byla to (válka) tvrdá lekce pro bojácnou Evropu. Evropští politici si uvědomili, že klidný a prosperující Balkán nebude, pokud se nezačnou v regionu angažovat. Proto se za pomoci USA odhodlali k něčemu, co nemá na kontinentě obdoby: společně vytvořili stát doslova na zelené louce.(...) Jiné řešení však není. Nové Kosovo potřebuje poplácat po ramenou, popřát vše nejlepší.“⁴⁵³

Média a především samotní aktéři, kteří uznávají samostatnost, označují Kosovo spojením jako „horký brambor“⁴⁵⁴, „každé řešení je špatné“⁴⁵⁵, „neexistuje žádné jednoduché správné řešení“⁴⁵⁶, „neexistuje žádné ideální řešení“⁴⁵⁷, „neskáčeme z toho radostí, ale uznáváme realitu“⁴⁵⁸ nebo „musíme vycházet z toho, co je skutečností, nemá smysl dělat politiku z představ, co mohlo být“⁴⁵⁹ k ospravedlnění nezávislosti. Jde o argumentum ad consequentiam, tedy odvolání se na reálné nebo možné příznivé následky chybného jednání (ve shodě s úslovím: „Když se kácí les, létají třísky“).⁴⁶⁰ Tím dávají prostor k silné protiargumentaci oponentovi, tedy srbským nacionalistickým praktikám.

⁴⁵² *Ohledně Kosova naše vláda zaspala.* In: Mladá fronta Dnes, 25.3.2008, s. 11

⁴⁵³ *Proč Kosovo, a ne třeba Baskicko?* In: Mladá fronta Dnes, 18.2.2008, s. 11

⁴⁵⁴ *Bumerang z Kosova.* In: Mladá fronta Dnes, 28.6.2007, s. 13

⁴⁵⁵ Tamtéž

⁴⁵⁶ *Když se koalice nedohodne o radaru, může se kvůli tomu rozpadnout.* In: Právo, 29.3.2008, s. 27

⁴⁵⁷ *V případě Kosova neexistuje žádné ideální řešení.* In: Právo, 21.2.2008, s. 11

⁴⁵⁸ *Česko o Kosovu: a spali a spali a spali....* In: Mladá fronta Dnes, 20.2.2008, s. 8

⁴⁵⁹ *Schwarzenberg diplomatům: obhajujte uznání.* In: Právo, 28.5.2008

⁴⁶⁰ Srov. KRAUS, Jiří, 2008, s. 155

V obou denících dochází, jak jsme nyní nastínili, ke střetu dvou vizí. Obě se objevují v obsazích obou zkoumaných periodik. Tyto dvě myšlenkové koncepce jsou často stavěny do kontrastu zejména ve výzkumných jednotkách žánrově spadajících do názorové publicistiky. Kontrast mj. slouží k vyjádření pokrytectví západního světa, nebo naopak k pokrytectví Srbska.

1. EU dělá ve vztahu k Srbsku chyby, spojila se s nepřáteli Srbska, ohrožuje svými postoji sebe samu. Evropskou vizi sice nabízí, ale nedostatečně či z vypočítavosti a pro vlastní klid. Je v podřadné pozici vůči USA. České následování postoje EU je označeno za chybné. Stabilita v regionu je přisuzována ponecháním Kosova pod srbskou správou. Premiér Koštunica či lídr opozice Nikolič jsou prezentováni jako obhájci národních zájmů, kteří na rozdíl od Tadiče sáhnou i po tvrdé odvetě. Odmítání činnosti mise EU v Kosovu. **Reprodukuje tedy srbský nacionalistický diskurs a srbské nárokování si Kosova.**

Aktéři: především SRS, DSS, Rusko, KSČM

2. EU nabízí perspektivu, skutečný nový začátek. Záleží na Srbsku, jestli se vydá po nové cestě, nebo zůstane svázané ve starém způsobu myšlení. Odklonem od EU by ohrozilo Srbsko sebe samo. Vztah Srbska a Kosova jako samostatných zemí může být funkční a přinese do regionu větší stabilitu. Český postoj následování EU je označen za správný, naopak váhavost nad uznáním Kosova „za starý způsob myšlení“. Postoj k řešení problému už není ze strany EU bojácný, ale odvážný. A premiér Koštunica „*zahnaný do kouta, kde ho kromě Ruska nikdo neposlouchá*“⁴⁶¹. **Reprodukuje tedy hodnoty a ideje Západu a legitimizuje kosovskou nezávislost.**

Aktéři: především kosovští Albánci, USA, většina zemí EU, vláda ČR, ODS, část Strany zelených

3. Kombinace těchto koncepcí. EU nabízí perspektivu, skutečný nový začátek. Záleží na Srbsku, jestli se vydá po nové cestě, nebo zůstane svázané ve starém způsobu myšlení. Odklonem od EU by ohrozilo Srbsko sebe samo. Ve vztahu k Srbsku ale EU dělá chyby, spojila se s nepřáteli Srbska, ohrožuje svými postoji sebe samu. České následování postoje EU je označeno za chybné. Stabilita v regionu je přisuzována ponecháním Kosova pod srbskou správou. Řešení rozporu cestou diplomacie.

⁴⁶¹ *Proč Kosovo, a ne třeba Baskicko?* In: Mladá fronta Dnes, 18.2.2008, s. 11

Aktéři: DS, země EU mající problémy se separatismem svých národnostních menšin (např. Slovensko, Španělsko, Kypr), ČSSD, Václav Klaus, část Strany zelených.

Opakovaným čtením, analýzou propozic, volbou jazykových prostředků a analýzou aktérů je možné konstatovat, že deník Právo akcentuje ve většině případů první vizi a kombinaci první s druhou, zatímco u MF Dnes se setkáváme častěji s vizí druhou a taktéž kombinací.

Do kontrastu vůči sobě můžeme postavit jazykové předpojatosti zastánců a odpůrců jednotlivých přístupů. První citát v páru je vždy kritický vůči roli EU a je vždy z deníku Právo, druhý je pozitivní reprezentací EU a je z MF Dnes.⁴⁶²

Chování se EU k Srbsku je prezentováno jako vypočítavost či ženeróznost: „*Za amputaci jedné srbské provincie EU ženerózně nabídla Srbsku **cukrátko**: urychlené jednání o vstupu do unie.*“⁴⁶³ či „*Ani vize začlenění do Unie není zázračným lékem hojícím okamžitě všechny neduhy a rány. Plnoprávné členství Srbska v EU nelze totiž očekávat ani v nejbližších letech, a dokonce ani ve střednědobé perspektivě.*“⁴⁶⁴ Tedy EU se chová špatně k Srbsku.

vs.

Naopak srbský postoj k EU může uškodit Srbsku samému:

„*Nacionalistický Koštunica prohlásil, že odmítá **klíčovou smlouvu s Evropskou unií, která by Srbsku přinesla ekonomickou pomoc, zrušení víz a významně jej posunula k evropským branám.***“

„*Srbsko opět **špatně volilo***“ či „*Ačkoli minule těsně zvítězil proevropský Tadič, Srbsko se slibovaných vstřícných kroků ze strany Západu stejně nedočkalo.*“

vs.

„***První test Srbové zvládli: znovu zvolili do čela své země proevropsky zaměřeného Borise Tadiče.***“

⁴⁶² Cílem není striktně stanovit, že Právo je čistě eurokritické a MF Dnes ve vztahu k Srbsku a Kosovu eurooptimistická, ale spíš označit tendence a předpojatosti, které se v obsazích obou médií objevují a mohou tak naznačovat ideologickou pozici média. Záleží především na aktérech, jímž je dán v textech prostor.

⁴⁶³ *Kněždubská věž*. In: Právo, 26.3.2008, s. 6

⁴⁶⁴ *Srbsko jde v bouřlivých časech do předčasných voleb*. In: Právo, 12.3.2008, s. 14

„Uznání Kosova českou vládou je **poklonkování** velmocím.“

vs.

„Svět uznává, Češi váhají.“ (*Implikuje skutečnost, že Česko by podobně jako svět mělo nezávislost uznat.*)

„Iluze první – velkolepý projekt zvaný Evropská unie křivdy minulosti převálcuje.“

vs.

„I v deklaraci nezávislosti Kosova nebude nic o minulosti, křivdách a válce, ale naopak bude zdůrazněna budoucnost.“

„Mise EU (v Kosovu) má charakter okupace.“

vs.

„Mise je projev pevného evropského závazku vůči regionu.“

Ideologie je skrytá i v reprezentaci „kdo potřebuje koho“. Jestli Srbsko Evropskou unii, či naopak unie Srbsko.

V nacionalistickém diskursu je Srbsko zobrazováno jako důležitý hráč, kterého by si Evropa neměla nechat dovolit ztratit. Jenže přístupem EU k otázce Kosova hrozí, že se Srbsko od EU odkloní, což Evropu může ohrozit:

„Pokud se totiž ukáže, že šlo stejně jako v předchozích případech o pouhou vějičku, která měla odlákat voliče od proruských radikálů, může Evropa tuto klíčovou zemi Balkánu nadobro ztratit.“

„Srbsko se stane důležitým centrem ruských dodávek do Evropy. Podpis dohody je těžkou ranou snahám zemí EU snížit energetickou závislost na Rusku. (...) Koštunica ovšem také připouští, že by šlo i o odměnu za ruskou podporu Srbska v jeho boji proti odtržení separatistické provincie Kosovo.“⁴⁶⁵

Zatímco předchozí reprezentace z deníku Právo zobrazuje Srbsko jako klíčovou zemi, silného hráče, reprezentace v MF Dnes ke stejné události je jiná. Srbsko není zobrazeno jako silný hráč, kterého potřebuje Evropa, ale jako zrádce:

„Srbsko a Bulharsko, země s tradičně dobrými vztahy s Moskvou, se raději vrhly do ruské náruče, než aby čekaly na evropské projekty. (...) Většina zemí EU se chystá uznat nezávislé Kosovo a srbští politici jsou alergičtí na jakékoli evropské výhrady.“

⁴⁶⁵ Gazprom nabídl Bělehradu výhody tranzitní země. In: Právo, 9.1.2008, s. 14

Na závěr této části zmiňme výběr výrazů, kterými jednotliví aktéři (či deníky samotné) značí negativní předpojatost vůči EU a jejímu postoji k Srbsku. Srbské nacionalistické praktiky tak legitimizují tím, že artikulují a re-artikulují výrazy typické pro srbský nacionalistický diskurs:

bič, zloděj, loupež, diktát, protektor, zrada, ponížení, vynulování, malost, nespravedlnost, okupovat, opovrhující morálkou a právem, dvojitý metr, historická snaha rozložit Jugoslávii, tzv. demokratická Evropa, péct nezávislost, péct nechutný produkt (Kosovo), dělat loutky z..., držet v krunýři, bruselská ultimáta, odlákat, odhodit horký brambor, přitakávat zločincům, harpunování demokracie, poklonkování velmocím, lež, zdeptat, prohra, přeběhlík, otrokář, ztráta, vábnička, přisluhovat, nadřžovat, ranit, nestabilita, dezintegrita, řešení na úkor Srbů apod.

Výběr výrazů, které jsou spojeny s EU jako kladným aktérem: *spasit, zodpovědnost, ocenit, rozvoj, prosperita, modernizace, moc, odvaha, spravedlnost, morálka, vliv, demokracie, ochrana, závazek, vyléčit, vítězství, stabilita, integrita, řešení, dohled, správa, starat se, ochrana před temnotou nebo izolací, funkční Kosovo apod.*

7.5.5.1 Srbské volby jako křižovatka

Ve vymezeném období našeho výzkumu proběhly v Srbsku dvoje volby. Prezidentské a předčasné volby do parlamentu. První z nich se uskutečnily těsně před vyhlášením kosovské nezávislosti, druhé po ní jako důsledek sporu o další směřování země. Národovecké strany odmítaly přiblížování se k EU, protože většina unijních zemí v té době uznala Kosovo.

První skupina – nazývejme ji proevropská – označovala potenciální výhru nacionalistů jako izolaci Srbska, katastrofu, odvrát země k Rusku jako ke zlu, návrat do minulosti a ohrožení hospodářského pokroku. Srbsko pak jako zemi, která se nachází na klíčové fatální křižovatce⁴⁶⁶.

„Jestli ale nacionalisté zvítězí, pukne mi srdce. Vrátime-li se do časů izolace jako za dob Miloševiče, bude to znamenat katastrofu. (...) Letuška Vulovičová pocit křivdy (ze ztráty Kosova) chápe, chce se však obrátit k budoucnosti, kterou pro ni

⁴⁶⁶ *Evropa se ptá: Kam až zajde Srbsko kvůli Kosovu?* In: Mladá fronta Dnes, 12.1.2008, s.7

ztělesňuje právě integrace její vlasti do Evropské unie. S ní spojuje hospodářský pokrok a možnost neomezeně cestovat.“ Podrobněji nám rozdíly odhalí následující tabulka:

PROEVROPSKÝ TÁBOR ⁴⁶⁷	NACIONALISTICKÝ TÁBOR ⁴⁶⁸
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Evropa (EU) vs. Rusko ▪ Demokracie vs. nesvoboda, gulag, totalita ▪ Stabilita vs. nestabilita⁴⁶⁹ ▪ Rozvoj vs. izolace ▪ Tadič (demokraté) vs. Nikolič (nacionalisté) ▪ Ráj vs. temnota ▪ Život vs. smrt ▪ Klid vs. strach, strašení odvetnými akcemi ▪ Růst vs. krach, odliv investic ▪ Nový směr vs. staré myšlení, černá ovce ▪ Slušné chování vs. neslušné chování ▪ Hrozba pro Srbsko i Evropu vs. posílení vlivu Ruska (negativně) ▪ Morální bezúhonnost (idol) vs. lídr nacionalistů (netvor) obviněný před ICTY ▪ Vztah Kosovo – Srbsko – členství v EU řešit samostatně vs. řešit jako vzájemně provázaný problém ▪ apod. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rusko vs. EU ▪ Stabilita (Srbsko+Kosovo) vs. nestabilita (Srbsko bez Kosova) ▪ Zastání, partner vs. zrada ▪ Rozvoj vs. ztráta ▪ Nikolič (nacionalisté) vs. Tadič (demokraté) ▪ Ráj vs. temnota, ďábel ▪ Odvetné akce jako hájení spravedlnosti vs. nespravedlnost ▪ Slušné chování vs. neslušné chování ▪ Posílení vlivu a investic Ruska (pozitivně) vs. omezení vlivu EU v Srbsku i na misi v Kosovu ▪ Lídr nacionalistů před ICTY jako idol vs. ICTY jako netvor ▪ apod.

Binární opozice z prvního sloupce jasně určují první volbu jako pozitivní, druhou jako negativní, Evropu v roli kladného hrdiny či potenciální oběti Ruska (či srbského nacionalismu).

Takto postavenými binárními opozicemi proevropské síly legitimizovaly evropskou volbu jako pozitivní předpojatost, směřování k Rusku jako negativní.

⁴⁶⁷ Například DS, EU, USA, kosovští Albánci, vláda ČR

⁴⁶⁸ Například DSS, SRS, KSČM

⁴⁶⁹ Například u atributu stability dochází ke dvojsečnosti. Chápáme ji tak, že evropská integrace přináší stabilitu. Totiž většina zemí EU chápe stabilitu v tomto smyslu jednak integraci samotnou, na druhé straně pak za stabilizační prvek považuje samostatnost Kosova. Většina proevropského tábora tato dvě témata odděluje – tedy integrace do EU jako stabilita pro Srbsko, ale samostatnost Kosova považuje za destabilizační prvek podobně jako nacionalistický tábor.

Naproti tomu nacionalistický tábor propojil téma Kosova jako součásti Srbska a dal ho do protikladu se vztahem Srbska a EU. Tím „otočil“ pořadí v párech. Tento přístup, jak uvádí Czierwiński⁴⁷⁰, srbskou příslušnost k Evropě využívá k vytvoření ještě ostřejší hranice a zdůraznění odlišnosti mezi vlastním národem (srbským) a odlišným, event. nepřítelem (kosovskými Albánci, potažmo EU).

Opakovaným čtením obsahů, analýzou klíčových slov a jednotlivých aktérů můžeme konstatovat, že v deníku Právo je také základní spor reprezentován jako volba mezi Evropou a izolací, přičemž „evropská cesta“ ve většině případů označena jako pozitivní. Na rozdíl od MF Dnes se však častěji setkáváme s předpojatostmi zmíněnými v této kapitole, které delegitimizují roli Evropy.

Tento rozpor částečně vystihuje následující citát historika Jana Pelikána z deníku Právo:

„Obě alternativy jsou spíše vábničkami. (...) Úporné lpění na zachování územní integrity by dovedlo Srbsko nezadržitelně do mezinárodní izolace, či přinejlepším do nevyzpytatelného spojení s Ruskem. Ale ani vize začlenění do Unie není zázračným lékem hojícím okamžitě všechny neduhy a rány.“⁴⁷¹

7.6 Diskurs zločinu

Posledním diskursem, který v srbských médiích legitimizoval srbský nacionalismus a nároky na Kosovo, je diskurs zločinu vyjádřený makropropozicí „*Srbové se brání před zločinem kosovských Albánců*“.

Reprezentace kosovských Albánců – a celkově Kosova jako regionu – jsou spojovány se zločinem. Charakteristickým rysem tohoto diskursu je však zdůraznění kriminálních aktivit albánského etnika a naopak marginalizace těchto aktivit u etnika srbského a dalších menšin.

Zločin jako atribut spojovaný s kosovskými Albánci se sice objevuje v obou denících, jednoznačně ale dominuje v obsazích Práva, kde analýza neodkryla ani jeden případ, kde by tuto stereotypizující představa byla vyvracena. Právo reprezentuje kosovské Albánce především jako aktéry organizovaného zločinu, obchodu s drogami, bílým masem apod.

⁴⁷⁰ Srov. CZERWIŃSKI, Maciej, 2003, s. 2-3

⁴⁷¹ *Srbsko jde v bouřlivých časech do předčasných voleb*. In: Právo, 12.3.2008, s 14.

Zatímco Právo tyto atributy přisuzuje primárně kosovským Albáncům, MF Dnes to označuje především za problém Kosova jako státu či regionu, nikoli jen jednoho etnika. Tedy nereprodukuje srbský nacionalismus tak silně jako Právo, neboť nezdůrazňuje bipolaritu my (Srbové) vs. oni (kosovští Albánci).

*„Kosovo se stalo eldorádem mafií, téměř nikdo tu neplatí daně, přičemž úřady jen bezradně přihlížejí, jak se jim vliv vymyká z rukou. (...) Od té doby, co **kosovští Albánci** letos v únoru vyhlásili jednostranně nezávislost, v Mitrovici na severu Kosova kvetou kriminalita a pašování.“⁴⁷²*

Nedůvěra v instituce (především v mezinárodní správu v Kosovu) a jejich diskreditace s tím, že se Západ uznáním Kosova podílí na rozmáhání zločinu⁴⁷³, je charakteristickým rysem srbského nacionalismu:

*„Obyvatelé si stěžují, že kosovská a mezinárodní policie nečinně přihlížejí. Lidé ve městě současně těží z intrik mafiánů: pašování benzínu se postaralo o to, že je nejlevnější v Evropě, litr se dá pořídit za 80 centů (asi 20 korun). (...) Moc v **albánské části Mitrovice** už dávno převzalo podsvětí. Především bojovníci bývalé Kosovské osvobozené armády (UČK) vybírají od obchodníků výpalné.“⁴⁷⁴*

Zdůrazněno je též napojení politických elit a představitelů Kosova z řad albánského etnika na organizovaný zločin nejen v minulosti, ale i v současnosti“

„Politické elity v čele Kosova jsou napojeny na organizovaný zločin, na obchod s drogami,“ uvedl stínový ministr zahraničí ČSSD Lubomír Zaorálek.⁴⁷⁵

„V říjnu 2003 měl Thaci v souvislosti s četnými obchody s drogami a zbraněmi navázat kontakty s jedním z klanů, který je obviňován mimo jiné z praní peněz a vydírání. Jisté je ale pouze jedno: Thaciho údajné napojení na organizovaný zločin nebylo nikdy soudně prověřováno a on nemusel prokazovat svou nevinu.“⁴⁷⁶

Zločin je spojován s obchodem s drogami, praktikami mafie, obchodem s lidmi, korupcí, vraždami apod. Jako ohrožená země je označena i Česká republika:

⁴⁷² *Süddeutsche Zeitung: Kosovo eldorádem mafií.* In: Právo, 10.6.2008, s. 9

⁴⁷³ Viz kapitola 7.1.

⁴⁷⁴ *Süddeutsche Zeitung: Kosovo eldorádem mafií.* In: Právo, 10.6.2008, s. 9

⁴⁷⁵ *Topolánek chce uznat nezávislé Kosovo ihned.* In: Právo, 31.3.2008, s. 1

⁴⁷⁶ *APA: Jsou vůdci v Prištině spjati s mafií?* In: Právo, 31.3.2008, s. 1

„Kosovsko-albánská mafie je v EU slavná: obsluhuje skoro sama tzv. balkánskou drogovou cestu a kontroluje 70 procent obchodu s heroinem (jen ve Švýcarsku žije 200 tisíc kosovských Albánců). Vyniká i v obchodu s „bílým masem“ či se zbraněmi. Je pověstná mimořádnou krutostí. A mimochodem: špinavé peníze zvesela pere i v České republice...“⁴⁷⁷

„Mnozí pozorovatelé se ptají, zda rýsující se nový suverénní ministát, jenž ekonomicky „kvete“ leda tak z kšeftů s jistým bílým práškem (drogy) a ovšem i s bílým masem (otrocká prostituce), stojí za všechny možné důsledky svého bytí kořenícího v separatistickém teroru.“⁴⁷⁸

MF Dnes, jak už jsme zmínili, označuje korupci a organizovaný zločin jako problém země, nespojuje ji výhradně s kosovskými Albánci.

„Teprve se ukáže, nakolik bude Kosovo s místy až čtyřicetiprocentní nezaměstnaností, zoufalým nedostatkem zahraničních investic, korupcí, organizovaným zločinem, ne zrovna funkční policií a soudnictvím a polovinou populace mladší než pětadvacet let vlastně životaschopné. „Je to časovaná bomba,“ řekl před časem Erhard Busek, šéf evropského týmu pro stabilizaci Balkánu. „Pokud se to v Kosovu nepovede, my v Evropě jako první pocítíme následky.““⁴⁷⁹

7.7 Oběť vs. pachatel, idol vs. netvor, kladný vs. záporný hrdina

Většinou kategorií, které legitimizovaly srbský nacionalismus, postupovaly reprezentace Srbů jako obětí, idolů či kladných hrdinů v protikladu ke kosovským Albáncům a aktérům podporujícím samostatné Kosovo jako pachatelům, netvorům, záporným hrdinům.

Naopak aktéři, kteří legitimizovali snahy kosovských Albánců na sebeurčení (např. představitelé USA, západních mocností atd.), do role obětí, idolů či kladených hrdinů stavěli kosovské Albánce či sebe samé.

V této závěrečné kapitole si všimne některých dalších situací, kdy k této polarizaci dochází.

⁴⁷⁷ *Vypálená svoboda.* In: Právo, 19.2.2008, s. 6

⁴⁷⁸ *Návrat civilizovaných pachatelů.* In: Právo, 11.12.2007, s. 6

⁴⁷⁹ *Bumerang z Kosova.* In: Mladá fronta Dnes, 28.6.2007, s. 13

7.7.1 Srbové jako oběti, Albánci jako pachatelé

V obou denících najdeme reprezentace Srbů jako obětí v současnosti, kteří nemohou cestovat, žijí v obtížných podmínkách, jsou terčem útoků druhého etnika apod.:

„Než dojde jedenáctiletá Jovanka do školy, mine tři zátarasy z ostatných drátů. Jsou odtažené, připevněné na zdi domů tak, aby je mohli vojáci KFOR v okamžiku útoku zatáhnout a situaci tak „stabilizovat“. Nikdy nechodí sama. Dům její rodiny totiž leží v ulici, kterou projíždějí i kosovští Albánci. I proto už nemá její dům hezký nízký červený plot, ale zeď, na níž je do výše dvou a půl metru natažený ostatný drát. „To jsme museli udělat,“ říká její matka Velinka. „Přesto nás pravidelně Albánci obtěžují,“ dodává.(...) Včera zde začala platit i nová ústava. Dokument, který má zajistit bezpečí a stejná práva všem národům, jež na území žijí. Tomu však Srbové nevěří.“⁴⁸⁰

„Srbové, co tu zbyli, zde chtějí zůstat a doufají, že je Bůh ochrání. Přitom tu však nemají základní podmínky pro život. Mohou se pohybovat jen v okruhu tří set metrů, nemohou třeba nikam dojíždět za prací,“ říká Velja Stojkovič. Proč? Především mladí Albánci na ně totiž mnohdy vulgárně pokřikují nebo po nich házejí kameny. Dívky se bojí obtěžování či útoků. (...)To, k čemu dochází, se říká teror nízké intenzity - Srbům, kteří tam žijí, se ukradne dobytek, zapálí seno nebo se jim třeba vypíná elektrina. Jsou i případy, že jim někdo podpálí domy.“⁴⁸¹

„Lidé vnímají i to, že se v pozici občanů druhé kategorie v Kosovu podle četných svědectví ocitli Slované.“⁴⁸²

„Srbové se mohou jen velmi obtížně stěhovat zpět do Kosova a Albánci tam převládají.“⁴⁸³

Zároveň jsou Srbové reprezentováni jako oběti útoků v minulosti, které se se vznikem samostatného Kosova mohou zopakovat.

„Tlak většinové společnosti donutí Srby spíše dříve než později Kosovo proti své vůli opustit. Lze předpokládat, že znovu dojde - tak jako v roce 2004 -k pogromům organizovaným albánskými šovinisty.“⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ Bumerang z Kosova. In: Mladá fronta Dnes, 28.6.2007, s. 13

⁴⁸¹ „Doufáme, že nás Bůh ochrání“. In: Mladá fronta Dnes, 16.6.2008, s. 16

⁴⁸² Realita a poklonování. In: Právo, 24.5.2008, s. 6

⁴⁸³ Je to špatný krok, ale na stůl neskáčeme. In: Právo, 24.5.2008, s. 6

„Když letíte nad Kosovem, vidíte rozložení sil dobře. Hřbitovy, na nichž vlají rudé vlajky s albánským orlem. K nebi se všude vzpínají zbrusu nové minarety mešit, jednou však spatříte i kostel. Vlastně jen jeho půdorys. Byl vypálen a zbořen Albánci.“⁴⁸⁵

Zdůrazněna je i skutečnost, že v minulosti Albánci trestali ty Albánce, kteří byli se Srby loajální:

„Teroristické je Kosovo historicky, ve svých zločinných představitelích. UČK se přece už před lety nejen podařilo zbavit se Srbů, ale umlčet i neloajální Albánce.“⁴⁸⁶

Mýtus oběti je charakteristický též tím, že skrze něj dochází k legitimizaci Srby páchaného násilí:

„Podvedený a okradený srbský národ demonstruje. V této pro Srby vypjaté situaci byla ambasáda USA v Bělehradě vypálena. Média nás informují, že jeden z těch, co na ambasádu zaútočili, uhořel. Jako by nám nabídla i odsudek. Uhořel srbský chuligán. Chci vám říci, nebyl to chuligán! Byl to Zoran Vujovič, 21letý student. Jako dítě musel s rodiči uprchnout z Kosova. Teroristé z albánské separatistické organizace UČK mu tehdy zavraždili devadesátiletou babičku. Zoran žil s rodiči jako uprchlík. Žil s pocitem křivdy a s ním i zemřel.“⁴⁸⁷

Řadovým Srbům jsou vedle atributů spojovaných s odvahou (event. mýtem oběti a pohromami zkoušeného národa) přisuzovány atributy dobrosrdečnosti, pohostinnosti či úslužnosti.

„Jeho rodina si sama vyrábí rakiji, (...) kterou matka s širokým úsměvem nemilosrdně nalévá příchozím paním a dívkám. „Ne“ není odpověď“⁴⁸⁸

„Slaviša (Srb), tak jak se na Balkáně sluší a patří, pozval hosta (kosovsko-albánského premiéra) do svého domu, nabídl mu jídlo a pití. Co na tom, že Thaci byl jedním z gerilových vůdců boje proti srbské nadvládě.“⁴⁸⁹

⁴⁸⁴ Zřejmě už nastal čas uvažovat o rozdělení Kosova. In: Právo, 13.4.2007, s. 9

⁴⁸⁵ Palestina Evropy. In: Mladá fronta Dnes, 26.10.2007, s. 10

⁴⁸⁶ Proč nemůže být Zeman prezidentem. In: Právo, 5.6.2008, s. 6

⁴⁸⁷ Prohraje-li Srbsko, prohraje i Evropa. In: Právo, 28.2.2008, s. 6

⁴⁸⁸ Hledám Češku na vdávání. Zn. Svatba v Kosovu. In: Mladá fronta Dnes, 17.6.2008, s. 6

⁴⁸⁹ Kosovští Srbové, buďte v klidu, dostanete traktor. In: Mladá fronta Dnes, 19.2.2008, s. 6

Následující výrok pak podtrhuje, jak nacionalistická ideologie „pracuje“ dodnes, a jak si Srbové skrze ni ospravedlňují své nároky na Kosovo. Zároveň marginalizují zločiny minulosti a rehabilitují činy Slobodana Miloševiče:

„„Milošević říkal, že bude všechno v pořádku, že bude všechno dobrý,“ vzpomíná **dobrosrdečná žena**. Sedí ve svém pokoji v srbské vesnici Velika Hoča, z níž už několik let nevyšla, bojí se Albánců. „Sice není všechno dobrý, ale v době, kdy na nás útočili Albánci, byl jediný, kdo se nás zastal,“ vzpomíná.“⁴⁹⁰

Právo svým redakčním komentářem marginalizuje podíl Miloševičovy viny a legitimizuje srbské násilí:

„Ještě dnes píše česká skorovelvyslankyně z Prištiny do Prahy, že musíme potrestat Bělehrad, nyní za srbské protesty na hranicích, jež ovšem hranicemi nejsou. A stále se mluví o srbské genocidě Albánců. Přitom nejvíce albánských obětí má na svědomí právě Thačiho UČK. Jakou trestněprávní vinu měli Bělehrad a Milošević? Ani v Haagu se neprokázalo téměř nic.“⁴⁹¹

Jako nebezpečná je reprezentována vysoká albánská porodnost.

7.7.2 Srbové jako oběti mocností a institucí:

Praktikou srbského nacionalistického diskursu jsou též reprezentace Srbů jako obětí institucí a mocenských zájmů – a ze srbské perspektivy nelegálnost vzniku samostatného Kosova. Většinu těchto reprezentací jsme zmínili v předchozích kapitolách. V našem konkrétním případě jsou za pachatele označovány nejen USA, EU, ale též mise EULEX, UNMIK, KFOR, mezinárodní vyjednaváči, ale též mezinárodní soudní tribunál (ICTY).

Mezinárodnímu tribunálu jsou vyčítány přísné verdikty vůči srbským podezřelým z válečných zločinů a naopak zaujaté rozhodování v procesech s kosovskými Albánci:

⁴⁹⁰ Magické datum v ponurém Kosovu. In: Mladá fronta Dnes, 28.6.2008, s. 7

⁴⁹¹ Kosovo je lažna država. In: Právo, 23.2.2008, s. 6

„Skandální případ Ramushe Haradinaje, bývalého velitele albánských povstalců, jež tribunál v Haagu zprostil všech obvinění z válečných zločinů, ačkoli o nich nikdo soudný nepochybuje, do srbských ran jen přisypal další europorci soli.“⁴⁹²

Také zde se mýtus oběti pokouší legitimizovat skutečnost, že Srbsko stále nedopadlo „své“ podezřelé z válečných zločinů – Radovana Karadžiče a Ratka Mladiče.

V Právu je zřetelné například i zařazování promluv tak, aby násilí páchané Srby v Kosovu a Bělehradě po vyhlášení kosovské nezávislosti bylo legitimizováno podobně, jak jsme ukázali na předchozím příkladu. Premiér Vojislav Koštunica například označuje zákrok proti Srbů, kteří zaútočili na budovu OSN v Kosovu, jako „*násilí páchané na kosovských Srbech*“ – a nedůvěru v mezinárodní instituce prezentuje tím, že bezpečnost v oblasti zajistí ve spolupráci s Ruskem.⁴⁹³

Nacionalistická argumentace též využívá argumentů ad personam a ad hominem, které znevěrohodněním osoby kosovského premiéra Hashima Thačiho jako „*premiéra mafiánského kvazistátu*“ znevěrohodňují zákrok mezinárodních misí proti výtržníkům v Kosovu: „*Je skutečně kuriózní, že šéf UNMIK dostává rozkazy od přechodné ilegální kosovské instituce nelegálně vyhlášeného mafiánského kvazistátu.*“⁴⁹⁴

Když je premiér Vojislav Koštunica představiteli USA kritizován za to, že vláda připustila násilí proti americké ambasádě, Koštunica důrazně odsoudí násilí. Jenže zároveň Právo cituje Koštunicův výrok, který v kontextu článku jasně odkazuje na antiamerický a antievropský postoj: „*Násilnosti a ničení přímo poškodily náš boj za zachování našich národních zájmů a státu. Všichni, kteří podporují falešný stát Kosovo, se zaradovali, když viděli nepokoje v Bělehradu.*“⁴⁹⁵

Mezinárodní instituce jsou v obou listech reprezentovány jako ochránci pořádku v Kosovu. V Právu jsou však navíc, stejně jako v srbském nacionalistickém diskursu, reprezentovány též jako potenciální nebezpečí pro Srby:

„Jednotky NATO jsou rozhodnuty podrobit si násilím kosovské Srby, kteří neuznávají odtržení od Srbska, a ovládnout baštu největšího odporu – Kosovskou Mitrovici. Vyprovokují proto ozbrojené střety, jež budou záminkou k násilnému

⁴⁹² *Unie už musí jednat.* In: Právo, 13.5.2008, s. 6

⁴⁹³ *Sever Kosova zasáhly krvavé nepokoje.* In: Právo, 18.3.2008, s. 10

⁴⁹⁴ *Sever Kosova zasáhly krvavé nepokoje.* In: Právo, 18.3.2008, s. 10

⁴⁹⁵ *Rusko hrozí kvůli Kosovu použitím hrubé síly.* In: Právo, 23.2.2008, s. 9

ovládnutí všech oblastí Kosova, v nichž ještě žijí Srbové. (...) Srbové budou znovu vzdorovat. Jejich reakci NATO potřebuje, aby obhájilo použití větší síly. ⁴⁹⁶

Rusko jako aktér dokonce skrze tuto skutečnost ospravedlňuje své hrozby a prezentuje se jako ochránce Srbů:

„Jestliže Evropská unie či vojska NATO budou v Kosovu překračovat svůj mandát daný rezolucemi OSN, Rusko může použít sílu. (...) Podle pozorovatelů jde o reakci Ruska na postup mezinárodních jednotek KFOR, které spolu s kosovsko-albánskou policií odřízly Kosovo od Srbska. ⁴⁹⁷

Mezinárodní instituce jsou reprezentovány i jako neschopné, neboť nedokázaly v minulosti násilí vůči Srbům zabránit:

„Rozhodnutí natočit film vzniklo po pogromu na Srby 17. března 2004, kdy bylo spáleno několik stovek srbských domů, vyhnáno několik tisíc Srbů z Kosova a zničeno několik desítek pravoslavných kostelů. To vše v době mezinárodního protektorátu, kterého se účastní i české vojenské a policejní jednotky. ⁴⁹⁸

„Za přihlížení zahraničních jednotek se Srbové stali obětmi opakovaných pogromů. Zbývající žijí v ghettech či vojensky chráněných oblastech. ⁴⁹⁹

Protizápadní a prosrbská ideologie Práva je implicitně vyjádřena i v reprezentacích, které označují kosovské Albánce a Západ jako pachatele ve válce, Srby jako oběť.

„(Kosovo je) „stát“ založený bombami NATO. ⁵⁰⁰

„Iluze druhá: Srbové vyhnali milión Albánců a sto tisíc jich zabili. Miloševićovo Srbsko je zlo. Těmto nepravdám věřily USA i Evropa. ⁵⁰¹

„Suverenita Kosova rozjitří ve vědomí srbského národa, který nejvíc doplatil na konflikty spojené s rozpadem jugoslávské federace, již zacelující se rány. ⁵⁰²

Zmíněn je i motiv nespravedlnosti a popírání vlastních hodnot, když byla srbskému plavci odebrána medaile kvůli prezentování politického názoru:

⁴⁹⁶ NATO se údajně chystá ovládnout srbský sever Kosova. In: Právo, 11.4.2008, s. 9

⁴⁹⁷ Rusko hrozí kvůli Kosovu použitím hrubé síly. In: Právo, 23.2.2008, s. 9

⁴⁹⁸ Výrobu hradila částečně také Česká televize. In: Právo, 28.5.2008, s. 3

⁴⁹⁹ Vyhlášení samostatnosti krizi kolem provincie neukončí. In: Právo, 28.12.2007, s. 11

⁵⁰⁰ Jsme opět v proudu. In: Právo, 26.5.2008, s. 6

⁵⁰¹ Kosovo je lažna država. In: Právo, 23.2.2008, s. 6

⁵⁰² Zřejmě už nastal čas uvažovat o rozdělení Kosova. In: Právo, 13.4.2007, s. 9

*„Srbský plavec Milorad Čavič byl z evropského šampionátu v Nizozemsku vyloučen. A to kvůli politice! Pro medaili si totiž ve středu přišel v červeném tričku, které neslo nápis: „Kosovo je Srbsko.“ (...) „Tím, že jsem si vzal tohle tričko, se na názoru USA, OSN ani Evropské unie nic nezmění. To už je hotová věc. Chtěl jsem jen povzbudit lidi,“ řekl.*⁵⁰³

Jsou to zároveň česká a západní média, která jsou v Právu (nikoli v MF Dnes) označována za předpojatá vůči Srbům:

*„Veřejnost, která zhlédla ničení ambasády USA spolu s „objektivními“ komentáři, si dělá svůj obrázek o Srbech. Žádný redaktor komentující události už nevloží do svého komentáře zmínku o tom, co je příčinou, co těmto událostem předcházelo? Vždyť „Kosovo je srdce Srbie.“*⁵⁰⁴

V době vyjednávání o budoucím statutu Kosova aktéři hájící srbské stanovisko zobrazují sebe samé jako ty, kteří se chtějí dohodnout na funkčním uspořádání Kosova (pod heslem „více než autonomie, méně než nezávislost“), zatímco Západ a kosovské Albánci jako ty, kteří dohodu blokují (odmítají cokoli jiného než nezávislost). Zároveň jsou marginalizovány případné postranní úmysly srbského spojence – Ruska.

*„Plán nemá nic společného se slibovaným kompromisem, v němž nebude vítězů a poražených. Část srbského území bude s podporou mezinárodního společenství ukradena,*⁵⁰⁵ cituje Právo srbský list Blic.

*„Mezinárodní vyjednavací nikdy vážně nehledali kompromis, ale chtěli přesvědčit, případně vydíráním donutit Srby, aby přijali kosovskou nezávislost. Z vyjednavců pouze Rusové, ať už jsou jejich motivy jakékoli, setrvali v názoru, že je to nejhorší varianta pokusů o stabilizaci Balkánu.*⁵⁰⁶

7.7.3 Kosovští Albánci jako oběti, Srbové jako pachatelé

Jednoznačná nepřijatelnost kosovských Albánců je na druhé straně napadána reprezentacemi Srbů jako pachatelů, marginalizací činů páchanými kosovskými Albánci a zdůrazňováním srbského nacionalismu.

⁵⁰³ *Kvůli politice byl Srb vyloučen ze šampionátu.* In: Mladá fronta Dnes, 22.3.2008, s. 12

⁵⁰⁴ *Prohraje-li Srbsko, prohraje i Evropa.* In: Právo, 28.2.2008, s. 6

⁵⁰⁵ *Tisk vidí v plánu OSN nezávislé Kosovo.* In: Právo, 5.2.2007, s. 9

⁵⁰⁶ *Rukojmím Kosova je nejen léta vydírané Srbsko.* In: Právo, 8.1.2008, s. 11

„Představitelé kosovských Albánců označili tvrzení o obchodu s lidskými orgány za naprostý výmysl a propagandu samotného Srbska.“⁵⁰⁷

Srbsko samo sebe prezentuje jako ochránce stability a územní své integrity, které zahrnuje i Kosovo. Ignorováním institucí kosovského státu a vazbami na Bělehrad tuto skutečnost dokládá. Akce mezinárodní správy a kosovských Albánců, které by tuto skutečnost změnily, označuje za nemístné zasahování do vlastních zájmů. Tato skutečnost však přináší též reprezentace kosovských Albánců jako obětí či potenciálních obětí tohoto přístupu. Jednak skutečností, že ačkoli vyhlásili samostatnost, kvůli vlivu Bělehradu de facto nespravují srbské oblasti v Kosovu a nemají tak svrchovanost nad Kosovem. Srbové jsou tedy reprezentováni jako ti, kteří rozvracejí Kosovo zevnitř:

„Z řad kosovské policie odešlo na 200 Srbů. (...)Hromadný odchod ohrozí jednu z mála kosovských institucí, v níž až donedávna bez problémů spolupracovali Srbové a Albánci. Blížící se personální krize je podle některých zdrojů řízená z Bělehradu. Srbská vláda totiž vyzývá příslušníky srbské menšiny, aby proti nezávislosti Kosova protestovali i bojkotem kosovských institucí.“⁵⁰⁸

Oblast je etnicky rozdělena. Kosovští Albánci jsou v obou médiích zobrazováni jako možné cíle potenciálních srbských hrozeb.

„Vůdce kosovských Srbů v Kosovské Mitrovici, rozdělené na albánskou a srbskou část, mezitím pohrozil násilím pro případ, že by se kosovsko-albánské úřady pokoušely uplatňovat své pravomoci na severu Kosova obývaném převážně Srby.“⁵⁰⁹

„Bělehrad může například zvýšit poplatky za přívod elektrické energie do kosovských domácností.“⁵¹⁰

Spor o Kosovo, kde se násilných činů dopouštěly obě strany, je charakteristický tím, že se setkáváme se zcela protichůdnými reprezentacemi jednotlivých etnik. Zatímco prosrbscí aktéři považují Srby za oběť války a intervence NATO, kosovští Albánci a jejich spojenci se naopak považují za oběti Srbů:

⁵⁰⁷ Ponteová přivolala knihou blesky. In: Právo, 10.4.2008, s. 15

⁵⁰⁸ Od policie v Kosovu odešlo na 200 Srbů. In: Právo, 1.3.2008, s. 9

⁵⁰⁹ Koštunica: Srbsko do EU jedině s Kosovem jako svou součástí. In: Právo, 29.2.2008, s. 10

⁵¹⁰ Co udělá Srbsko, až ztratí Kosovo? In: Mladá fronta Dnes, 6.2.2008, s. 6

„Kosovo si Milošević vzal na mušku až nakonec. (...) Stupňoval teror, nechával vyvražďovat celé rodiny. Jistě, lze namítnout, že útlak a spojenecká intervence ještě neznamenaají, že má někdo nárok na vlastní stát. Jenže soustavné bití, jakému byli vystaveni Albánci, v Evropě dlouho nikdo nezažil.“⁵¹¹

Pokud jde o vyjednávání o státu, kde jsou kosovští Albánci na jedné straně reprezentováni jako ti, kteří se nechtějí dohodnout, na druhé pak jako ti, kteří jsou oběťmi zdržovací srbské taktiky:

„V dobách, kdy Západ nabízel nejrůznější druhy kosovské autonomie, Bělehrad odvracel oči a zacpával si uši. Mylně se domníval, že se situace jaksi zakonzervuje na desetiletí dopředu, podobně jako v případě etnicky rozděleného Kypru.“⁵¹²

Zmínili jsme, jak bylo reprodukováním nacionalismu marginalizováno násilí páchané Srby po vyhlášení nezávislosti Kosova. Naproti tomu aktéři Západu Srby označovali za chuligány, výtržníky, extremisty:

„Chvílemi šlo o regulérní pouliční válku. Vzduchem létaly zápalné lahve, bylo cítit slzný plyn, ulicemi se rozléhal jakot policejních vozů a skandování rozzuřeného tvrdého jádra chuligánů.“⁵¹³

„Naše ambasáda byla napadena gangstery,“ řekla mluvčí Bílého domu Dana Perinová.⁵¹⁴

„Kosovský premiér Hashim Thaci varoval Srby, aby se nenechali Bělehradem zatáhnout do kolotoče násilí. „Nebudeme uzavírat kompromis s pouličními výtržníky,“ řekl na adresu Srbů, kteří zaútočili na jednotky OSN.“⁵¹⁵

Řadoví kosovští Albánci označují nezávislé Kosovo nejen jako splněný sen, ale též jako místo, které jim zaručí bezpečí před Srbskem. Tyto pozitivní reprezentace přináší jen MF Dnes:

„Dceři Izeta Kafiljiho se včera ráno narodila holčička. Na počest Kosova, nejnovějšího státu na mapě Evropy, dostala jméno Independence (Nezávislost). (...)„Musel jsem být tady, zažít, jak se sen stává skutečností,“ říká.“⁵¹⁶

⁵¹¹ *Sluší se říct, že Kosovo má být nezávislé.* In: Mladá fronta Dnes, 8.1.2008, s. 11

⁵¹² *Proč Kosovo, a ne třeba Baskicko?* In: Mladá fronta Dnes, 18.2.2008, s. 11

⁵¹³ *Střed Bělehradu se stal bojištěm.* In: Mladá fronta Dnes, 22.2.2008, s. 6

⁵¹⁴ *Násilí jsme nechtěli, říká teď Srbsko.* In: Mladá fronta Dnes, 22.2.2008, s. 6

⁵¹⁵ *Ukrajinský policista zahynul v Kosovu.* In: Mladá fronta Dnes, 19.3.2008, s. 7

„Mého otce i dědečka Srbové zabili, teď už nám od nich nic nehrozí,“ svěřuje se Selatin Pazdiju.⁵¹⁷

⁵¹⁶ „Už nikdy pod vládou Srbů“ In: Mladá fronta Dnes, 18.2.2008, s. 12

⁵¹⁷ Tamtéž

8 Závěr

Jedním z hlavních výzkumných úkolů této práce bylo zjistit, jak je v českých médiích reprezentováno období, kterému se přezdívá „poslední mediální bitva o Kosovo“.

Analýza rekontextualizace nám ukázala, že se v českých médiích reprodukuje dominantní srbský nacionalismus. Skrze přisvojování různých diskursů je srbský nacionalismus legitimizován a potvrzován. Média reprodukují distinktivní náboženské diskursy z minulosti, dále si pak „propůjčují“ diskurs evropský, diskurs „války proti terorismu“ a diskurs „zločinu“ z mezinárodní veřejné sféry a zasazují je do současného politického kontextu. Zároveň pracují s tzv. diskursem „novodobé mnichovské zrady“ a diskursem „česko-srbské vzájemnosti“. Skrze tyto diskursy reprezentují média Srby jako oběti „zločinců“ v podobě kosovských Albánců. Nebo též Srby jako oběti spojenců kosovských Albánců (tedy Srby jako oběti země Západu). Tato práce ale zároveň odkrývá, jakými způsoby jsou naopak srbské nacionalistické praktiky delegitimizovány a dáváno právo na vlastní stát kosovským Albáncům.

Z toho vyplývá, že v diskursu českého mainstreamového tisku jsou znaku „Kosovo“ přisuzovány takové významy, které ho na jedné straně činí nepřijatelným, nelegálním, uměle vytvořeným, Evropu ohrožujícím státem, na druhé straně pak jako nadějí pro rozvoj této balkánské oblasti, která dlouhodobě byla v politickém a právním vakuu.

Vzhledem ke komplexnosti a složitosti zkoumání reprezentací Kosova v českém tisku a poměrně bohatému výzkumnému souboru nepřinesla potřebné poznatky například snaha porovnat detailně reprezentace Ruska, země Západu a role českých politických stran v procesu uznávání nezávislosti.

Úsilí vysledovat ještě detailněji odlišnosti reprezentací Kosova v podání MF Dnes a Práva ztroskotalo především na metodě zkoumání, jelikož obraz Kosova se v některých obdobích v podání těchto dvou deníků nelišil jenom proto, že pro jeho sestavení byla použita kvalitativní obsahová analýza, která pomíjí četnost výskytů jednotlivých atributů zkoumaného jevu. I při užití kvalitativního přístupu však bylo na první pohled zřejmé, že z hlediska kvantitativního (ale i z hlediska kvalitativního, například volbou výrazových prostředků) se distinkce mezi reprezentacemi Kosova v MF Dnes a Právu projeví.

Rozdíl mezi deníky – ve smyslu zahrnutí či opomenutí daného diskursu – téměř neexistovaly. Lišily se však v množství textů, které daný jednotlivý diskurs zahrnul, či naopak opomíjely. A také v ideologické pozici. Analýza rozkryla, jakými způsoby Právo vyjadřovalo převážně svou kritickou pozici k nezávislosti samotné, k aktérům zemí Západu a k české vládě. Naopak vyjadřovalo obdiv k Srbsku. Mladá fronta Dnes, jak ukázala i kvantitativní část této práce, dávala více prostoru zastáncům nezávislosti Kosova oproti Právu – a častěji legitimizovala morální právo kosovských Albánců na vlastní stát.

Na události bohatém regionu Kosova je stále co objevovat. Další výzkumy by se mohly zaměřit na zkoumání sociálních problémů obyvatel Kosova, klady a zápory žití v samostatném – zatím jen polouznaném – státě dva roky od vyhlášení nezávislosti. A samozřejmě reprezentace těchto jevů v českém tisku.

Summary

In 2007 the international community started to establish the political status of Kosovo, the Serbian province, inhabited mostly by the Muslim Albanian majority. In February 2008 Kosovo declared independence. What happened in the so-called „last media battle for Kosovo“? This thesis, called Representations of Serbs and Albanians in the Czech press during the proces of declaring independence of Kosovo, investigates discourses of two Czech newspapers and their coverage of the events between February 2007 and June 2008 when the Kosovo Constitution came in force.

This thesis use both quantitative and qualitative content analysis.

The analysis of recontextualization shows that the newspapers reproduce the dominant Serbian nationalism that focuses on the myth of a Greater Serbia. By an appropriation of different discourses, the dominant Serbian nationalism becomes legitimized and justified. In particular, the newspapers reproduce distinctive religious discourses from the political past, and furthermore, they borrow the so-called European, „war on terrorism“ and „crime“ discourses from the international mainstream public spheres and appropriate them to the contemporary political context. They borrow the so-called „modern Munich betrayal“ and the Czech-Serbian kinship too. Generally, the newspapers reappropriate different discourses by framing the Serbs as the victims of their own local „perpetrators,“ the Kosovo Albanians, or Serbs as the victims of Kosovars Western Allies. This thesis, however, also reveals how the Serbian nationalist practices are delegitimized and Kosovo Albanians given right for an independent state. The differences between the newspapers do not exist in terms of inclusion of discourses, but only in quantity of articles that included a particular discourse.

At the beginning, this thesis offers a brief insight into the history of the Serb – Albanian conflict and into the main problems of contemporary Kosovo society. The part explaining the concept „ideology“ and stereotypes follows and the chapter about methodology comes next, before the outcome of the research.

9 Seznam použité literatury a pramenů

Použitá literatura

- ALLPORT, Gordon. *The Nature of Prejudice*. Garden City: Doubleday Anchor Books, 1958.
- ALTHUSSER, Louis. Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes Towards an Investigation), s. 79-87. DURHAM, Meenakshi Gigi, KELLNER, Douglas M. *Media and Cultural Studies*. Singapore: Blackwell Publishing, 2006.
- ANDERSON, N. Å. *Discursive Analytical Strategies. Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. Bristol: The Policy Press, 2003.
- BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006.
- BARKER, Chris. *Cultural Studies Theory and Practice*. London: Sage, 2006b.
- BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.
- BARŠA, P., STRMISKA, M. *Národní stát a etnický konflikt: politologická perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- BARŠOVÁ, A, BARŠA, P. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Mezinárodní politologický Ústav, 2005.
- BATAKOVIČ, Dušan. *Kosovo - Metohija: The serbo-albanian conflict*. Belgrade: Institute for Balkan Studies, 1997.
- BEAUVOURE, S. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1967.
- BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti. Eseje z pozdější doby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007.
- BENNET, Ch. *Yugoslavia's bloody colapse. Causes, course and consequences*. London: 1995.
- BIEBER, D., DASKALOVSKI, Ž. *Understanding the war in Kosovo*. London: Frank Cass & Company, 2003.
- BRANKOVIČ, S. *Serbia at War with Itself. Political Choice in Serbia 1990-1994*. Beograd, Serbia: Medium, 1995.

- DIJK, Teun van. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Sage, 1998.
- DOMINICK, J. R., WIMMER, R. D. *Mass media research: an introduction*. Belmont, CA: Thomson, Wadsworth, c2006.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Media Discourse*. Arnold, 1995.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Critical Discourse Analysis*. London: Longman, 1995b.
- FOWLER, Roger. *Language in the News: Discourse and Analysis in the Press*. London: Routledge, 1991.
- HALL, Stuart. *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage, 1997.
- Hall, Stuart. *Ideologie, Kultur, Medien: Neue Rechte, Rassismus*. Hamburg: Argument, 1989.
- HERMAN, E. S., CHOMSKY, N. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. Vintage, 1988.
- HRADEČNÝ, Pavel, HLADKÝ, Ladislav. *Dějiny Albánie*. Praha : Lidové noviny, 2008.
- JÄGER, Siegfried. *Kritische Diskursanalyse. Eine Einführung*. Duisburg: DISS-Studien, 1993.
- HRBÁČEK, J. *Nárys textové syntaxe současné češtiny*. Praha: [s.n.], c1996.
- JØRGENSEN, Marianne, PHILLIPS, Louise. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage, 2008.
- KALIBA, Jan. *Čína v českém tisku: srovnání reprezentací autoritářského politického systému v demokratickém mediálním systému*, Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd
- KIENPOINTER, Manfred. *Vernünftig argumentieren*. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlf Taschen Verlag, 1996.
- KRAUS, Jiří. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum, 2008.
- KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: 2004.
- KUBAL, Michal. *Role kosovského konfliktu ve vývoji informační války*. Praha, 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd

- PLUHAŘOVÁ, Barbora. *Příčiny úspěchu Srbské radikální strany v letech 2000 – 2008*. Brno, 2008. 86 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- LAKOFF, George a JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002.
- LINDLOF, Thomas R., TAYLOR, Bryan C. *Qualitative Communication Research Methods*. London: Sage, 2002.
- LIPPMANN, W. *Public Opinion*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1922.
- LULE, James. *The Daily News, Eternal Stories*. New York: The Guilford Press, 2001.
- MacDONALD, D.B. *Balkan Holocausts?* Manchester, UK: Manchester University Press, 2002.
- MALCOLM, Noel. *Kosovo: A Short History*. New York: New York University Press, 1998.
- PELIKÁN, Jan, et al. *Dějiny Srbska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005.
- PELIKÁN, Jan. *Národnostní otázka ve Svazové republice Jugoslávii. Geneze, vývoj, perspektivy*. Praha: Karolinum, 1997.
- PELIKÁN, Jan. *Jihoslovanská krize. Kořeny a souvislosti*. Praha: Karolinum, 1996.
- PETRUSEK, M. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.
- PICKERING, M. *Stereotyping: the politics of representation*. New York: Palgrave, 2001.
- PRTINA, Srdjan. *Státní terorismus Srbska za režimu Slobodana Miloševiče : Terorismus jako prostředek politiky*. Brno, 2007. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- REIFOVÁ, Irena, et al. *Slovník mediální komunikace*. Praha : Portál, 2004.
- SARTORI, G. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha: Dokořán, 2005.
- SEDLÁKOVÁ, R. *Obraz Romů v televizním zpravodajství – příklad mediální konstrukce reality*. Brno, 2007. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- SCHULZ, W., SCHERER, H., HAGEN, L., REIFOVÁ, I., KONČELÍK, J. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Univerzita Karlova, 2004.

SHOMAKER, P. a REESE, S. *Mediating The Message. Theories of Influences on Mass Media Kontent*. Longman, 1996.

ŠROTOVÁ, Eliška. *EU a Kosovo*. Brno, 2008. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

ŠTĚRBA, Václav. *Ahtisaariho zpráva ke statusu Kosova*. Praha: Parlamentní institut, 2007.

ŠUPICOVÁ, Marija. *Srbská pravoslavná církev: mezi mýtem, tradicí a nacionalizmem*. Brno, 2007. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006.

TUCHMAN, Gay. *Making News: A Study in the Construction of Reality*. The Free Press, 1978, s. 47 – 48.

VASO, Najada. *Kosovo – klíčový problém na Balkáně*. Praha, 2002. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd.

VICKERS, Miranda. *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*. New York: Columbia University Press, 1998.

VOZÁBAL, Petr. *Vliv masmédií na mezinárodní vztahy na příkladu kosovské krize a její české reflexe*. Praha, 2000. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická

WALTZER, M. *What it means to be an American*. New York: Marsilio, 1992.

WHITE, Mimi. *'Ideological Analysis and Television'*. The University Of North Kalifornia Press, 1992.

ŽIŽEK, S. *Nepolapitelný subjekt*. Chomutov: Nakladatelství L. Marek, 2007.

Ostatní prameny

ALPION, Gëzim. *Western Media and the European "Other": Images of Albania in the British Press in the New Millennium*. Albanian Journal of Politics. I (1): 4-25, 2005.

CZERWIŃSKI, Maciej. *Discursive Construction of European Identity in Croatian Media*. Krakov: Jagiellonian University, 2003.

ERJAVEC, Karmen, VOLČIČ, Zala. *The Kosovo Battle: Media's Recontextualization of the Serbian Nationalistic Discourses*. The Harvard International Journal of Press/Politics. 2007, no. 12.

JÄGER, Margarete. *Legitimierung einer „humanitären“ militärischen Intervention: Der Nato-Krieg in Jugoslawien*. Duisburg : DISS, 2000. Dostupné z WWW: <http://www.kommunicare.de/01_themen/016_sprache/Diss_1.htm>.

KARIM, K. H. *Making Sense of the 'Islamic Peril': Journalism as Cultural Practice*. In: *Journalism after September 11*, ed. B. Zelizer and S. Allan. London: Routledge, 2002.

Kosovo multipack. Pristina: UNMIK, 2008

Kosovo-srbské jablko sváru [online]. 2007 [cit. 2007-02-01]. Dostupný z WWW: <http://www.rozhlas.cz/_zprava/366834>.

Kosovo Statistical Office. Kosovo continues to have huge natality rate [online]. Priština : [s.n.], 2008 [cit. 2010-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.kosovocompromise.com/cms/item/topic/en.html?view=story&id=1107&ionId=1>>.

KYMLICKA, W. *The new debate on minority rights (and postscript)*. In: A. Simon Laden and D. Owen, ed. *Multiculturalism and Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

LAZAR, A., LAZAR, M., M. *The Discourse of the New World Order: ,out-casting‘ the Double Face of Threat*. *Discourse and Society*, vol. 15, p. 223 – 242. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage, 2004.

MACDONALD, Nail. Low birth figures breed nationalist nervousness. *Financial Times* [online]. 31.3.2010, [cit. 2010-04-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.ft.com/cms/s/0/93cd1cd6-3ce3-11df-bbcf-00144feabdc0.html>>.

MATĚJKA, Zdeněk. Úloha OSN při stabilizaci Balkánu. In Kolektiv autorů. *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006.

SOVÁK, Maroš. Ideológia extrémnej pravice v Chorvátsku a Srbsku. *Středoevropské politické studie* [online]. 2008, roč. X, č. 2-3, [cit. 2010-04-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=339> >.

STOJAROVÁ, Věra. Nová srbská ústava a její dopad na hru o Kosovo. *Natoaktual.cz* [online]. 13.11.2006, 1, [cit. 2010-04-04]. Dostupný z WWW:

<http://www.natoaktual.cz/nova-srbska-ustava-a-jeji-dopad-na-hru-o-kosovo-f4o-na_analyzy.asp?c=A061113_095115_na_analyzy_m02>.

VOLKAN, V. D. *Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large – Group Identity*. In *Group Analysis* 34/1, p. 79 – 97. London: Thousand Oaks and New Delhi: Sage, 2001.

VUJOVIČ, O. *Covering the War: Reports from Journalists on the Ground*. In: *The Kosovo News and propaganda War*, ed. P. Goff. Vídeň: International Press Institute, 1999.

ZRNO, Matyáš. . Přispěl k spravedlnosti, ale ne k usmíření - Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii. *Občanský institut* [online]. 4.11.2008, no.1, [cit. 2010-04-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.obcinst.cz/cs/Prispele-k-spravedlnosti-ale-ne-k-usmireni-Mezinarodni-trestni-tribunal-pro-byvalou-Jugoslavii-c1343/>>.

Ostatní

Rozhovor autora této práce s profesorem náboženství jménem Jahja Drancolli na univerzitě v Prištině dne 18.2.2008.

PERCY, Norma et. MACQUEEN, Argus et. MITCHELL, Paul. *The Death of Yugoslavia*. Produkce: BBC Television, 1995.

CeSID - 3.2.2008

Veřejná prezentace analýzy CeSID – Bělehrad, 11. května 2008 za účasti autora této práce

Prezentacija istraživanja javnog mnjenja. Dostupné online:
<http://www.cesid.org/index.jsp>

United Nation - UNDP. *Kosovo Mosaic: Public Services and Local Authorities in Focus*. Prishtina: United Nation, 2009.

Analyzovaná média

Mladá fronta Dnes (1.2.2007 – 30.6.2008)

Právo (1.2.2007 – 30.6.2008)

Zkratky

BND – Bundesnachrichtendienst (německá Spolková zpravodajská služba)

CeSID - Centrum pro svobodné volby a demokracii (Bělehrad)

CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění

DS - Demokratická strana (lídr Boris Tadič)

DSS – Demokratická strana Srbska (lídr Vojislav Koštunica)

EU – Evropská unie

EULEX – European Union Rule of Law Mission (mise EU v Kosovu)

ICTY - Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

KFOR - Kosovo Force (mírové operace v rámci NATO na území Kosova)

OSN – Organizace spojených národů

OBSE - Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

SRS – Srbská radikální strana (lídr Tomislav Nikolič)

UČK - Kosovská osvobozenecká armáda

UNDP – United Nations Development Programme (Rozvojový program OSN)

UNMIK - United Nations Mission in Kosovo (mise OSN v Kosovu)

10 Seznam příloh

Graf 3 a graf 4 - Citování aktéři

Tabulka 5 – Citování aktéři (Srbové)

Tabulka 6 – Citování aktéři (Albánci)

Kódovací kniha (na CD)

Kódovací tabulky (na CD)